

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2001:74

Förlagsbranschen i en dynamisk förändringsprocess
En kvalitativ undersökning av
tendenser till utveckling inom förlagsbranschen

JESSICA JOHANSSON

© Författaren/Författarna
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel: Förlagsbranschen i en dynamisk förändringsprocess: En kvalitativ undersökning av tendenser till utveckling inom förlagsbranschen.

Engelsk titel: The publishing business in a dynamic alterationprocess: A qualitative research of tendencies towards development within publishing business.

Författare: Jessica Johansson

Färdigställt: 2001

Handledare: Jan Nolin, Kollegium 1

Abstract: The thesis of this Masterpaper has been to analyse what tendencies there might be to distinguish structural alterations in the publishing business today and how they can be understood analytically. The following questions have helped form the principal opinions found in this essay: - What tendencies according to the alterations in publishing business is Piratförlaget representing? -What tendencies according to the alterations in publishing are the literary agents representing? – What tendencies regarding the alterations in publishing are the electronic publishing and other techniques related to the publishing business representing? Participants, familiar with the publishing industry in various ways, have been interviewed. The main theory is based on facts from sociology of literature, although Fahey's and Randall's *Key Scenario*, with its *driving forces*, also provided a great deal of help. In addition, to structure the dynamical publishing business, Peter Senge's *The Systems Iceberg Model* was useful. To understand the publishing structure it was necessary to go outside the field in order to get a wider perspective. The tendencies concerning publishing business alterations spring from a changing market, increasing individualisation, competition and commercialisation, outrageous voices claiming inequities, etceteras. As well as the situation without an agreement between Författarförbundet and Förläggareföreningen can be seen as grounds to the alterations that are appearing today. The technical development can also be seen as a structural alteration, although it has to be concurrent with its time and it is coherent with the globalisation and other comprehensive alterations.

Nyckelord: Bok- och förlagsmarknaden, bokförlag, förlagsbranschen, Piratförlaget, litterära agenter, teknisk utveckling, elektronisk publicering, print-on-demand.

Innehållsförteckning

1. Inledning och bakgrund	1
1.1 Problemställning.....	3
1.2 Disposition.....	3
1.3 Avgränsning	3
1.4 Begreppsutredning.....	4
2. Teoretisk ram	6
2.1 Litteratursociologi om förlag i förändring.....	6
2.1.1 Litteratursociologi som forskningsfält	6
2.1.2 Litteratursociologiska aktörer och dess förhållningssätt	6
2.2 En kontext till mitt val.....	8
2.3 Institutioner i förändring	9
3. Tidigare forskning	11
3.1 Förlagens affärsstruktur.....	12
3.1.1 Med 1970-talskrisen i fokus	12
3.1.1.1 Svensk bokmarknad före 1970	12
3.1.1.2 Övergång till en fri bokmarknad	13
3.1.1.3 Utveckling efter 1970.....	13
3.1.2 Det svenska blandekonomiska systemet	15
3.1.2.1 Litteraturstödet	16
3.1.3 Avtalen mellan Förläggareföreningen och Författarförbundet i dvala.....	17
4. Analysverktyg	18
5. Förlag i förändring	22
5.1 Allmän kontext om föränderlig tid	22
5.1.1 En föränderlig tid.....	22
5.1.2 Globalisering	22
5.1.3 Den nya marknadsekonomin	23
5.2 Massmarknad och trender	24
5.2.1 Piratförlaget.....	24
5.2.2 Litterära agenter	25
5.2.3 Elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker.....	26
5.2.3.1 Print-on-demand.....	27
5.2.3.2 E-böcker	28
5.2.3.3 Nya aktörer på arenan.....	28
6. Precisering av frågeställningar	29
7. Genomförande och metoder	30
7.1 Aktörer.....	33
7.1.1 Urval av aktörer.....	33
7.1.2 Intervjuade aktörer	34
7.2 Databearbetning.....	35

8. Resultat.....	37
8.1 Synliga manifestationer – Händelser.....	37
8.1.1 Piratförlaget.....	37
8.1.2 Litterära agenter	42
8.1.3 Elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker.....	46
8.2 Trender och kombinationer - Mönster.....	49
8.2.1 Marknadsanpassat system	49
8.3 Relationer - Struktur.....	52
8.3.1 Fundamentala förändringar vad gäller förlagens struktur	52
8.3.2 Framtid	55
9. Analys och diskussion	57
9.1 Händelser.....	58
9.2 Mönster.....	58
9.3 Struktur.....	60
10. Slutsatser	63
11. Sammanfattning	65
12. Källförteckning- och litteraturförteckning	66
12.1 Otryckta källor.....	66
12.1.1 Respondenter.....	66
12.2 Tryckta källor	66
Bilaga 1 Frågeunderlag till undersökta aktörer	74

1. Inledning och bakgrund

Tisdagen den 12 december år 2000 sändes Rapport Morgon, där utvecklingen inom förlagsbranschen var ett av dagens samtalsämnen. I programmet framställdes branschen som att en förändring var i stånd. Medverkande var Björn Ranelid, författare, Björn Linnell, litteraturkritiker och den litterära agenten Bengt Nordin. Det väckte mitt intresse att undersöka vad som ligger bakom en sådan förändring och det här TV-programmet skulle sedan komma att bli utgångspunkten till min uppsats.

Frågan kring förlagens förändring är i ropet idag och debatten kring förlagsutgivning som försiggår 2001 har lett till starka känslor. Det kan till stor del bero på att förlagsbranschen har varit, och kanske fortfarande är, en konservativ bransch, där olika aktörer har arbetat som i en skyddad verkstad. Branschen har därmed varit svår att rubba och inte mycket har förändrats på lång tid.

Sverige har ett blandekonomiskt system och om ett totalt marknadssystem breder ut sig tenderar det traditionella systemet att försvinna. Konsekvenserna av detta, hävdar Björn Linnell, är ett amerikanskt system, där de bästa och starkaste klarar sig bättre än de svaga. Fortsättningsvis tycks en del problem i den svenska förlagsbranschen härstamma från det avtalslösa förhållandet mellan Förläggareföreningen och Författarförbundet, vilket bereder vägen för vissa förändringar.¹ Många menar att den svenska förlagsbranschen i mångt och mycket alltmer börjar likna den amerikanska marknaden, med dess marknadsanpassade förhållningssätt och där *bestsellerismen*² är ett utbrett fenomen. Dessa vågor sprids med vindens hastighet över Atlanten och genomsyrar den svenska förlagsvärlden.

Litteratursociologer anser bland annat att förlagskrisen på 1970-talet idag upprepar sig i nya böjningar. Krisen bottenar sig i globalisering, medieindustrialisering och de tre fusionsvågorna *kontraktion*, *koncentration* och *polarisering*.³

Förändringstakten är explosionsartad idag, menar Niklas Lundblad,⁴ och den tekniska utvecklingen är bidragande faktor till en accelererande förändringstakt inom många områden. Då människor upplever en oro och osäkerhet inför framtiden bildas också en uppfattning om att det går fort. När människor sedan agerar utifrån detta skapas en kraft som driver på förändringstakten. Vad gäller den mänskliga utvecklingen och förskjutningar i samhällsliga värdebaser går förändringstakten däremot inte i samma

¹ Linnell, Björn 2000-12-12. *Rapport Morgon*, SVT 2, 06.30-09.30.

² *Bestsellerismen* förklaras vid Begreppsutredningen i kapitel 1.4.

³ Svedjedal, Johan 2000b. *Det skönlitterära nätet: Internet och svensk skönlitteratur* & Hertel, Hans 1997. Boken i mediasymbiosernas tid. I Furuland, Lars & Svedjedal, Johan, red. *Litteratursociologi: texter om litteratur och samhälle*. Svedjedal och Hertel presenteras i stycke 2.1.2 *Litteratursociologiska aktörer och dess förhållningssätt*. De tre fusionsvågorna förklaras utförligare under kapitel 2.1.2 *Litteratursociologiska aktörer och dess förhållningssätt*.

⁴ Niklas Lundblad är verksam vid IPF, Institutet för Personal- och Företagsutveckling i Uppsala. Lundblad, Niklas 2000. *Fönster mot framtiden: Då, nu, sedan – framtidsforskarnas bild av framtiden*, hämtat från pärmens baksida.

hastighet. Vidare ses ofta en inneboende seghet i mänskliga värdebaser och mentala kartor, vilket gör att de framstår som oföränderliga och eviga.⁵ Kjell Nordström och Jonas Ridderstråle⁶ förmodar att de tre drivkrafterna, som för oss in i det okända och emot en radikal förändring, är förändringar inom teknologi, institutioner och värderingar. De överlappar varandra och de är ofta sammanlänkande. De inverkar även på varandra, samhället, företag och människor.⁷ Teknologi, institutioner och värderingar har skapat en internationell kunskapsbaserad värld. Konkurrenten i denna nya miljö är total och personlig. Enligt Nordström och Ridderstråle brukade institutionerna arbeta för att skapa trygghet, men nu håller den på att försvinna. Inte heller den livslånga lojaliteten till institutioner svärs. ”Den blinda lojaliteten har dött”.⁸ Vidare håller gamla institutioner, värderingar och teknologier på att försvinna. Dagens respektive framtidens beslut kommer att göras i ett klimat där det råder ständig osäkerhet. De hävdar att det är dags för kaos.⁹

Det är delvis med dessa förändringsindicierna jag ger mig in i förlagens värld, där jag ämnar få en inblick i förlagsmarknadens komplicerade nätverk. Följaktligen kommer jag titta på vad som händer på bok- och förlagsmarknaden och urskilja vilka tendenser angående den strukturella förändring i branschen som äger rum. Det finns många intressanta aspekter att undersöka angående förlagens förändringsprocess. Emellertid är det en orimlighet att få med allt som händer, med tanke på den komplexitet som förlagsbranschen är förknippad med och mängden aktörer som är inblandade i förlagsverksamheten.¹⁰

Frågans aktualitet samt det faktum att många parter berörs gör att en undersökning av ämnet är betydelsefull. Förlagsverksamhet har länge legat mig varmt om hjärtat och när jag insåg vilken turbulens som idag försiggår på bok- och förlagsmarknaden var mitt ämnesval till magisteruppsats självklart. Dessutom är det spännande med en förändringsprocess och något nytt som sker, speciellt när förändringarna förmodligen kommer att beröra mig själv inom en snar framtid; både inom mitt framtida yrke och som privatperson.

Studien är relevant för kollegium ett – samhällsperspektivet – på utbildningen Biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås. För det första för uppsatsens samhällsrelevans, för det andra för mitt bidrag till litteratursociologin. Dessutom är studien av vikt för aktörerna som speglas i uppsatsen, eftersom jag sammanställer debatten, vilket skall fungera som en service för den typ av praktiker jag intervjuat.

⁵ Lundblad, N. 2000, s. 103-105.

⁶ Båda är verksamma vid Handelshögskolan i Stockholm. Kjell Nordström är verksam på Institute of International Business och Jonas Ridderstråle är verksam vid Centre for Advanced Studies in Leadership. Nordström, Kjell A. & Ridderstråle, Jonas 1999. *Funky Business: Talang får kapitalet att dansa*, hämtat från pärmens insida.

⁷ Nordström & Ridderstråle 1999, s. 41.

⁸ Ibid., s. 69.

⁹ Ibid., s. 70f.

¹⁰ Se vidare kapitel 1.3 *Avgränsning*.

1.1 Problemställning

Problemställningen lyder som följer: Vilka tendenser är idag urskiljbara rörande strukturella förändringar i förlagsbranschen och hur kan dessa analytiskt förstås?

För att kunna göra problemställningen operationaliserbar preciseras frågeställningarna efter den teoretiska ramen och litteraturstudien i kapitel sex, *Precisering av frågeställningar*.

1.2 Disposition

I *Inledning och bakgrund* har diskussionen kring förlagens förändringsstruktur och dess problematik, de litteratursociologiska ståndpunkterna angående förlagsbranschen i förändring, förändringen utanför fältet, valet till ämnet samt en redogörelse för infallsvinkeln på problemet berörts. Därefter redogörs kortfattat för avgränsningar, åtföljt av en begreppsutredning, för begrepp relaterade till förlagsbranschen. Listan följer alfabetiserad ordning. I följande kapitel, *Teoretisk ram*, skildras litteratursociologin som forskningsfält, med dess aktörer och deras förhållningssätt. Efter detta vidgas vyerna bort från litteratursociologin och institutioner i förändring samt deras teoretiska utgångspunkter, hämtade från framtidsforskning, undersöks. I nästa kapitel, *Förlagens affärsstruktur i Sverige*, ses förlagsfältet ur ett helhetsperspektiv och en redogörelse för den svenska förlagsbranschens affärsstruktur samt dess ekonomiska nutida historia görs. I kapitel fyra, *Analysverktyg*, implementeras teorin på undersökningen, vidare redogörs kortfattat för ytterligare två analytiska verktyg hämtade från entreprenörskap. Därefter sträcker sig uppsatsen utanför bok- och förlagsvärlden, i syfte att åskådliggöra den övriga marknadens utveckling och en tid i förändringens tecken. I samma kapitel redogörs för trender som varit synliga, vilka tyder på att förlagen befinner sig i en förändringsfas. *Genomförande och metoder* är kapitlet därefter, där en presentation av hur studien verkställts och en redogörelse för de två faserna görs. Den första fasen är mediedebatten och den andra är intervjuerna. Vidare presenteras respondenterna och slutligen databearbetningen. Nästa kapitel är *Resultat*, där de två faserna sammanförs, för att finna mönster. Dessa utmynnar sedermera i analysen, tolkningen och diskussionen. Där är avsikten, enligt Annika Lantz,¹¹ att vidga panoramat ytterligare och lyfta delarna, för att kunna karakterisera helheten.¹² Slutsatserna och sammanfattningen avslutar min uppsats, varpå förteckning över respondenter och källor samt bilaga följer.

1.3 Avgränsning

Begränsningar görs så till vida att en undersökning av den svenska marknaden utförs. Dessutom används en kvalitativ studie, vilket gör att endast ett litet antal röster erhålls. Detta kompenseras emellertid genom en förstärkning av en massmediedebatt, vilket förklaras utförligare i kapitel 7, *Genomförande och metoder*. Vidare har tre stora

¹¹ Annika Lantz är universitetslektor i psykologi vid Mälardalens Högskola. Hämtat från Mälardalens Högskola Årtal saknas.

¹² Lantz, Annika 1998. *Intervjumetodik: Den professionellt genomförda intervjun*, s. 89.

fenomen i branschen åskådliggjorts, vilka presenteras längre fram i uppsatsen. Dessa har uppsatsen utgått ifrån och det är i stort sett dessa tre huvudtrender analysen och diskussionen baserats på. Detta val har gjorts medvetet, men naturligtvis inbegriper det problem, eftersom många fenomen i sammanhanget hänger ihop och är beroende av varandra. När moment skärs bort förloras i sig helhetsvärdet, men jag har förbiset dessa problem i den mån det har gått. Med hjälp av teoretiska resurser har jag försökt gräva djupt under ytan för att urskilja underliggande tendenser i förlagsbranschen.

Ett problem av inläsningen i litteratur kring ämnet har varit att det finns vissa luckor i den internationella litteraturen som inte kunnat fås tillgänglig, istället har några populärvetenskapliga böcker använts. *Funky Business: Talang får kapitalet att dansa*¹³ av Kjell Nordström och Jonas Ridderstråle är en omvärldsanalys för företagare. Det är ingen traditionell managementbok, utan handlar om att vara funky, det vill säga att vara annorlunda, se annorlunda ut och arbeta på ett nytt sätt. De pekar på den nya tidens konsekvenser för företag, ledare samt konsumenter.¹⁴ Erling Fossens bok *Marx i cyberspace*¹⁵ är ett manifest som debatterar de politiska konsekvenserna av den digitala revolutionen. Fossen använder många gamla teorier för att analysera det moderna informationssamhället. *Internetrevolutioner: Så förändras våra liv av internet – fyra framtidsscenarioer* [Sic!],¹⁶ i merpart författad av Lennart Nordfors och Bert Levin,¹⁷ behandlar konsekvenserna den pågående Internetrevolutionen får för samhället, handeln, företagen, politiken och medborgarna. Vidare tar den upp hur vardagen påverkas och hur människorna klarar att hänga med. *net.wars kampen om nätet*¹⁸ är skriven av Lars Ilshammar och Ola Larsmo, som båda är författare och debattörer. Med denna bok vill de väcka debatt om Internets betydelse för demokratin. Eftersom en del av litteraturen har varit populärvetenskaplig har uppsatsen till viss del kommit att avgränsas till diskuterande och debatterande litteratur med icke-vetenskaplig bakgrund.

1.4 Begreppsutredning

Nedan redogörs för begrepp relaterade till förlagsbranschen, vilka återkommer i uppsatsen.

Bestsellerism används i den offentliga debatten och avser fenomenet då förlag till stor del satsar på författare och böcker som de "vet" kommer sälja mycket, det vill säga bestsellers.

Bokförlag är affärsföretag inom bokbranschen, som väljer ut manuskript som skall tryckas. Vidare skall de ansvara för produktion av bokverken och via återförsäljare sprida de färdiga verken till läsaren.¹⁹ Johan Svedjedal, litteratursociolog, menar att

¹³ Nordström & Ridderstråle 1999.

¹⁴ Jansson, Christian & Schönström, Suzanne 1999-07-25. *Svenska Dagbladet*, s. 30.

¹⁵ Fossen, Erling 2000. *Marx i cyberspace*.

¹⁶ Nordfors, Lennart & Levin, Bert [tillsammans med] Peter Nõu, Joakim Persson & Jan Sandred 1999. *Internetrevolutioner: Så förändras våra liv av internet – fyra framtidsscenarioer* [Sic!].

¹⁷ Lennart Nordfors, fil dr i statsvetenskap. Bert Levin, jur kand. Nordfors et al. 1999, hämtat från pärmens baksida.

¹⁸ Ilshammar, Lars & Larsmo, Ola 1999. *net.wars: kampen om nätet*.

¹⁹ Bokförlag 1990. I *Nationalencyklopedien*. Bd 3, s.130.

förläggaren är med och skapar litteratur, samt ger förslag till förbättringar av inkomna manuskript, etcetera.²⁰

F-pris, förlagsnettopris, skulle förlagen sätta på sina böcker från och med mitten av 1970-talet. Detta eftersom bokbranschen då övergick till nettoprissättning under tryck från konkurrensmyndigheterna. Bokhandlare och andra återförsäljare fick efter det här beräkna sina marginaler på pris utifrån sin egen kostnadsstruktur och prispolitik.²¹

Honoraravtal innebär ett avtal som träffats angående minimisatser för royalty med mera för skilda typer av utgivning, där minimiroyaltytsatsen för skönlitteratur är satt till 27,5 procent av försäljningspriset.²²

Konglomerat är en företagsgrupp med sinsemellan olikartade verksamheter. Konglomerat uppkommer allt som oftast genom att företag med stagnerande eller krympande verksamheter ”diversifierat” till nya mer expansiva områden genom företagsköp.²³

Oligopolisering innebär att vi går mot en marknad baserad på konceptet oligopol, det vill säga en marknadsform vilken kännetecknas av att antalet säljföretag på marknaden är litet och att det ömsesidiga beroendet mellan dessa är stort.²⁴

Royalty är den ersättning som brukar betalas ut till bland annat författare och till dem som upplåter licens till andra att utnyttja patent, mönster, varumärken med mera. Vanligtvis beräknas royalty som en procentsats på uppnådd intäkt av försäljning. Alternativet är en engångsersättning och det är inte ovanligt att en sådan ersättning kombineras med royalty.²⁵

²⁰ Svedjedal, Johan 1994. *Författare och förläggare och andra litteratursociologiska studier*, s. 12.

²¹ *Boken i tiden* 1997. Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften. SOU, 1997:141, s. 58.

²² Sveriges Författarförbund 2000-01-14.

²³ Konglomerat 2001-10-08. *Nationalencyklopedien*.

²⁴ Oligopol 2001-10-08. *Nationalencyklopedien*.

²⁵ Royalty 1995. I *Nationalencyklopedien*. Bd 16, s. 66.

2. Teoretisk ram

2.1 Litteratursociologi om förslag i förändring

2.1.1 Litteratursociologi som forskningsfält

Litteratursociologi är ett mycket brett område, definierat som samspelet mellan litteratur och samhälle. Det är oftast kombinationer av textanalyser med studier av litteraturens yttre villkor, exempelvis genom bokmarknadsstudier, som kan vara antingen nutidsorienterade, eller med historisk inriktning.²⁶ Syftet med litteratursociologisk forskning är att analysera hela ”den litterära processen”,²⁷ således inkluderas de litterära verkens strukturer och verktygsmedel. Mer preciserat, skriver Johan Svedjedal, kan forskningsinriktningens utgångspunkt formuleras som en strävan att systematiskt analysera relationerna mellan skönlitteratur och samhälle. De kan delas upp i tre underområden, som ett förtydligande till vad det innebär; ”samhället i litteraturen, litteraturen i samhället och litteratursamhället”.²⁸ Vidare är det litteratursociologiska perspektivet en människosyn som är tillämpad på litteraturen samt på den litterära processen, där tanken är att människan skall förstås som en samhällsvarelse. Bakom detta perspektiv finns differentierade grundantaganden, med en samling av föreställningar och metodiska utgångspunkter, vilka skapar det litteratursociologiska synsättet. Dessa är, utan att gå in på dem djupare; ”materialism, grupperspektiv, sociopoetik, brett litteraturbegrepp, värderingsdistanter”.²⁹ Litteratursociologins gemensamma nämnare för de olika synsätten är deras ”systematiska, inklusiva och interdisciplinära strävan”.³⁰ Därför har forskningsinriktningen ofta inspirerats av övergripande kultur- och samhällsanalytiska metoder. Några av de teoribildningar som betytt mest för litteratursociologiska undersökningar är marxism, Habermas offentlighetsteori, Bourdieus kultursociologi, genusteori samt marknadsekonomiska synsätt. Detta är modeller som bearbetar frågor om människan, samhället samt kultursamhället.³¹

2.1.2 Litteratursociologiska aktörer och dess förhållningssätt

Hans Hertel är professor i nordisk litteratur, med inriktning på litteratursociologi vid Köpenhamns universitet. I sin föreläsning *Boken i mediasymbiosens tid*³² beskriver han bokbranschens kris, som har sitt ursprung i slutet av 70-talet. Den beror delvis på globaliseringen, medieindustrialiseringen och de tre fusionsvågorna. Dessa tre fusionsvågor handlar om de stora mediekoncernernas förlagsintressen världen över. De

²⁶ Uppsala universitet: Litteraturvetenskapliga Institutionen 2000.

²⁷ Svedjedal, Johan 2000a. *Det litteraturvetenskapliga perspektivet: Om en forskningstradition och dess grundantaganden.*

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Hertel 1997.

tre ”mergers, take-overs och buy-outs”³³ är alla uttryck för medie- och underhållningsindustrins öppna, globala marknad och genomslagskraft även i förlagsbranschen, ”underblåst av överhettade finansmäniskor”.³⁴ Hertel använder sig av de tre nyckelorden ”kontraktion, koncentration och polarisering” för att beskriva förskjutningen från bokstavs- till ljud- och bildkultur.³⁵ Dessa begrepp lämpar sig för min uppsats, eftersom de delvis berör förlagsverksamhetens utformning och utveckling. *Kontraktion* karakteriseras som den sjukliga avmagringen som drabbat västvärldens litterära kultur från omkring 1978-80. Det innebär bland annat minskning av läsning, bokköp och boklån, nedläggning av förlag, samt bokhandlar och bibliotek. Vidare, har upplagor, författarinkomster och böckers livstid reducerats. *Koncentration* är den andra punkten av Hertels tre nyckelord. Den är en följd av medieindustrialiseringen. Stordriftsstrategin tvingade förlag, som inte ville det, att fusionera för att klara den skärpta konkurrensen, vilket ledde till att produktions- och distributionskostnader minskade, medan omsättningshastighet och förväntningar genom satsningar på fler medier och marknader ökade. *Polarisering* är resultatet av kontraktion och koncentration; den har lett till en växande klyfta mellan stora och små förlag, mellan de få författare som kan leva av att skriva och de med växande sociala problem, men även mellan bestsellerlistans hits och de tiotusen titlar som faller döda till marken. Det får till följd att bokbranschens problem ökar.³⁶

Per I. Gedin är en pionjär inom förlagsbranschen. Han har varit chef för Wahlström och Widstrand, men är numer förläggare för Gedins Förlag.³⁷ Han har författat ett antal böcker inom bokbranschområdet, däribland *Litteraturen i verkligheten: om bokmarknadens historia och framtid*.³⁸ Här skriver han problembaserat om den svenska och den internationella bokmarknadens framväxt. Han menar att idag har förlagsekonomin polariserats ytterligare sedan krisen 1970. De fria konsumentpriserna på 70-talet gjorde bokbranschen till vilken annan bransch som helst, det vill säga utan ett ekonomiskt skyddsnät.³⁹ Vidare var följden av 1970-talskrisen, som beskrivs ytterligare i kapitel tre *Förlagens affärsstruktur i Sverige*, att ett antal stora förlagskoncerner, köptes upp av de medelstora förlagen, som inte längre fick rum på den trånga marknaden. Fortfarande är dessa jättar familjeföretag och är därför intressanta även på den internationella marknaden. Tendensen Gedin ser av detta är stora mediekoncerner och en internationalisering som ännu inte sett sitt slut.⁴⁰

Johan Svedjedal får icke förglömmas i den svenska debatten kring förlagens förändring. Detta eftersom han framförallt under 1990-talet har varit en stor bidragsgivare till debatten med artiklar och böcker som rör bok- och förlagsvärlden. I uppsatsen används bland annat hans verk *Författare och förläggare: och andra litteratursociologiska studier*.⁴¹ Där tar han bland annat upp problem med ”imitation och innovation”; där

³³ Hertel 1997, s. 203.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., s. 206.

³⁶ Ibid.

³⁷ Gedin, Per I. 1997. *Litteraturen i verkligheten: Om bokmarknadens historia och framtid*, hämtat från pärmens baksida.

³⁸ Gedin 1997.

³⁹ Ibid., s. 222.

⁴⁰ Ibid., s. 117.

⁴¹ Svedjedal 1994.

innovation ofta leder till imitation, som i sin tur slutar i överutgivning.⁴² Dessutom talas om hur utsatt ett nytt förlag är på marknaden. De stora förlagen har alltid fördelar, med sina ekonomiska resurser samt en stor backlist⁴³ att välja ur.⁴⁴ Vidare har Svedjedal varit framgångsrik vad gäller forskningen kring den tekniska utvecklingen och *Det skönlitterära nätet – Internet och svensk skönlitteratur*.⁴⁵ är ett exempel på detta. Han skriver där att vid början av sjuttioalet drabbade förlagskrisen bokbranschen, vilket var en lönsamhetskris som medförde att de stora förlagen ströp utgivningen av debutanter. ”Författarna svarade med att grunda egna förlag, ’stencilförlag’ där böcker kunde tryckas billigt i små upplagor.”⁴⁶ Fortsättningsvis anser han att förlagen slåss om debutanterna och att de är ängsliga för att konkurrenterna skall knipa en blivande bästsäljare. Internet har inte kommit att få någon väsentlig roll för förlagen. Emellertid är det inte svårt att se hur mönstret från sjuttioalets förlagskris upprepar sig i nya böjningar. ”Antagligen är det kortare dit är vi anar”,⁴⁷ då mycket tyder på att de stora bokförlagen står inför en ny lönsamhetskris, vilken är orsakad av lågkonjunktorens efterverkningar och kortsiktigt marknadstänkande i bokbranschen.⁴⁸

2.2 En kontext till mitt val

Litteratursociologi används som det allmänna perspektivet, eftersom förlagsvärldens fält är en viktig del i litteratursociologin. Således har mycket forskning bedrivits av olika forskare angående bok- och förlagsvärlden. Emellertid visade det sig vara otillräckligt som enda forskningsbakgrund till litteraturstudien, därför används även kompletterande redskap och annan forskning som passar syftet bättre. Därmed har flera teoretiska resurser, såsom framtidsstudier och entreprenörskap utnyttjats. Framtidsstudier redogörs för i följande kapitel *Institutioner i förändring*, medan teorier angående entreprenörskap utvecklas i kapitlet *Analysverktyg*. Emin Tengström⁴⁹ nämner att människan ständigt måste göra sig bilder av framtiden i syfte att kunna orientera sig i tillvaron. Utan framtidsbilder tenderar människan att bli handlingsförlamade, men med sådana bilder kan människan legitimera både beslut och handlingar i nuet.

Det brukar sägas att den idealiska framtidsbilden för en organisation (företag, nation etc) är en bild som erbjuder både hot och möjligheter. Hotet tjänar till att öka disciplinen inom gruppen, att få alla att arbeta för det gemensamma målet. De positiva möjligheterna ökar samtidigt gruppens motivation, eftersom framtiden ser ut att ha belöningar i beredskap. Framtidsbilder måste vi således ha. Problemet är bara att de är så föränderliga.⁵⁰

⁴² Svedjedal 1994, s.176f.

⁴³ Backlist är den lista över böcker, utöver årets utgivning, ett förlag har i lager.

⁴⁴ Svedjedal 1994, s. 176f.

⁴⁵ Svedjedal 2000b.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Emin Tengström är professor i humanekologi. Hämtat från Skolverket 2000-12-15.

⁵⁰ Tengström, Emin 1987. *Myten om informationssamhället – ett humanistiskt inlägg i framtidsdebatten*, s. 19f.

2.3 Institutioner i förändring

Liam Fahey och Robert M. Randall har publicerat boken *Learning from the future: Competitive foresight scenarios*.⁵¹ Liam Fahey är professor i Strategic Management på Babson College.⁵² Robert M. Randall är en frilansande författare och redaktör. Han skriver bland annat böcker, papers och artiklar om gemensamma strategier och managementverktyg.⁵³ *Learning from the future: Competitive foresight scenarios* är en bok som visar managers hur de skall förbereda sig inför framtida konkurrensscenarios för omstruktureringar inom industrin, kundens nya behov, likväl som alarmerande sociala och politiska förändringar. Boken är författad av 24 internationella aktörer väl förankrade i ämnet på olika sätt.⁵⁴ Kapitel 4 – *Plotting your Scenarios* – är skrivet av Peter Schwartz, författare till boken *The Art of the Long View*, och James Ogilvy författare till boken *Global Business Network*. I kapitlet tar de upp hur en grupp kan ledas i att utveckla scenarios, med de specifikt definierade ramarna av nyckelfrågor, organisationen är på väg att möta.⁵⁵ Schwartz och Ogilvy refererar till Peter Senge som är en erkänd pionjär, teoretiker och författare inom fältet för management innovation. Han har bland annat suttit som ordförande i Society for Organizational Learning. Dessutom är han författare till *The Fifth Discipline*.⁵⁶

Ur Faheys och Randalls teori *Key scenario Elements* kan *driving forces*, *logics*, *plots* och *end state* urskiljas,⁵⁷ men eftersom undersökningen angående förlagsbranschens dynamik endast har användning för *driving forces* redogörs endast den. Fahey och Randall menar att individuella krafter som påverkar en handling är obegränsade. De kan bli indelade i två kategorier på en generell nivå: *miljöbetingade krafter* och *institutionernas aktioner*. Miljön som påverkar scenarier innefattar oftast drivkrafter såsom *ekonomi*, *sociala*, *kulturella*, *ekologiska* och *tekniska händelser* samt *trendutvecklingar*. Institutionernas aktioner inkluderar olika typer av *affärsorganisationer*, *politiska partier*, *regeringars agenturer*, *regionala och internationella delar*, vilka är synliga i varje scenario. De driver fram storyn och bestämmer dess resultat. Interaktionen mellan de ovan nämnda krafterna och aktionerna åstadkommer komplexa och intressanta planer.⁵⁸

Key scenario Elements valdes på grund av begreppet *driving forces* som ansågs stå huvudsyftet, att inventera dynamiken i förlagsbranschen idag, nära. Därmed är *driving forces* huvudbegreppet, som analysen grundas på. Emellertid redogörs för ytterligare två analysverktyg, som kompletterande instrument i analysen, nämligen Charles Handys *Up-side-down-thinking* och Joseph Schumpeters *Vågteori*. Dessa redogörs för i kapitlet *Analysverktyg*.

⁵¹ Fahey, Liam & Randall, Robert M., eds. 1998. *Learning from the future: Competitive foresight scenarios*.

⁵² The Learning Partnership 2000.

⁵³ Robert M. Randall Årtal saknas. *R.M. Randall & Associates*.

⁵⁴ News Wiley Årtal saknas.

⁵⁵ Whiteley, Meredith A. 1998-09-26.

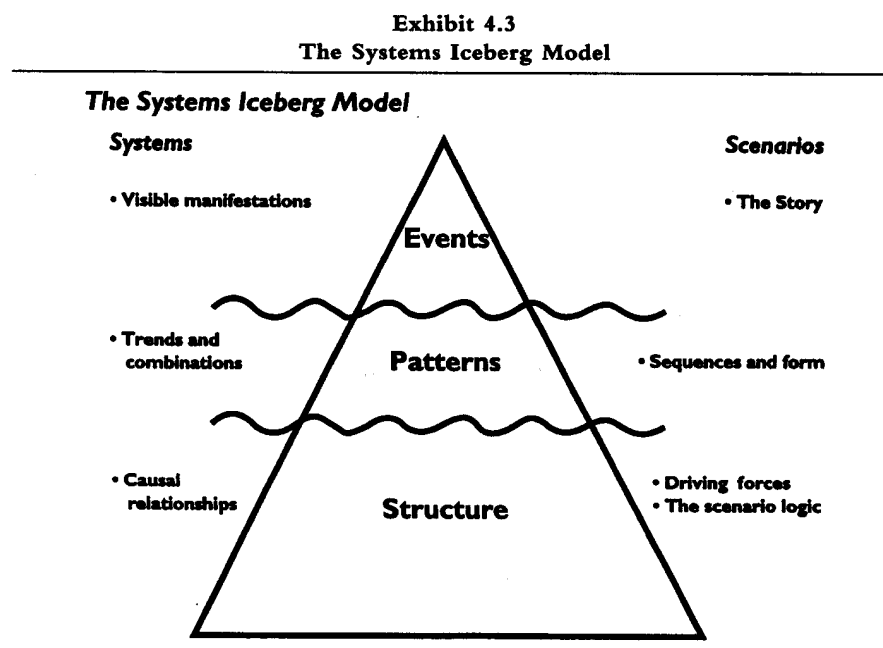
⁵⁶ Senge, Peter 1999. *The Dance of Change: The Challenges of sustaining momentum in learning organizations: A fifth discipline resource*, hämtat från pärmens insida.

⁵⁷ Fahey, Liam & Randall, M. 1998. What is scenario learning?. I Fahey, Liam & Randall, Robert M., eds. *Learning from the future: Competitive foresight scenarios*, s. 10.

⁵⁸ Ibid., s. 10-12.

Driving forces kan översättas såsom drivande kraft samt drivkraft, vilka är de uttryck som används nedan.⁵⁹

Modell av Peter Senges The Systems Iceberg Model.⁶⁰

För att hjälpa scenarioteamet att tänka mer systematiskt menar Schwartz och Ogilvy att Senges *The Systems Iceberg Model* ofta används. På toppen av isberget utspelas *Events/Händelserna* och om det huggs längre in i berget kan *Patterns/Mönster* synliggöras som dessa händelser tyder på. Under mönstren, längst ner på detta berg, vid *Structure/struktur*, kan meningsfulla strukturella förändringar ses, som definierar logiska scenarier. Det kan exempelvis röra sig om fundamentala förändringar vad gäller värderingar.⁶¹

I kapitel fyra, vid *Analysverktyg*, appliceras isbergsmodellen på problemställningen.

⁵⁹ Norstedts stora engelsk-svenska ordbok 1993, s. 320.

⁶⁰ Ogilvy, James A. & Schwartz, Peter 1998. Plotting your scenarios. Fahey, Liam & Randall, Robert M., eds. *Learning from the future: Competitive foresight scenarios*, s. 68.

⁶¹ Ibid.

3. Tidigare forskning

Nedan redogörs för huvudsakligt material som använts vid uppsatsens tidigare forskning. Det vill säga en broschyr, en vetenskaplig tidskrift samt differentierade forskningsprojekt.

Bokbranschens FinansieringsInstitut utreder i broschyren *Den svenska bokmarknaden – utvecklingen under de senaste 25 åren*⁶² övergången vid 1970-talet från fastprissystemet till fri prissättning samt dess följder. Dels syntes förändringarna i ökande priskonkurrens och strukturförändringar på marknaden, dels ledde fri prissättning till förändringar i förhandlingar mellan parterna. Emellertid var branschavtalet intakt fram till upphörandet 1992. Det finns inte några gemensamma avtalsenliga regler på bokmarknaden efter denna tidpunkt. Förhållandena på marknaden regleras istället genom enskilda avtal mellan förlag och bokhandelsföretag, men även genom gemensamma regler mellan olika grupper.

Historiken grundas även på tidskriften *Svensk Bokhandel*. Där förhåller sig tidningsaktörerna neutrala vad gäller bok- och förlagsbranschens utveckling, samt till synliga trender och tendenser inom bokbranschen. I denna branschtidning diskuteras aktuella ämnen, vilka berör bok- och förlagsvärlden.

Magisteruppsatsen *Bokförlag – bransch i postmodern förändring*⁶³ av Lisa Ljungh, har också varit till nytta för att utreda förlagens förändringar. Den skrevs 1996 inom Företagsekonomiska institutionen vid Stockholm universitet. Förlagens förändringar ses främst ur ett ekonomiskt perspektiv, med inriktning åt marknadsföring.

Camilla Smith och Annika Zachrisson har skrivit magisteruppsatsen *Skönhetens nya kläder? Elektronisk publicering av skönlitteratur: en kvalitativ intervjustudie med nio svenska förlag och fyra övriga aktörer på det litterära fältet*,⁶⁴ inom Biblioteks- och informationsvetenskap på Högskolan i Borås, 2000. De undersöker hur ett antal svenska förlag och ett urval aktörer ser på elektronisk publicering av skönlitteratur i både icke-kommersiell och kommersiell form. Vidare granskar de vilka möjligheter och hinder förlag och övriga aktörer ser på bokmarknaden för elektronisk publicering av skönlitteratur och om skönlitteratur lämpar sig för publicering i nya medier. Här kommer främst deras diskussion kring mediasymbiosens tid som ett led till förlagens förändringar till användning.

*Boken i tiden*⁶⁵ är ett statligt projekt utfört 1997, framställt av Kulturdepartementet, med uppdrag att kartlägga situationen för boken och kulturtidskrifterna. Dessutom prövar de hur ändamålsenliga de nuvarande statliga insatserna på området är och lämnar förslag till framtida statliga insatser.⁶⁶ Detta projekt har därmed grundläggande undersökt bland annat bok- och förlagsmarknadens ekonomiska struktur och dess historia samt bokens roll.

⁶² Bokbranschens FinansieringsInstitut AB 1996. *Den svenska bokmarknaden – utvecklingen under de senaste 25 åren*.

⁶³ Ljungh, Lisa 1996. *Bokförlag – bransch i postmodern förändring*.

⁶⁴ Smith, Camilla & Zachrisson, Annika 2000:34. *Skönlitteraturens nya kläder? Elektronisk publicering av skönlitteratur: en kvalitativ intervjustudie med nio svenska förlag och fyra övriga aktörer på det litterära fältet*.

⁶⁵ *Boken i tiden* 1997.

⁶⁶ *Boken i tiden* 1997, s. 3.

3.1 Förlagens affärsstruktur

De senaste årtiondena har inneburit stora förändringar för förlagsmarknaden. Från att ha varit familjestyrda och patriarkaliska företag, som främst har drivits av litterärt och kulturellt intresserade manliga förläggare, har de idag utvecklats till moderna företag med en stor andel kvinnor.⁶⁷ Ljungh drar slutsatsen att det är de unga förläggarna som bryter det gamla mönstret vad gäller den traditionella förlagsverksamheten. Hon skriver att de unga förläggarna eller bokutgivarna är förändringens företrädare, som inte drar sig för att vara nytänkande och vända sig mot de vedertagna sanningarna i branschen. De trotsar regler, vänder på föreställningarna och tar in idéer från andra håll. Hon påstår att detta beror på att de antagligen inte har någon historia som spökar och att de kommer från andra världar än förläggare tidigare gjort.⁶⁸ Trots detta är den svenska bokbranschen långsam, inflexibel och ofta emot nya idéer, anser Åke Högman, journalist, enligt Lisa Ljunghs tolkning. Vidare refererar hon till Koala Press, ett litet Stockholmsförlag, som hävdar att förlagsbranschen har en löjligt statisk och rigid struktur, vilket gör det komplicerat att komma in i branschen.⁶⁹ Ljungh förmodar att anledningen till dessa beskrivningar är bokbranschens tradition i Sverige och dess syn på sin omvärld.⁷⁰ Dessutom beskrivs den som en monopolbransch, där många delar är monopoliserade, såsom tryckerier, distribution och bokhandlar.⁷¹

Svedjedal talar om förläggaren som en *gate-keeper*, det vill säga en dörrvakt som släpper in eller stänger ute författare. När de väl tagit sig igenom nålsögat ger förläggaren råd och ändringsförslag, emellertid har ögat blivit allt smalare på senare tid, då konkurrensen mellan förlagen ökat.⁷² Ljungh refererar till Lars Erik Sundberg, förläggare på Norstedts, som redogör för en amerikansk metod: att jaga författare och inte invänta manuskript. Detta är ett tillvägagångssätt som blivit allt vanligare med åren och han menar att det ”är en följd av mediasamhället och vi har blivit betydligt mer kommersiella än förut”.⁷³ Hertel hävdar att ”sedan 1980-talet har litterära miljöer i både öst och väst samlat sig till dyrkan av den rena konsten, med front mot både politisering och amerikanisering”.⁷⁴ Emellertid har medierna även haft en positiv effekt så till vida att de internationella impulserna har en synergieffekt, som inspirerar och kompletterar varandra.⁷⁵

3.1.1 Med 1970-talskrisen i fokus

3.1.1.1 Svensk bokmarknad före 1970

Den svenska bokmarknaden före 1970 kännetecknades av fasta priser, nyetableringskontroll och bokhandelns ensamrätt vad gäller försäljning av böcker över en viss fastställd prisnivå. Bokbranschen hade på en frivillig basis skapat ett detaljerat regelverk för handeln med böcker, i stort sett tack vare dispens från det så kallade bruttoprisförbudet.⁷⁶

⁶⁷ Smith & Zachrisson 2000, s. 18.

⁶⁸ Ljungh 1996, s. 38.

⁶⁹ Ibid., s. 33.

⁷⁰ Ibid., s. 39.

⁷¹ Ibid., s. 33.

⁷² Svedjedal 1994, s. 12f.

⁷³ Ljungh 1996, s. 25f.

⁷⁴ Hertel 1997, s. 213.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Bokbranschens FinansieringsInstitut AB 1996.

Bruttoprissystemet infördes i Sverige 1953 genom lagstiftning i syfte att motverka konkurrensbegränsning inom näringslivet. Lagen byggde på att fri konkurrens samt fri näringsutövning har positiva verkningar genom att bidra till effektivitet inom näringslivet. Bokbranschen var en av de få branscher som gång på gång sökte och fick dispens från bruttoprisförbudet. Dels för att det breda sortimentet ansågs ha ett kulturellt egenvärde, dels för att det fasta priset var nödvändigt för att garantera utgivningen av den olönsamma, men kulturellt värdefulla litteraturen.⁷⁷

3.1.1.2 Övergång till en fri bokmarknad

Enligt myndighetsbeslut 1965 upphörde dispensen från bruttoprisförbudet år 1970. I syfte att vidmakthålla ett vittförgrenat bokhandelsnät hade ett branschavtal förhandlats fram, där vissa bestämmelser från det tidigare regelverket fortfarande accepterades av konkurrensmyndigheten. Avtalets avsikt var bland annat att mildra övergången till en avreglerad bokmarknad, därför skedde den stegvis under flera års tid. Detta skedde inte utan omställningssvårigheter, men det katastrofscenari, som ibland målades upp, inträffade heller inte. Detta scenario pekade bland annat på friprissystemets negativa effekter på branschstrukturen och sortimentsbredden.⁷⁸ Förläggareföreningen argumenterade för att en fri prissättning skulle gynna utgivningen av bestsellers på bekostnad av den mest värdefulla litteraturen.⁷⁹ Det hävdades att fria priser skulle leda till ökad koncentration till ett mindre antal stora och ekonomiskt starka förlag samt till ökade svårigheter för de mindre förlagen. Vidare sades att förlagen därmed skulle minska sin lagerhållning och istället koncentrera sig på lättsålda böcker.⁸⁰

3.1.1.3 Utveckling efter 1970

Gedin beskriver 1970 och 1971 års bokkras som dramatisk, eftersom den var slutet på en lång epok av en relativt lugn och harmonisk bokutgivning. De stora förlagen dominerade och några få medelstora och mindre förlag delade marknaden mellan sig. Krisen berodde, menar Gedin, på det ekonomiska uppsvinget efter andra världskriget, där förlagens överutgivning och bristande ekonomiska kontroll var bidragande orsaker till förlagskrisen. Statistiken var bristfällig och förlagsvärldens koncentration till ett fåtal storföretag var bidragande faktorer till den okunnighet om förändringarna av bokbranschens villkor som skulle kulminera i 1970-talets förlagskris.⁸¹ Modellen var även under 70-talet patriarkalt styrda familjeföretag,⁸² där ”herrarna” tog de viktiga besluten, avskilda från de övriga anställda. Detta ledde till bristande kommunikation, stora kostnader och åtskilliga felaktiga beslut. Krisen ledde emellertid till förlagens omorganisation, där familjen ersattes av en fungerande direktion, bestående av exempelvis civilekonomer och moderna administratörer. Nya krafter och strategier bildades inom förlagsföretagen. I rationaliseringsprocessen ingick även nedläggningen av tekniska avdelningar, till exempel tryckerier och binderier. De hade betraktats som integrerade delar av

⁷⁷ *Boken i tiden* 1997, s. 57.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Lindberg, Fredrik 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 21, s. 24.

⁸⁰ *Boken i tiden* 1997, s. 58.

⁸¹ Gedin 1997, s. 105.

⁸² *Svensk Bokhandel* 1999, nr 21, s. 28.

förlagsverksamheten, men var numera mer som en börda, vilka hindrade fria och rationella inköp av bokproduktionen.⁸³

Tio år efter friprissystemets införande gjordes en studie med avseende på prisutvecklingen på böcker av SPK.⁸⁴ Där hävdades att den totala bokförsäljningen hade ökat i sin helhet. Ökningen var speciellt märkbar under 70-talet, vilket troligtvis berodde på att marknaden blev fri och som en följd av detta blev böckerna mer lättåtkomliga genom försäljning med hjälp av andra återförsäljare och via nya kanaler.⁸⁵ Gedin hävdar emellertid att trots de genomgripande förändringarna som gjordes under 1970-talet, låg förlagen efter i utvecklingen jämfört med resten av marknaden. För att bevara lönsamheten höjdes priserna och de steg betydligt snabbare än konsumentprisindex. Den nya fria marknaden krävde radikala förändringar, vilka resulterade i moderna storföretag. Nu rationaliserades från grunden vad gällde organisationen, såsom distribution, ekonomi, marknadsföring etcetera. Nu existerade inte längre den traditionella bokkalkylen, eftersom böcker som såldes under ett visst exemplar inte längre ansågs lönsamma, och det därför inte var meningsfullt att utföra en kalkyl.⁸⁶

Gedin hävdar att när de medelstora förlagen försvann på 70-talet, togs deras ”populära” utgivning över av de stora koncernerna, samtidigt som den smalare utgivningen föll på de mindre förlagens lott.⁸⁷ Sedan dess har mediekoncerner vuxit fram dels på grund av den snabba teknikutvecklingen, dels på grund av hårt drivna ekonomiska krav.⁸⁸ Stort har blivit större, i syfte för förlagen att kunna bära sina investeringar och administration. Detta klarar i regel inte de mellanstora förlagen av. Eftersom de mindre förlagen inte har råd med annan administration än vad förläggaren själv i princip hinner med, drabbas de inte på samma sätt.⁸⁹ Marknadens villkor gör det svårt för de små förlagen, som överlever på sina låga omkostnader, sin överskådlighet, samt sitt engagemang, att utnyttja sin potential; de som lever under de storas vingar är underkastade förräntningskrav från sina ägare som kan ”snöpa eller lägga ner förlag som i sig är lönsamma”.⁹⁰ De små respektive medelstora förlagen har en konkurrensnackdel i förhållande till de stora förlagens försäljnings- och marknadsföringsresurser.⁹¹ Vidare riskerar de små förlagen bli ”subkulturer och offer för en *ghettoeffekt*”.⁹² Svedjedal hävdar att de stora förlagen ofta har förlagsrätten till de viktiga författarna, och en uppfinningsrik nykomling som kommer in på marknaden har endast styrkan i sin nyfunna nisch som försprång. Emellertid hinner de stora förlagen ofta ifatt och då ”gäller ingen upphovsrätt för nya idéer”.⁹³ Hertel menar att de ”stora – både horisontella och vertikala – konglomeraten kommer i enlighet med sin natur att tendera till kontroll och uniformering”.⁹⁴ Dessutom kan de lätt radera ut kontroversiella ämnen och uttrycksformer. Kodordet är ”*mainstream*”, ”med väldefinierade men ofarliga nischer för de övriga”.⁹⁵ De som tjänar minst på denna mediasymbios är upphovsmännen, trots att de ständigt försiggår ett priskrig mellan medierna på den ”häftigt konkurrerande” stormarknaden där medierna är

⁸³ Gedin 1997, s. 107-114.

⁸⁴ SPK står för Statens pris- och konkurrensverk. Hämtat från SPK 2001-05-08. *Nationalencyklopedin*.

⁸⁵ Bokbranschens FinansieringsInstitut AB 1996.

⁸⁶ Gedin 1997, s. 222f.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 116.

⁸⁸ Smith & Zachrisson 2000, s. 18.

⁸⁹ Svensk Bokhandel 1999, nr 21, s. 28.

⁹⁰ Hertel 1997, s. 213.

⁹¹ *Boken i tiden* 1997, s. 79.

⁹² Hertel 1997, s. 213.

⁹³ Svedjedal 1994, s. 176f.

⁹⁴ Hertel 1997, s. 212.

⁹⁵ *Ibid.*

förbundna genom ”kretslopp, samspel och motspel”.⁹⁶ ”Det är en mediesymbios – på gott och ont, och den är ofta parasitär.”⁹⁷ Den svenska bokmarknaden domineras idag av några stora förlagskoncerner. Dessa är Bonnierförlagen, Liberkoncernen, Natur och Kultur, Rabénförlagen och Verbum.⁹⁸ Bonnier Medias grundtanke var att integrera de olika verksamhetsdelarna; bokförlag, tidskrifter, film-, radio- samt TV-satsningar. En konsekvens av Bonniers nya satsning är att konkurrensen inte längre kommer ske mellan enskilda bokförlag, utan i allt högre utsträckning mellan olika medieprodukter.⁹⁹

Meadow, pensionerad professor inom Information Studies, talar som representant för den amerikanska marknaden och hävdar att de traditionella förlagen slås samman, men trots detta bildas nya förlag kontinuerligt. Därför, förmodar Meadow, kommer vi ”*see something like equilibrium*.”[min kursivering]¹⁰⁰ Existerande förlag kommer bli uppköpta av andra, ungefär samtidigt som nya föds. Kanske kommer födelsetalet vara högre än köptalet, eftersom vissa kommer dö ut naturligt i och med brist på inkomster. Men dominansen av ett par jättar och utan kontroll är den klara trenden inom en snar framtid. Däremot förmodar Meadow inte att förlagsverksamhet hamnar i monopolställning, där en firma styr industrin. Inte så länge det finns konkurrens.¹⁰¹

De stora konglomeraten styrs idag med allt större kommersiell hänsyn, således blir mångfalden och kvalitetsutgivningen drabbade. Det leder till att ett fåtal bästsäljande verk ges ut och deras författare intar en frontposition i mediesammanhang.¹⁰² De fria priserna, bokhandelns centrala inköp, den egna marknadsföringen, bokklubbarna samt medieuppmärksamheten har sanerat ekonomin, men även medverkat till en snabb polarisering av böckernas försäljning. Bokmarknaden har sedan ett flertal år stagnerat; antalet volymer som säljs varje år är ungefär lika stort. Detta innebär att den traditionella romanen säljs i allt mindre upplagor och den smala litteraturen blir allt smalare.¹⁰³ *Boken i tiden* refererar till Leif Sundqvist på Statens Kulturråd och enligt honom tyder försäljningsstatistikens siffror på att priserna väsentligt har ökat för de sålda exemplaren. Emellertid måste hänsyn tas till försäljningens sammansättning, då det är svårt att pressa priserna i en situation där antalet titlar ständigt ökar och där upplagornas storlek minskar. Förlagen har alltså blivit alltmer beroende i sin ekonomi av ett litet antal storsäljande titlar. *Boken i tiden* refererar till Sveriges Författarförbund, vilka hävdar att den gångna 20-årsperioden inneburit en oligopolartad utveckling på förlagssidan. Marknaden har varit oförändrad om man ser till antalet sålda volymer och förlagen har gjort sig alltmer beroende av ett fåtal storsäljande titlar på samma gång som titelbredden i utgivningen ökat.¹⁰⁴

3.1.2 Det svenska blandekonomiska systemet

Sverige har ett blandekonomiskt system, som kan ses som en förutsättning för kulturlivets höga standard, ”och offentliga subventioner blir allt nödvändigare genom ’utveckling’ på den

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid., s. 211-213.

⁹⁸ *Boken i tiden* 1997, s. 67.

⁹⁹ Ibid., s. 69.

¹⁰⁰ Meadow, Charles T. 1998. *Ink into bits: a web of converging media*, s. 217 & hämtat från pärmens baksida.

¹⁰¹ Ibid., s. 217f.

¹⁰² Smith & Zachrisson 2000, s. 18.

¹⁰³ Gedin 1997, s. 224f.

¹⁰⁴ *Boken i tiden* 1997, s. 64.

globaliserade kulturmarknaden”.¹⁰⁵ Hertel jämför med den danska bokbranschen, där de stora förlagen har klarat sig genom att satsa mer på det säkra, det vill säga bestsellers och säker nischproduktion.¹⁰⁶

Dag Björkegren¹⁰⁷ menar att kulturföretag är en betydande marknadsosäkerhet och han hävdar att det finns olika sätt att hantera denna osäkerhet på. Den först beskrivna är den kortsiktiga kommersiella strategin och den andra är den mer långsiktiga kulturella affärsstrategin som har som syfte att bygga upp ett symboliskt kapital. I europeiska bokförlag är den sist nämnda den vanligast förekommande. Emellertid är den kommersiella affärsstrategin vanligast bland de stora allmänlitterära förlagen i USA. Den innebär, enligt Björkegren, en utgivning av få titlar, först och främst underhållningslitteratur och en hård satsning på marknadsföring. Den kulturella strategin däremot har som mål att odla författarskap och på det sättet satsa långsiktigt. Vidare karakteriseras den kulturella strategin av en stor utgivningsbredd och den låter marknaden bestämma vad som passar in i dagens kultur- och samhällsströmningar. Denna strategi värnar om sin kultur- och kvalitetsstämpel och kräver tålmod.¹⁰⁸

Situationen idag, hävdar Hertel, kräver en aktiv bokpolitik av annat slag. Bokbranschen i Skandinavien uppfattar sig fortfarande i stor utsträckning som en public service-funktion, men om den ska kunna hantera den rollen i mediasymbiosens tid, måste den bekämpa sin konservatism och defaitism. Den måste garantera nytänkande och kvalitetssanering i alla led; bryta de snäva cirkelarna genom nya försäljningsmetoder, sälja böcker där människor rör sig, utveckla former som kan befrämja läsförmåga och läslust hos nästa generation, inte bara ”eliten”.¹⁰⁹ Svedjedal skriver att: ”Så leve den fria boken, men dess samhälle förblir ... en blandeekonomi där börser och katedralen ligger i samma galleria.”¹¹⁰

3.1.2.1 Litteraturstödet

Litteraturstödet, vilket ger direkt utgivningsstöd till förlagen, introducerades på förlagsmarknaden i och med förlagskrisen på 70-talet.¹¹¹ Det infördes mot bakgrund av en offentlig utredning med uppgift att undersöka bokens situation och om det skulle visa sig vara nödvändigt att föreslå statliga stödåtgärder. 1975 beslutade regeringen om ett statligt utgivningsstöd: litteraturstödet. Stöd utgår till förlagen för bland annat enskilda titlar. Stödets främsta uppgift är för det första att öka tillgängligheten av kvalitetslitteratur i bokhandeln och för det andra att behålla och förstärka ett vittförgrenat bokhandelsnät.¹¹² Svedjedal skriver att ”förlagskrisen blåste över, bl. a. med hjälp av en framgångsrik statlig litteraturpolitik ... och därefter har bokutgivningen fortsatt att växa”.¹¹³ Under slutet av 1970- och början av 80-talet tillkom på den svenska bokmarknaden ett stort antal små- och medelstora förlag, som ofta kännetecknas av en ”kvalificerad utgivning”.¹¹⁴ *Boken i tiden* refererar till Leif Sundqvist på Statens Kulturråd, som hävdar att detta, enligt många bedömare, har betytt mycket för

¹⁰⁵ Hertel 1997, s. 220f.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Dag Björkegren är docent i företagsekonomi. Hämtat från Ericsson, Gunilla & Strandberg, Hans 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 3, s. 15.

¹⁰⁸ Björkegren, Dag 1992. *Kultur och ekonomi*, s. 69f.

¹⁰⁹ Hertel 1997, s. 221.

¹¹⁰ Strandberg, Hans 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 21, s. 25.

¹¹¹ Gedin 1997, s. 117.

¹¹² *Boken i tiden* 1997, s. 60-62.

¹¹³ Svedjedal 2000b.

¹¹⁴ *Boken i tiden* 1997, s. 60-62.

utgivningen av ”god litteratur”, samtidigt som det har underlättat för kvalitetsförlagen att verka och överleva på marknaden.¹¹⁵ Emellertid skriver Strandberg att ”litteraturstödet ... har kritiserats, det har försvarats – och det har överlevt, om än något väderbitet. Räkna från mitten av 80-talet har dess reala värde urgröpits rejält, allt färre förlag får stöd, allt fler böcker nekas bidrag”.¹¹⁶ Mählqvist, litteratursociolog, anser att det idag endast är ett fåtal författare och titlar som uppmärksammas och lanseras på den svenska bokmarknaden. Endast en väldigt liten del blir över för den smalare litteraturen. Den litteraturen får förlita sig på det statliga litteraturstödet, för att överhuvudtaget komma att ges ut.¹¹⁷

3.1.3 Avtalen mellan Förläggareföreningen och Författarförbundet i dvala

Förhandlingarna mellan Svenska Förläggareföreningen och Sveriges Författarförbund om nytt ramavtal för förlag och upphovsmän avbröts av författarna i slutet av november år 2000. Förläggareföreningen menar att de har angivit flera versioner för författarna av tänkbara ramavtal, vilka skapar allmänna regler för samarbetet mellan förlag och författare, för rättighetsupplåtelsen av traditionella böcker liksom för elektronisk utgivning. Likaså har ett nytt honoraravtal¹¹⁸ för böcker erbjudits. Författarförbundet har inte accepterat dessa förslag, i och med att e-boksutgivning inletts på några förlag parallellt med att organisationerna suttit i förhandlingar. Förläggareföreningens mål har emellertid hela tiden ända sedan 1995 varit att nå fram till ett moderniserat ramavtal med en sammanhållen reglering av former och ersättning för utgivning i tryckt samt i elektronisk form.¹¹⁹

Det gamla ramavtalet och honoraravtalet används fortfarande som en rekommendation inom Sveriges Författarförbunds bevakningsområde, det vill säga beträffande skönlitteratur för vuxna, facklitteratur och barn- och ungdomslitteratur. I ramavtalet slås fast att författaren till förläggaren upplåter ensamrätt att i bokform ge ut verket på svenska språket. Alla andra rättigheter är författarens. Förlagsavtalet är aktuellt så länge utgivning pågår, emellertid längst till utgången av femte året efter det år då senaste upplagan har utgivits. Förläggarens viktigaste uppgift är enligt ramavtalet att ”sörja för verkets spridning”.¹²⁰

¹¹⁵ Ibid., s. 63.

¹¹⁶ Strandberg 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 21, s. 25.

¹¹⁷ Mählqvist, Stefan 1997. Boken i mediasymbiosernas tid. I Furuland, Lars & Svedjedal, Johan, red. *Litteratursociologi: texter om litteratur och samhälle*, s. 489.

¹¹⁸ Honoraravtal förklaras i kapitel 1.4 *Begreppsutredning*.

¹¹⁹ Svenska Förläggareföreningen 2000-11-24.

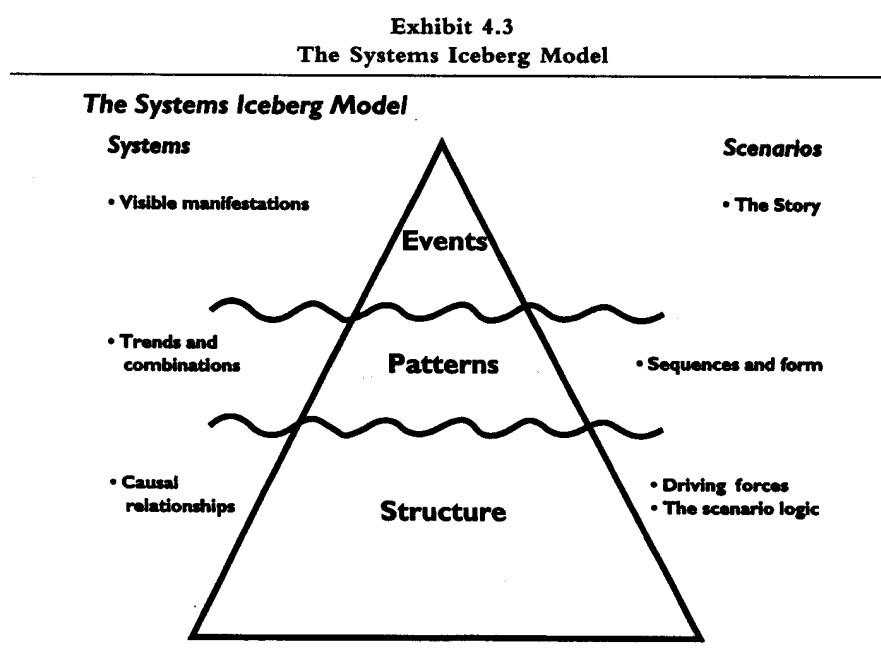
¹²⁰ Sveriges Författarförbund 2000-01-14.

4. Analysverktyg

Nedan redogörs för de redskap som används vid analyserandet av det insamlade materialet. Inom framtidsstudier finns olika angreppssätt och i det följande nämns ytterligare två, utöver teorierna Key Scenario Elements och The Systems Iceberg Model, för att visa att spännvidden på framtidsstudier är omfattande.

Fahey och Randalls scenarioteknik, från stycket 2.4 *Institutioner i förändring*, tillämpas i min uppsats för att skildra dagens dynamik i förlagsbranschen rättvist, men även för att utvinna de faktorer och händelser som tendenserna, rörande förlagsbranschens förändring, ligger till grund för. Från Fahey och Randalls *miljöbetingade krafter* används drivkrafterna *ekonomiska, sociala* och *kulturella händelser*. Vidare används från *institutionernas aktioner*, drivkrafter såsom *affärsorganisationers handlingar*. De uppräknade drivkrafterna genererar på varierande vis förändringsfaktorerna *Piratförlaget, de litterära agenterna* och *elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker*. Dessa fenomen redogörs för i kapitel *Förlag i förändring*. De här fenomen operationaliseras med grund till vad som tidigare har gått igenom i uppsatsen och de urskiljs som instrument i syfte att undersöka tendenserna som ligger bakom förlagsbranschens förändring.

Modell av Peter Senges The Systems Iceberg Model. Återfinns under stycke 2.4 *Institutioner i förändring*.

Isbergsmodellen tillämpas i syfte att tydligare spegla drivkrafterna bakom tendenserna och dess inverkan på den strukturella förändringen i branschen. På toppen av isberget existerar i mitt fall *Events/Händelser*, det vill säga de tydliga trenderna på förändring i förlagsbranschen; Piratförlagets uppkomst och dess nydanade idé, tillsammans med de litterära agenternas

intrång på den svenska förlagsmarknaden, som representanter för de svenska författarna och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker. Händelserna i sig har uppkommit på grund av *Patterns/Mönster*, vilka kan stå för mer eller mindre tydliga tendenser på att de ovan uppräknade trenderna har uppstått. Dessa tendenser kan vara marknadsanpassningen samt ekonomiska, sociala och kulturella drivkrafter. Under dessa mönster på isberget urskiljs *Structure* – fundamentala förändringar i samhället som påverkar förlagens struktur. Även den tekniska utvecklingen befinner sig på denna nivå. Därmed kan följande ses:

Visible manifestations/Synliga manifestationer – Events/Händelser/Trender:

Piratförlaget
Litterära agenter
Elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker

Trends and combinations/Trender och kombinationer – Patterns/Mönster/Tendenser:

Marknadsutveckling/Marknadsanpassning
Värderingsförskjutningar
Övergången till ett nytt samhälle

Causal relationships/Kausala relationer – Structure/Struktur

Fundamentala förändringar vad gäller förlagens struktur
Den tekniska utvecklingen

Manifestationerna eller trenderna Piratförlaget, de litterära agenterna och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker ses som en del av förlagsbranschens strukturella förändring. Jag ämnar utreda vilka tendenser som har lett till förändringen i förlagsbranschen och tar manifestationerna, eller de tydliga trenderna, till hjälp att på ett djupare plan identifiera de bakomliggande tendenserna. Modellen ses som ett instrument att urskilja tendenserna, eftersom den ser fenomen och drivkrafter på varierande vis i en värld präglad av förändring. Modellens *Systems*, det vill säga *Visible manifestations, Trends and combinations* och *Causal relationships* tillsammans med modellens *Events, Patterns* och *Structure* används i resultatdelens underrubriker. Tillsammans skall dessa rubriker nå fram till tendenserna angående förlagsbranschens strukturella förändring. Den tekniska utvecklingen kan finna sig på olika begreppsliga nivåer i modellen. Det är en tydlig händelse på grund av specifika händelseutvecklingar såsom elektronisk publicering, print-on-demand, e-böcker etcetera. Den är även en tendens i förlagsbranschens förändringsstruktur och en övergripande strukturell förändring i alla samhällen. Jag ämnar placera elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker till modellens händelser, samt den tekniska utvecklingen i modellens struktur, trots att jag är medveten om att den tekniska utvecklingen kan placeras i alla modellens nivåer, beroende på hur man väljer att betrakta den. Detta diskuteras vidare i kapitlen *Analys och diskussion* samt i *Slutsatser*.

En distinktion mellan begreppen trend och tendens görs så till vida att en tendens är en svag trend. En trend är mer otvetydig och robust. Trend används i mitt fall rörande förändringsfenomenen Piratförlaget, litterära agenter och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker och tendens kan urskiljas på nivån mönster i modellen, det vill säga vid förlagsbranschens struktur.

Niklas Lundblad arbetar vid IPF, Institutet för Personal- och Företagsutveckling i Uppsala. Det är ett kunskapscentrum för lärande, kompetens, personalstrategier och ledarskap.¹²¹ År 2000 gavs *Fönster mot framtiden: Då, nu och sedan – framtidsforskarnas bild av framtiden*¹²² ut. Det är ett översiktsverk över framtidsforskningen, eftersom han ger en bild av framtiden, som den beskrivs i aktuell framtidsforskning. Han inriktar sig framförallt på arbetslivsfrågor, såsom organisation, ledarskap och arbetsliv.¹²³ Lundblad diskuterar även frågor kring förändring och hur den upplevs. Detta bidrog till mitt intresse av boken, eftersom jag ämnar diskutera förändring som fenomen. Nedan redogörs för två framgångsrika forskare inom entreprenörskap. Utvecklingen angående förlagsbranschens förändring går att tolkas på olika sätt och bland annat med hjälp av dessa teorier.

Joseph Schumpeter är österrikisk ekonom och entreprenörskapets huvudgestalt.¹²⁴ Han har utvecklat den så kallade Vågteorin, vilken beskriver samhällets ekonomiska utveckling i termer av upp- och nedgångar i konjunkturen. Vid konjunkturuppgångar genereras kreativitet, vilket utvecklas till idéer. Idéerna i sin tur utvecklas till innovationer, vilka i bästa fall resulterar i framväxten av större ”*utvecklingsblock*”. Dessa ger nya yrkesområden och arbetstillfällen. Detta leder till en högkonjunktur, men eftersom marknaden mättas svänger kurvan återigen nedåt mot ytterligare en lågkonjunktur. Nedgången kallar han för ”*en kreativ förstörelse*”. Emellertid menar han att detta kaos som leder till nedgången är nödvändigt, eftersom det bereder plats för nytänkande och nya innovationer.¹²⁵

Schumpeter delar in entreprenörskapet i fem huvudtyper:

- När en ny vara införs
- När en ny produktionsmetod lanseras
- När en ny marknad öppnas
- När en ny råvarukälla erövrar
- När en bransch organiseras på ett annorlunda sätt.¹²⁶

¹²¹ Lundblad, N. 2000, hämtat från pärmens baksida.

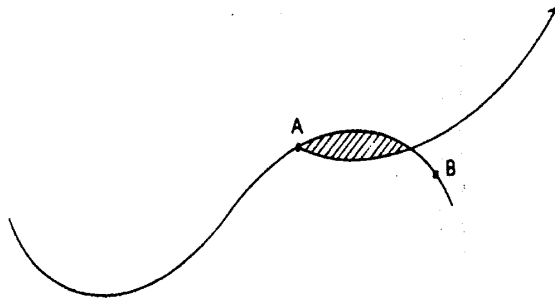
¹²² Lundblad, N. 2000.

¹²³ Ibid., s. 12.

¹²⁴ Lundblad, N. 2000, s. 76. Lundblad N. refererar till Schumpeters idé.

¹²⁵ Ibid., s. 76f.

¹²⁶ Ibid.

Handys Sigmoidkurva.¹²⁷

Lundblad refererar till Charles Handys¹²⁸ teori Upside-down-thinking, som utmanar traditionella föreställningar och gränser. Han har även gjort sig känd som förespråkare för att göra det oförnuftiga i en samtid präglad av rationalism och förnuftstro. Handy menar att organisationer måste ha en inbyggd förmåga att i rätt tid ställa om verksamheten för att svara mot förändringar i omvärlden. Han har framställt en "Sigmoid-kurva" i syfte att illustrera en människas livscykel, liksom många företags uppgång och fall. Till en början utvecklas kurvan långsamt, försöksvis och tveksamt; först stiger och sedan sjunker den. Från början är det endast en utmaning som så småningom ebbat ut. Detta bör ske vid punkt A, menar han, därför att där finns tillräckligt med tid, resurser och energi. Den nya kurvan skall ta sig igenom den första tidens förberedelser och prövningar innan den först svänger nedåt. Det är vid punkt A som motståndet mot förändringar är som kraftigast, han understryker speciellt det känslomässiga motståndet. Vid punkt A pekar kurvan uppåt och där frågar företagarna sig varför en förändring måste göras, då det nuvarande framgångsreceptet tycks fungera som det ska. Men Handy påpekar att det är vid det här stadiet som kraft bör läggas på att påbörja nästa kurva och, enligt honom, tenderar bland annat företagare att efterfråga entreprenörer först vid punkt B, vilket är för sent. Enligt Lundblad åskådliggör kurvan behovet av entreprenörskap och av vådan att fortsätta i gamla hjulspår.¹²⁹

¹²⁷ Lundblad, N. 2000, s. 78.

¹²⁸ Charles Handy är professor i ekonomi och har bland annat verkat vid London Business School. Hämtat från Handy, Charles 1995. *The Empty Raincoat: Making Sense of the Future*, s. 0.

¹²⁹ Lundblad, N. 2000, s. 77-79.

5. Förlag i förändring

5.1 Allmän kontext om föränderlig tid

För att förstå förlagsbranschens ”krackelering” måste dynamiken i branschen och förändringarna ses ur ett vidare perspektiv, menar Linnell.¹³⁰ Därför redogörs kortfattat för den förändring som kan urskiljas i samhället utanför förlagsfältet.

5.1.1 En föränderlig tid

De tre drivkrafterna teknologi, institutioner och värderingar, som Nordström och Ridderstråle i *Inledning och bakgrund* beskriver, har öppnat möjligheter för kreativa människor att omstrukturera, omsortera och omklassificera varenda aspekt av dagens socioekonomiska landskap och inget är längre givet. Branscher flyter ihop och inträdeshindren försvinner, vilket gör det lättare för företag att ge sig in på nya områden. Detta är en följd av internationalisering, avreglering och digitalisering. På ytan kan det se ut som konglomerat,¹³¹ men deras underliggande tanke är att deras kreativa ”förmåga” och inte deras fysiska resurser kan användas för att konkurrera i flera branscher.¹³²

5.1.2 Globalisering

Den tekniska utvecklingen ligger, enligt Lundblad, på många sätt bakom globaliseringen, som i sin tur har fört med sig ett ökat antal förändringsindiciet.¹³³ Vidare refererar han till John Kotter,¹³⁴ som anser att globaliseringen skapar kraftigare konkurrens, samt att större och fler marknader bildas. Lundblad menar emellertid att globaliseringen skruvar upp förändringstakten. För några årtionden sedan var ekonomins globalisering en trend, som i stort sett endast berörde multinationella företag och statsmakter. Idag däremot ses individer bli alltmer aktiva deltagare i den nya ekonomin.¹³⁵ Bengt Wahlström¹³⁶ förutspår att den nya tekniken med digitala pengar antingen leder till ett genomkontrollerat samhälle, där staten har information om de ekonomiska transaktionerna, eller en utveckling mot mer flexibilitet och individualism.¹³⁷

¹³⁰ Linnell 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

¹³¹ Konglomerat förklaras i *Begreppsutredningen*.

¹³² Nordström & Ridderstråle 1999, s. 110f.

¹³³ Lundblad, N. 2000, s. 103-105.

¹³⁴ John Kotter är professor i Leadership på Harvard Business School. Hämtat från Kotter, John P. 1998.

¹³⁵ Lundblad, N. 2000, s. 115-117.

¹³⁶ Bengt Wahlström är civilekonom och en av Europas ledande experter inom omvärldsbevakning och framtidsstrategi. Hämtat från Wahlström, Bengt 1996. *En förändrad värld*, hämtat från pärmens baksida.

¹³⁷ Wahlström 1996, s. 63.

5.1.3 Den nya marknadsekonomin

Förhållandena på det finansiella området har under senare år förändrats radikalt och en helt ny finansiell miljö har uppstått. Den finansiella utvecklingen kännetecknas av färre regleringar och marknadskonforma styrmedel samt att modern informationsteknologi har vunnit ny mark.¹³⁸ Enligt Wahlström finns det inga alternativ till kapitalismen och marknadsekonomin. Utmaningen är dock att hitta en väg som befrämjar de egoistiska drivkrafterna, vilka gör den kapitalistiska ekonomin så framgångsrik, ”men utan att släppa egoismen så fri att det leder till uppenbara avarter och tudelade samhällen”.¹³⁹ De nya politiska trendorden, enligt Ilshammar och Larsmo är konkurrens, avreglering och marknadsanpassning. De refererar till Arne Kaiser¹⁴⁰ som hävdar att den nyliberala vågen under åttiotalet betydde en del för systemskiftet, men först och främst är det starka strömningar ute i världen som har besegrat den tidigare så framgångsrika svenska modellen. Vidare har en nationell samordning med inslag av starkt offentligt ägande fått ge vika för en ny ordning som bygger på konkurrens inom och mellan länder. Den svenska modellen har, enligt Ilshammar och Larsmo, varit en lugn och organisk utveckling där statliga verk och privata företag har hjälpt varandra. Dessa har senare kommit att bli varandras förutsättningar i den svenska modellens blandekonomiska samboförhållande, som idag bildar en skarp kontrast till dagens politik. De redogör för Kaiser som menar att:

Vi rusar från en samhällsstyrd till en marknadsstyrd IT-utbyggnad – från en gammal beprövad modell till en ny, osäker – och kraften i förändringen är våldsam. ... demokratin förbättras och näringarna utvecklas bäst genom att överlämna åt marknadskrafterna att sköta den svenska IT-utbyggnaden. Marknaden bestämmer, marknaden beställer, marknaden levererar.¹⁴¹

Den nya teknologin underlättar för nya aktörer att etableras skriver Erling Fossen, journalist. Han refererar till Nicholas Negroponte,¹⁴² som menar att teknologin gjort det möjligt även för de små företagen att överleva.¹⁴³ Nordfors hävdar att framtidens melodi är en ekonomi där storlek och ägande inte längre innebär marknadsmakt. En ekonomi växer fram ””där de snabba tar de långsamma, inte de stora de små””.¹⁴⁴ Vidare präglas det snabbt expanderande World Wide Web av ökade affärsmöjligheter över gränserna, starkt ökad individuell frihet samt svaga strukturer för kontroll och regler. De anser att det är som i Vilda västern, där starka individer har stora möjligheter och där rättsstaten är svag. Individuellt orienterade värderingar befinner sig således i en snabb tillväxt, där den moderna människan känner sig mer självsäker, kräver större respekt för sin egenart och vill agera mer oberoende av andra.¹⁴⁵ Enligt Nordström och Ridderstråle blir det allt svårare att differentiera sig själv i dagens vilda marknadsekonomi. Det finns bara en utväg för att hävda sig på marknaden; att vara innovativ, i syfte att för ett ögonblick bli unik och få en unik konkurrensfördel. Ytterligare är det av vikt att vara unik på ett nytt sätt.¹⁴⁶ Företag måste omformas efter helt nya linjer och återuppväcka

¹³⁸ Riksbankens & Finansieringsinspektionens beredskapsansvar 1993. Delbetänkande av utredningen om översyn av lagstiftningen för det finansiella området under krigsförhållanden. SOU, 1993: 116, s. 15f.

¹³⁹ Wahlström 1996, s. 39.

¹⁴⁰ Arne Kaiser är docent i teknikhistoria vid Kungliga Tekniska Högskolan. Hämtat från Skolverket 1998.

¹⁴¹ Ilshammar & Larsmo 1999, s. 89-93.

¹⁴² Nicholas Negroponte är grundare och direktör för MIT Media Laboratory och professor i Media Technology. Hämtat från MIT Media Laboratory Årtal saknas.

¹⁴³ Fossen 2000, s. 35.

¹⁴⁴ Nordfors et al. 1999, s. 78

¹⁴⁵ Ibid., s. 75-79.

¹⁴⁶ Nordström & Ridderstråle 1999, s. 30.

sig själva och skapa sådant som inte finns.¹⁴⁷ Nordström och Ridderstråle talar om ”den funky byn”,¹⁴⁸ där det handlar om kreativt skapande, revolutionära förändringar, nya produkter, att vara helt annorlunda, erbjuda fantastiska saker och överraska människor. Framgång nås när det okända utforskas. En region av den funky byn karaktäriseras av individualism.¹⁴⁹ Fossen refererar till William H. Davidow och Michael H. Malone.¹⁵⁰ De påstår att den viktigaste konkurrensfördelen idag handlar om att skraddarsy individuella lösningar. Den som snabbast kan förändra produktionen vinner. De hävdar att de små företagen kommer att konkurrera ut de stora, eftersom de på kortast tid kan ändra sin produktion. Företagen kommer att specialisera sig i nischer och genom att använda informationsteknologin kan företagen organiseras i små och flexibla enheter, vilka snabbt har möjlighet att svara på krav från kunden och en föränderlig marknad.¹⁵¹

5.2 Massmarknad och trender

5.2.1 Piratförlaget

Författarförbundet startade 1970 Författarförlaget, dels som en kulturpolitisk manifestation, dels som en facklig åtgärd främst i samband med den ekonomiska kris som då skakade bokförlagen. Deras syfte var att garantera yttrandefrihet, aktiv lagerhållning och författarnas direkta inflytande över utgivningen. Det sköttes framförallt på icke-kommersiell bakgrund.¹⁵² Det vill säga Författarförlaget hade litteraturpolitisk betydelse som ett alternativ till de stora, kommersiellt inriktade förlagen. 1986 gick förlaget i konkurs och köptes då upp av finansmannen Tomas Fischer och fick namnet *Fischer & Rye*.¹⁵³ Piratförlaget ägs av bokförläggarna Sigge Sigfridsson och Ann-Marie Skarp tillsammans med författarna och journalisterna Jan Guillou och Liza Marklund. Piratförlaget kan urskiljas som en förlängning på Författarförlagets idé. Det som skiljer dem åt är Piratförlagets kommersialisering och förlaget är idag det enda kraftfulla manifest på denna tendens till författarförlag.¹⁵⁴

Piratförlaget är vida omdiskuterat på den offentliga arenan idag, 2001. Det är ett förlag som tog sina första steg in på den svenska förlagsmarknaden 1999 och vars första böcker gavs ut under 2000. Förlaget har som policy att låta sina författare få totalt inflytande över sina böcker. Piratförlagets ersättningssystem skiljer sig från det traditionella royaltysystemet.¹⁵⁵ De ersätter sina författare med hälftenprincipen, vilket innebär att när räkningar för tryckkostnader och distribution har dragits av delar förlaget och författaren lika på alla

¹⁴⁷ Nordström & Ridderstråle 1999, s. 57.

¹⁴⁸ Ibid., s. 105.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ William H. Davidow är Ph.D. i Electrical Engineering. Hämtat från Center for Science Technology Society, Santa Clara University Årtal saknas. Davidow har tillsammans med Michael H. Malone skrivit boken *The Virtual Production*. Hämtat från Fossen 2000, s. 37.

¹⁵¹ Fossen 2000, s. 35-37.

¹⁵² Författarförlaget 1992. *Nationalencyklopedien*, s. 206.

¹⁵³ Författarförlaget 2001. *Nationalencyklopedien*.

¹⁵⁴ Detta kommenteras och diskuteras ytterligare i kapitlet *Resultat*.

¹⁵⁵ Se 1.4 *Begreppsutredning* vid *Honoraravtal* och *Royalty*.

intäkter.¹⁵⁶ Vidare underlättades Piratförlagets grundade av att det råder en avtalslöshet mellan Författarförbundet och Förläggareföreningen.¹⁵⁷

5.2.2 Litterära agenter

Den svenska traditionella modellen för en litterär agent har varit att arbeta åt ett förlag och representera svenska författare utomlands. Nu börjar det emellertid hända intressanta saker på den svenska marknaden; agenterna får allt fler klienter och gamla sanningar utmanas.¹⁵⁸ ”De litterära agenterna blåser under pratet om nya, friare lösningar på den svenska marknaden.”¹⁵⁹ Idag existerar outtalade tabun i bok- och förlagsbranschen bland annat om att lansera svenska författare i Sverige och uppgiften för en litterär agent är att försöka få ut bästa möjliga avtal,¹⁶⁰ det vill säga ett ”system á la Amerika”.¹⁶¹ Det råder en oro för vad som kommer att hända om agenterna bryter sig in i Sverige. Risken finns att priserna pressas upp så mycket att ”luften går ut marknaden”¹⁶² och få författare kan förhandla till sig stora förskott där det inte längre finns pengar till bred utgivning.¹⁶³ Svedjedal hävdar att en etablering av agenter i Sverige riskerar att rubba hela systemet. Detta i och med att de författare som inte är ekonomiskt framgångsrika kan komma att få bära kostnaderna för de som har en stark förhandlingsposition.¹⁶⁴ Därmed kan förlagstroagna författare vara ett minne blott; de bästsäljande författarna har allt att tjäna på att lojalitetsbanden luckras upp.¹⁶⁵

1990 startade Bengt Nordin egen agentfirma, eftersom han då såg en framtid för agenterna och förutspådde att de måste bli ”spindlarna i nätet”.¹⁶⁶ Han sneglade på hur det gick till i USA och England, eftersom det då inte fanns någon som var direkt knuten till några författare i Sverige.¹⁶⁷ Idag konstaterar Nordin tillsammans med agenten Hanserik Tönnheim att det finns gott om plats på den svenska arenan för fler litterära agenter. Tönnheim förmodar att agenterna kommer att bli fler och få en etablerad funktion i Sverige, på samma sätt som de har i USA, Storbritannien och Tyskland.¹⁶⁸ Vidare hävdar han att ”agenterna har kommit för att stanna och den nya tidens förläggare i Sverige kommer att vara vana vid det”.¹⁶⁹ Linnell anser inte det vara någon skillnad om agenterna eller förlagen säljer böckerna utomlands. Det är det däremot om agenterna börjar agera på den svenska marknaden. Detta eftersom det är svårt att ha två parallella system, med både förlag och agenter. Det går inte att få kollektiv trygghet och samtidigt arbeta med agenter samt med stora pengar när det passar.¹⁷⁰

¹⁵⁶ Piratförlaget Årtal saknas.

¹⁵⁷ Svensk Bokhandel 1999, nr 21, s. 29.

¹⁵⁸ Ericsson & Strandberg 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 3, s. 14f.

¹⁵⁹ Svensk Bokhandel 1999, nr 21, s. 29.

¹⁶⁰ Ericsson & Strandberg 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 3, s. 14.

¹⁶¹ Svensk Bokhandel 1999, nr 21, s. 29.

¹⁶² Ericsson & Strandberg 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 3, s. 16.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Jordahl, Anneli 2000-09-05. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1.

¹⁶⁵ Svensk Bokhandel 1999, nr 21, s. 29.

¹⁶⁶ Repo, Walter 1999-08-23. *Göteborgs-Posten*, s. 37.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Kerpner, Christina 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 6, s. 14.

¹⁶⁹ Repo 1999-08-23. *Göteborgs-Posten*, s. 37.

¹⁷⁰ Ericsson & Strandberg 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 3, s. 14f.

De här är några av de ståndpunkter som förs i debatten kring litterära agenter. Emellertid ämnar jag redogöra debatten i sin helhet i kapitel åtta.

5.2.3 Elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker

Peter Almerud har bidragit med rapporten *Nya vägar för boken*¹⁷¹, vilken är en del av ett transnationellt projekt som startade i mars 1998 och avslutades i februari 2000. Projektdeltagarna har bedrivit forskning, informationsverksamhet och utbildning i elektronisk publicering och distribution av litteratur för den svenska bokbranschen. De har sysslat med frågor som rör elektronisk publicering, print-on-demand, bokmarknadsstruktur, rollförändringar, kompetensbehov, upphovsrätt samt utbildnings- och informationsinsatser.¹⁷² Detta projekt belyser många av de frågor som rör mitt syfte med uppsatsen.

Czeslaw Jan Grycz är en av aktörerna som medverkar i Philip G. Altbachs och Damtew Teferras bok *Publishing and Development: A book of Readings*.¹⁷³ Grycz är lärare på *Berkley Extension, School of Information Management Systems* vid University of California. Han har även medverkat i olika projekt rörande elektronisk publicering, Internet och förändringar vilka är resultat av spridda nätverk.¹⁷⁴

Lundblad hänvisar till Alvin och Heidi Toffler¹⁷⁵ som menar att den tekniska utvecklingen inom framtidsforskning länge ansetts vara den egentliga drivkraften i forandet av framtidens samhälle. Huvudtesen är att utvecklingen av ny teknik föder ekonomisk som social förändring. Den största utvecklingen relateras till informations- och kommunikationsteknikens, IKT:s, drivkraft. IKT förändrar redan organisationer och hur organisationen på arbetet sker och vänder upp och ner på förhållandena mellan kunder och företag i många branscher.¹⁷⁶ Vidare kan genom den nya tekniken arbetssätten förändras. Kommunikationen och skapandet av relationer, organisation och utövandet av ledarskap konstrueras på nya sätt. Nya produkter och tjänster skapas och distributionen sker på annorlunda sätt.¹⁷⁷ Trots detta är det inte endast tekniken som formar framtiden. Tekniken ger oss enbart verktyg och hur vi som individer väljer att använda verktygen blir den avgörande förändringskraften. Det som måste studeras parallellt med den tekniska förändringen är faktorer som intresse, motivation, värderingar samt upplevda utvecklingsbehov.¹⁷⁸ Spridningen av nyheter brukar i början tendera i ojämlikheter eller klyftor. De som är resursstarka och välutbildade befinner sig oftast i tidiga skeenden av spridningsprocessen. Därmed är ett samhälle där det ständigt pågår en teknisk förändring också ett samhälle med ständig ojämlikhet.¹⁷⁹ Fossen menar att de företag som befinner sig i en global konkurrenssituation kommer att vara de första att märka av pressen från virtuella

¹⁷¹ Almerud, Peter 2000. *Nya vägar för boken: Rapport från ett projekt*.

¹⁷² Ibid., s. 5f & Almerud, Peter 19101 [Sic!]. *Nya vägar för boken: Rapport från ett projekt*.

¹⁷³ Grycz, Czeslaw Jan 1998. *Electronic Publishing: New Technologies and Publishing*. I Altbach, Philip G. & Teferra, Damtew, eds. *Publishing and Development: A book of Readings*, s. 131-159.

¹⁷⁴ Czeslaw Jan Grycz 1996-11-09. *The Wladyslaw Poniecki Foundation, Inc.*

¹⁷⁵ Alvin och Heidi Toffler tillhör några av världens främsta framtidstänkare. Hämtat från Toffler, Alvin & Heidi 1994. *Tredje vågens samhällsbygge*, pärmens insida.

¹⁷⁶ Lundblad, N. 2000, s. 151f.

¹⁷⁷ Ibid., s. 103-105.

¹⁷⁸ Ibid., s. 151f.

¹⁷⁹ Nordfors et al. 1999, s. 14.

konkurrenter,¹⁸⁰ vilket kommer att bidra till företagets omstrukturering. Däremot kommer företag som lever i en avskärmd konkurrenssituation inte i lika hög grad behöva förändra sig. Trots detta kommer de ändå känna pressen från en ny generation med krav på förbättrade arbetsvillkor. Detta eftersom det virtuella företaget kan ses som en stor möjlighet för flexibel arbetstid, större integration av arbete och fritid, större fokusering på det kvalitativa i arbetet samt större effektivitet och kostnadsbesparingar. Däremot är faran med detta en tudelad arbetsmarknad: ”en för arbetstagare som klarar av att hantera informationsteknologin och den ökande friheten, samt en för de som inte klarar av att tillägna sig den nya teknologin”.¹⁸¹ Det nya informationssamhället innebär att företagsamheten rustar sig för omvärlden genom omorganisationer och fusioner. Den nya teknologin har gett den materiella basen för nytt värdeskapande och främjat framväxten av nya sociala, politiska och kulturella mönster. Dessa har sedan i ett ömsesidigt samspel format det information- och nätverkssamhälle som är under utveckling. ”Vi vet att vi befinner oss i en tid av stor förändring. Vi vet också något om huvudinnehållet i denna förändring, till exempel att kunskap blir alltmer avgörande – något som påverkar allt från storföretags organisationsprinciper till föräldrars planer för sina barn.”¹⁸²

5.2.3.1 Print-on-demand

Print-on-demand är en typisk produkt av sin tid i den digitala eran.¹⁸³ Den kan liknas vid en avancerad kopieringsteknik, där flera led kan hoppas över vid tryckningen, som är nödvändiga vid traditionell offsetteknik.¹⁸⁴ Vidare trycks inte boken på plats i landet, utan sänds istället per dator till önskad plats, där en dator on-line tillverkar det önskade antalet exemplar.¹⁸⁵ Detta innebär en lägre ingångskostnad och priset blir detsamma oavsett upplaga. Vid traditionell offsettryckning är däremot ingångskostnaden hög och denna kostnad slås ut på antalet tryckta exemplar, vilket leder till ett högt pris vid små upplagor. Lägre kostnader vid print-on-demand för med sig att antalet boktitlar som ges ut ökar och att nya aktörer tar på sig en förläggarroll.¹⁸⁶ Gedin hävdar att dessa tekniker, bland annat print-on-demand, kan förändra hela bokmarknaden för författare, förlag och för bokhandel. Förlagen satsar på det redaktionella arbetet; distribution, marknadsföring och produktion tilldelas specialister.¹⁸⁷ Almerud anser trenden gå fort vad gäller den elektroniska publiceringen och det visar på att den kommer att bli en betydande faktor i den framtida bokmarknaden.¹⁸⁸

¹⁸⁰ I det virtuella företaget ersätts det vanliga industriföretagets volym och kvantitet mot kvalitet och upplevelse, hävdar Fossen. Det virtuella företaget är ett försök att organisera ett sällskap, där deras uppgift är att skapa produkter. Sällskapen är beroende av kommunikationsnätverk, men de är sällan branschrelaterade. Arbetet och organisationen frikopplas från den fysiska platsen för att öppna för mer flexibla lösningar, vilket ger större valfrihet. Dessa sker oberoende av ålder och civilstånd och oavsett företag. Hämtat ur Fossen 2000, s. 48

¹⁸¹ Fossen 2000, s. 48f, 51.

¹⁸² Nordfors et al. 1999, s. 12.

¹⁸³ Svedjedal, Johan 2000c. *Literary web literature and publishing in the age of digital production: a study in the sociology of literature*, s. 142.

¹⁸⁴ Almerud 2000, s. 46.

¹⁸⁵ Gedin 1997, s. 227.

¹⁸⁶ Almerud 2000, s. 45f.

¹⁸⁷ Gedin 1997, s. 227.

¹⁸⁸ Almerud 2000, s. 32.

5.2.3.2 E-böcker

Idag kan böcker publiceras på olika sätt och i olika former. En av dessa är elektroniskt publicerad litteratur som e-böcker. Dessa i sin tur kan publiceras på varierande vis, bland annat i form av filer avsedda antingen för persondator, där texten endera läses på skärmen eller skrivs ut, för läsplattor. De sistnämnda är handdatorer i storleken av en bok, som rymmer ett antal texter. Idag försöks emellertid ett standardformat, som skall passa alla läsplattor utvecklas.¹⁸⁹

5.2.3.3 Nya aktörer på arenan

Idag existerar två parallella möjligheter till publiceringsprocesser vad gäller litteratur; den traditionella kontra den elektroniska. De kräver differentierade tekniker och kvalitetsbedömningar, de ger olika läsmöjligheter, men kontaktytorna för den elektroniska publiceringen är än så länge relativt små. Liksom distributionskanalerna är även aktörerna olika inom ovan nämnda processer. Den elektroniska bokkedjans aktörer kan vara allt från privatpersoner som lägger ut sin hemsida med texter via nätverk, ideella föreningar, olika typer av projekt, offentliga institutioner till kommersiella aktörer.¹⁹⁰ Svedjedal befarar att om förlagen får ekonomiska problem, går det ut över debutantutgivningen. Då kommer de unga författarna använda sig av de kanaler som finns, vilket leder till Internet-förlag, som lanserar den unga litteraturen. Fraserna är redan färdiga: ”vi är ett alternativ till förlagskapitalismen ... en ny tid kräver nya distributionsformer ... vi dömer ut smakdomarna ... poesin finns vid dina fingertoppar ...”.¹⁹¹ Almerud menar att mediesymbiosen förändrar hela medielandskapet såväl som de traditionella aktörernas roller. Den elektroniska utvecklingen för in nya aktörer på bokmarknaden. Detta är emellertid, tillägger han, långt ifrån säkert. Det beror helt och hållet på hur aktörerna reagerar.¹⁹² Grycz förmodar att framtiden för förlagsbranschen kommer innebära fundamentala förändringar. Dagens traditionella publiceringssätt innebär stora kostnader vad gäller leverans och transport. Dessa kan i och med nya publiceringssätt och nätverksmiljö reduceras eller till och med helt försvinna. De traditionella förlagens funktioner kommer att ha runnit dem ur händerna. Förläggarens traditionella roll har varit definierad med vad förläggaren har arbetat med. Idag däremot är förläggarens roll en annan. Förläggare innefattar rollen som den intelligentaste akten av att välja något som är värt att publicera, men även den ekonomiska rollen av att publicera. Det vill säga att ha möjlighet att erbjuda sådant som publiken uppskattar. Vidare kommer de ekonomiska strukturerna växa till oerhört komplexa system för att kunna involvera kompanjonskap med ett stort antal skilda partners. Följaktligen kommer lag och rättigheter bli komplicerade frågor. Elektroniska förläggare kommer utvecklas från traditionella tryckeriförläggare. ”*They will likely also be so different in their operational and functional roles as to be unrecognizable as members of the same evolutionary limb.*”[min kursivering]¹⁹³

¹⁸⁹ Almerud 2000, s. 42.

¹⁹⁰ Ibid., s. 37.

¹⁹¹ Svedjedal 2000b.

¹⁹² Almerud 2000, s. 37.

¹⁹³ Grycz 1998, s. 156f.

6. Precisering av frågeställningar

Här följer de frågeställningar, vilka skall besvara problemställningen. Härmed skall frågeställningarna med hjälp av litteraturstudien kunna besvaras i resultatdelen. Frågeställningarna lyder som följer:

- Vilka tendenser kring förlagsbranschens förändring är Piratförlaget ett tecken på?
- Vilka tendenser kring förlagsbranschens förändring är de litterära agenterna ett tecken på?
- Vilka tendenser kring förlagsbranschens förändring är elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker ett tecken på?

7. Genomförande och metoder

Uppsatsen grundar sig på en kvalitativ studie med den hermeneutiska metoden som redskap. Enligt Bengt Starrin¹⁹⁴ ökar behovet av kvalitativa analyser under starka förändringar och omvandlingar i ett samhälle.¹⁹⁵ Detta var en av punkterna som fick mig att fastna för den kvalitativa metoden, eftersom jag från början ämnade utgå från synliga tecken på förlagsbranschen i en förändring. De medverkande i TV-programmet Rapport Morgon¹⁹⁶ framställde förlagsvärlden som en bransch i förändring, vilket fick mig att använda förändring som en ingång till min uppsats. Med hjälp av framtidsstudier ämnade jag göra mig en bild av förlagens framtida utseende. Mitt val av att använda framtidsstudier kom så småningom att förändras. För det första visade sig framtidsstudier vara svåra att använda; att se in i framtiden kan ibland verka ovetenskapligt om inte de rätta metoderna tillämpas. För det andra insåg jag att intervjuerna inte gav mig den information jag var i behov av. De intervjuade hade svårt att göra sig en bild av förlagens framtid, trots att de var väl insatta i branschen. För det tredje var mitt övriga material för fattigt för att kunna göra vetenskapliga scenarios över förlagens framtid. Framtidsaspekten tonades ner och huvudsyftet ändrades till nutid. Istället skulle jag inventera dynamiken i förlagsbranschen idag och utifrån grundantagandet om förlagsbranschen i förändring ville jag urskilja tendenserna som den var en orsak av. Därmed undersöktes samtidigt huruvida antagandet om förlagsbranschen i förändring stämde. Detta med hjälp av tendenserna, eftersom innan de kunde urskiljas kunde inte heller antagandet om förlagsbranschens förändring bekräftas. Tre synliga huvudfenomen åskådliggjordes och det var främst dessa som resultatdelen, analysen och diskussionen baserades på, tillsammans med en bild av samtida förändringsfenomen i samhället. Att begränsningen gjordes till tre fenomen kan skapa problem, då vissa betydelsefulla aspekter och fenomen i förlagsbranschen skuggas och undanskymas. Detta var dock ett medvetet val och tillhörde en av mina avgränsningar. Emellertid bör läsaren vara medveten om avgränsningen och att jag i undersökningen omöjligt kunde redogöra för alla bidragande faktorer förlagsbranschens förändring är en orsak av.

Den kvalitativa undersökningens målsättning är, enligt Starrin, att identifiera och bestämma ännu icke kända företeelser, egenskaper och innebörder med avseende på variationer, strukturer och processer.¹⁹⁷ Detta är ytterligare en orsak till mitt val av den kvalitativa metoden, då jag undersöker förlagens dynamik och dess förändringsfas. Vidare bidrog den kvalitativa undersökningen till att min struktur varit relativt öppen och nya förslag till förändringar har under arbetsprocessen med jämna mellanrum uppdaterats, vilka har påverkat mina val, som jag ständigt ställts inför.

Studien har haft två faser. Första fasen var materialinsamlingen ur massmediedebatten för att förbereda mig för intervjuerna och fas två var således intervjuerna. Mediematerialet hämtades framförallt från databaserna Mediearkivet och Presstext. Där gjordes sökningar på bland annat "förlagsbranschen", "förlag", "Piratförlaget" och "litterära agenter". Artiklarna täcker perioden 1999 till våren 2001 och mina sökningar gjordes huvudsakligen under tidig vår

¹⁹⁴ Bengt Starrin är professor i socialt arbete. Hämtat från Centrum för folkhälsoforskning 1999-01-11.

¹⁹⁵ Starrin, Bengt 1998. Om distinktionen kvalitativ – kvantitativ i social forskning. I Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar, red. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*, s. 23.

¹⁹⁶ De medverkande, i programmet Rapport Morgon, 2000-12-12, nämndes i *Inledning och bakgrund*.

¹⁹⁷ Starrin 1998, s. 23.

2001. Jag valde relativt aktuella artiklar, eftersom fokus från början låg på både nutid och framtid.. Därför begränsades inte sökningarna mer än till förlagsbranschen som fält, med inriktning mot dynamiken idag. Försättningsvis sökte jag endast i svenska databaser, eftersom jag begränsat mig till den svenska debatten och det svenska bok- och förlagsfältet. Vidare har TV-programmet Rapport Morgon, som sändes 2000-12-12 varit en grundpelare som jag valt att luta mig emot. Därefter läste jag in mig på området, för att skapa mig en helhetsbild av det nuvarande läget och omständigheterna, men hela tiden med förlagsbranschens historik i bakhuvudet. Efter det försökte jag se tendenser och trender som kunde ge en insikt om förlagsbranschens förändringar. Med detta stoff som bakgrund utformades så småningom mina intervjufrågor. Med hjälp av fenomenen Piratförlaget, de litterära agenterna och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker, som jag redan från början anammade som tecken på förändring, kunde intervjufrågor börja utformas. Dessa tecken styckades upp var för sig och frågor om urskiljbara tendenser rörande förlagsbranschens förändring ställdes. För att få ytterligare kött på benen angående tendenser om förändringsorsaker följdes därpå frågor kring förändringen i förlagsbranschen i allmänhet.¹⁹⁸

Den kvalitativa analysen blev mitt val, eftersom jag planerade utföra åtta djupintervjuer. Enligt Jarl Backman,¹⁹⁹ är det inte nödvändigt att i förstadiet till uppsatsen ha aktörerna klara för sig.²⁰⁰ I mitt fall växte urvalet av intervjupersonerna fram under uppsatsprocessens gång. Från början låg fokus på författare och förläggare, men under arbetets gång kom intervjupersonerna att ändras till differentierade aktörer väl insatta i förlagsbranschen. Tack vare deras olika roller i verksamheten har de erfarenhet av förlagsvärlden på olika sätt. Detta val gjordes med hänsyn till ett vidare perspektiv på dynamiken i förlagsbranschen idag, sedd som satt i en förändringsfas. Intervjuer ansåg jag vara en bra metod för att undersöka förlagens förändring, detta eftersom intervjuerna gav mig möjlighet till följdfrågor och intervjuobjekten kunde vidareutveckla sina svar och därmed bidra med mer information utöver intervjufrågorna. Intervjupersonerna valdes att inte hållas anonyma, eftersom de tack vare sina olika roller i branschen speglar varierade och därmed intressanta synpunkter. De flesta har höga befattningar inom respektive organisation, vilket gör att de kan stå för verksamhetens åsikter. Liksom mitt huvudfokus, mina frågeställningar, aktörer med mera under arbetets gång kommit att ändras, har även mina intervjufrågor kommit att modifieras allteftersom mitt syfte har färdigställts.

Den hermeneutiska metoden är heterogen i sin karaktär, utifrån olika perspektiv och forskare och metoden har varierande ändamål. Jag har använt den utifrån bland annat Bachmans och Ulla Sjöströms²⁰¹ synvinkel. Den hermeneutiska metoden, som varit redskapet vid intervjuerna, har inneburit att jag har gått in i min studie förutsättningslöst och handlingen har emellanåt varit ostrukturerad. Sådant menar Backman emellertid kan vara bra i syfte att få en holistisk förståelse.²⁰² Den hermeneutiska ansatsen innebär, enligt Nils Gilje och Harald

¹⁹⁸ Intervjufrågorna ligger som bilaga i slutet, s. 74f.

¹⁹⁹ Jarl Backman är professor vid Umeå universitet. Han har lång erfarenhet av forskning och undervisning i beteendevetenskapliga ämnen. Backman, Jarl 1998. *Rapporter och uppsatser*, hämtat från pärmens baksida.

²⁰⁰ Ibid., s. 53.

²⁰¹ Ulla Sjöström är docent i pedagogik, leg psykolog och psykoterapeut samt utbildad vittnespsykolog. Hämtat från Sjöström, Ulla Årtal saknas.

²⁰² Ibid.

Grimen,²⁰³ att tolka och förstå meningsfulla fenomen, handlingar, muntliga yttranden samt texter. Forskaren skall även försöka förklara exempelvis beteendemönster, normer, regler, värderingar och förväntningsmönster.²⁰⁴ Till skillnad från Backman menar Ulla Sjöström att metoden skall söka kunskaper om innebörder och intentioner hos människor och företeelser sedda i sina sammanhang i tid, rum och mening. Vidare skall den hermeneutiska forskningen förstå handlingar och företeelser sedda individuellt och som helheter i relation till allt runt omkring dem, för att bättre förstå och förhålla sig till andra människor och företeelser i deras unika sammanhang.²⁰⁵ Dessa beskrivningar och kriterier har jag utgått ifrån vid mitt val av intervjupersoner och då jag har intervjuat och tolkat dem. Det har hjälpt mig till en djupare förståelse för förlagsbranschens inre struktur och därmed har jag kommit att få insikt i varför de olika aktörerna resonerar som de gör. Jag har inte gått djupare in på den hermeneutiska metoden än så här och därmed behandlat den mycket löst. Därför används inte specifika hermeneutiska metodologiska begrepp, utan metoden används endast som ett allmänt redskap.

Enligt Sjöström är det som forskare viktigt att på förhand göra klart för sig var man står i frågan, det vill säga medvetandegöra sina förväntningar och farhågor, åsikter och fördomar samt känslor och värderingar. Detta är viktigt att göra för att upptäcka om ens tolkningar påverkas av dem.²⁰⁶ Min egen förförståelse av förlagsbranschen var inte särskilt omfattande, då jag endast tidigare hade snuddat på ytan, vid bland annat en tvåpoängskurs, *Den litterära institutionen*, på Biblioteks- och informationsvetenskapsutbildningen vid Högskolan i Borås, vårterminen 2000. Backman hävdar att vid den kvalitativa forskningsstrategin kan problem uppstå, då forskaren själv inkorporerar stereotyper, fördomar och förutfattade meningar och fastslår sådana. Detta innebär att nya upptäckter skulle kunna förbises och inte tas på allvar. Därför hävdas det, skriver Backman, att forskaren bör gå in i forskningsfältet ”neutral” och ”nollställd”.²⁰⁷ Detta har jag haft i åtanke, eftersom jag på olika håll innan jag satte igång med min uppsats läst och hört om förlagsbranschen i ett förändringsskeende. Jag hade som ambition att bortse från detta då jag läste in mig på området och då jag utförde mina intervjuer. Men jag hade det ändå i bakhuvudet då jag undersökte förändringsfenomenen Piratförlaget, de litterära agenterna och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker, eftersom de i sig är förändringar. Vidare undersöktes de underliggande tendenserna till dessas uppkomst.

Vid mina djupintervjuer användes minidisc som inspelningsinstrument. Mikael Alexandersson²⁰⁸ menar att som intervjuare är det väsentligt att nå bortom värderingar, åsikter och konstruerade svar och med hjälp av tekniken kan intervjuaren därför tolka exempelvis de intervjuades felsägningar eller misstolkningar. En insiktsfull intervjumetodik ökar förutsättningarna för detta.²⁰⁹

²⁰³ Nils Gilje och Harald Grimen är båda verksamma vid Center för vetenskapsteori vid universitet i Bergen. Hämtat från Gilje, Nils & Grimen, Harald 1992. *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, hämtat från pärmens baksida.

²⁰⁴ Gilje & Grimen., s. 176f.

²⁰⁵ Sjöström, Ulla 1998. Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar. I Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar, red. *Kvantitativ metod och vetenskapsteori*, s. 73, 77f.

²⁰⁶ Ibid., s. 82f.

²⁰⁷ Backman 1998, s. 51.

²⁰⁸ Mikael Alexandersson är docent i pedagogik vid Göteborgs Universitet. Hämtat från Skolporten.com 2001-08-24.

²⁰⁹ Alexandersson, Mikael 1998. Den fenomenografiska forskningsansatsens fokus. I Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar, red. *Kvantitativ metod och vetenskapsteori*, s. 124.

7.1 Aktörer

7.1.1 Urval av aktörer

Nedan följer en presentation av det som jag i utgångsläget såg som de viktigaste aktörerna på en institutionell nivå. Det var därför naturligt för mig att söka representanter för dessa att intervjua. Som en ingång såg jag de två institutionerna Författarförbundet och Förläggareföreningen. Mitt val av dessa grundar sig i att de till viss del har varierande syn på den svenska förlagsbranschen, vilket innebär ett vidgat perspektiv och det gör att branschens helhet åskådliggörs bättre. Bunny Ragnerstam, är ordförande i Svenska Författarförbundet och kan därför anses tala för detta förbund. Vidare är han insatt i debatten och han har på senare tid också varit synlig i mediediskussionen angående förlagens förändringsstruktur. Kristina Ahlinder, direktör på Svenska Förläggareföreningen, valdes i egenskap av företrädare för nämnda förening. Även hon har synts till i mediadebatten och förutsattes vara väl insatt i de nya företeelserna Piratförlaget, de litterära agenterna och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker. Vidare var det tänkt att intervjua två stora och två mindre förlag samt två stora respektive två mindre kända författare. För mitt urval av förlag använde jag mig av matrikelsamlingen *Den Svenska Bokbranschen 2000*.²¹⁰ Då jag inte hade ekonomiska medel till mer än en resa till Stockholm, valde jag slumpvis ut två förlag i Västsverige. Mina kriterier var att det skulle vara två mindre förlag. Därmed kom jag att intervjua Kjell Simonsson på Argument Förlag i Varberg samt Johan Wopenka på BJW-förlaget. Det visade sig dock att Wopenka intervjuades dels som journalist, dels i egenskap som förläggare. Under resans gång fick jag ytterligare tips till intervjuobjekt, speciellt av Wopenka. Han tipsade mig om aktörer väl insatta i förlagsbranschen. Däribland Lena Pilborg, som kom att representera ett av de mindre förlaget, som jag valde jag att intervjua dels på grund av hennes förlag i det omdiskuterade Förlagshuset i Göteborg, som jag återkommer till nedan, dels på grund av att förlaget är av mindre storlek med 2 anställda. Detta antar jag innebär att vederbörande intervjuperson är mer insatt i de olika processerna som hör bokproduktion till. Även Uno Palmström, redaktör på branschtidningen Svensk Bokhandel, intervjuades efter tips av Wopenka. Jag hade också hela tiden i tankarna att intervjua någon från Piratförlaget. När jag väl börjat med mina intervjuer insåg jag att delägaren och förläggaren Ann-Mari Skarp var den bästa personen att intervjua. För det första har hon omnämnts som en av Sveriges duktigaste förläggare,²¹¹ för det andra har hon, mot bakgrund av sin position inom Piratförlaget, en betydande plats inom en av de fenomen till förändring jag tycker mig se inom den svenska förlagsbranschen idag. Även den uppmärksammade litterära agenten Bengt Nordin var ett givet val att intervjua, eftersom han är den litterära agent det diskuterats mest om på den svenska förlagsmarknaden. Därmed är han, så vitt jag förstår, en av de mer betydande personerna bakom de litterära agenternas intrång på den svenska förlagsmarknaden. Vidare har han själv medverkat i ett antal intervjuer och verkar, enligt min åsikt, vara väl insatt i förlagsbranschens komplicerade struktur.

Både Snöbollsprincipen och den logiska urvalsmetoden användes. Å ena sidan användes Snöbollsprincipen, eftersom jag genom mina aktörer fick tips på deras främsta urval, vilket bidrar till ett automatiskt bra urval. Å andra sidan användes metoden som bygger på logiska principer, eftersom vissa aktörer var givna. Fyra av aktörerna representerar tydliga

²¹⁰ Lundstedt, Annika, Holmer, Gun-Britt & Zorn, Henriette, red. 2000. *Den Svenska Bokbranschen 2000: Företagsfakta och personmatrikel*, s. 31.

²¹¹ Ahlinder, Kristina 2001-03-14. Intervju genomförd den 14 mars 2001.

partsintressen utifrån det perspektiv jag valt att arbeta med. Bunny Ragnerstam som ordförande för Svenska Författarförbundet, Kristina Ahlinder som direktör för Svenska Förläggareföreningen, Bengt Nordin i egenskap av litterär agent och Ann-Mari Skarp som delägare i Piratförlaget. De övriga intervjuaktörerna ses som inte lika tydligt förankrade vid dessa positioner. Även om det förstås rör sig om bland annat förläggare och författare.

Svenska Förläggareföreningen förrättades 1843.²¹² Det är en ideell förening, som är öppen för alla som yrkesmässigt driver bokklubbsrörelse eller förlagsverksamhet. Föreningen är förhandlingspart gentemot författare, bokhandlare och staten.²¹³ Föreningens uppgift är främjandet av medlemmarnas gemensamma intressen och bistå dem med rådgivning i juridiska och allmänna branschfrågor. Fortsättningsvis fungerar föreningen som upprättare av skilda typer av ramavtal med exempelvis Sveriges Författarförbund.²¹⁴

Svenska Författarförbundet, SFF, har som uppgift att, för att kunna säkra medlemmarnas rätt till skäliga arbets- och ersättningsvillkor, förhandla fram ramavtal och organisationsavtal med kulturproducenter samt andra parter inom media som vill använda författarnas och översättarnas arbete och produkter. SFF har avtalslicenser i upphovsrättslagen som plattform för de avtal som träffas på många områden, bland annat angående SVT:s, SR:s och UR:s, det vill säga public-service-företagens användning av utgivna litterära verk i sändning. Avtalslicensen innebär att en part som vill använda ett verk sluter avtal med SFF. De arbetar således som en representativ organisation för de svenska författarna och översättarna på området i fråga och för villkoren för tillgången till medlemmarnas repertoar.²¹⁵

Förlagshuset i Göteborg är en sammanslutning av bokförlag, som har i syfte att skapa ett västsvenskt centrum för litteratur och främja de mindre förlagens utveckling.²¹⁶

Samarbetet är ett effektivt sätt för de mindre förlagen att möta de nya villkoren i en bransch som snabbt förändras. Inte minst inom teknikområdet kan ett nätverk som Förlagshuset i Göteborg ha nytta av att samarbeta. De mindre förlagen har med sin flexibilitet goda förutsättningar att tidigt pröva ny teknik. Genom Förlagshuset i Göteborg kan förlagen skapa gemensamma tekniska resurser och på så sätt kontinuerligt engagera sig i den snabba tekniska utveckling som sker. Tillsammans kan medlemsförlagen också göra kraftfulla marknadsföringsaktiviteter mot både bokhandel och bokköpare.²¹⁷

7.1.2 Intervjuade aktörer

Nedan presenteras de intervjuade i den ordningsföljd de intervjuades.

Bunny Ragnerstam är författare och före detta journalist. Han var ledamot i Svenska Författarförbundets styrelse 1986-1993 och satt i ledningen för Nationalkampanjen Rädda Biblioteken 1992-93. Han har varit medlem sedan 1975 i Svenska Författarförbundet och idag är han ordförande i förbundet.²¹⁸

²¹² Svenska Förläggareföreningen Årtal saknas.

²¹³ Yrlid, Rolf 1994. *Litteraturens villkor*, s. 42.

²¹⁴ Svenska Förläggareföreningen Årtal saknas.

²¹⁵ Sveriges Författarförbund 2000-01-14.

²¹⁶ Förlagshuset i Göteborg: Katalog 2000, Nyheter och backlist från åtta Göteborgsförlag 2000. *Förlagshuset i Göteborg*.

²¹⁷ Förlagshuset i Göteborg Årtal saknas.

²¹⁸ Sveriges Författarförbund 2001-05-31.

Kristina Ahlinder är direktör på Svenska Förläggareföreningen.

Kjell Simonsson på *Argument Förlag* i Varberg startade sin förlagsverksamhet 1994. De har cirka 4 anställda och med omkring 10-15 böcker i utgivning per år och de inriktar sig främst mot pedagogiskt material gentemot kyrka och skola.²¹⁹

Johan Wopenka driver, vid sidan om sitt arbete som nyhetsredaktör på GT, *BJW-Förlaget* tillsammans med sin fru Bibbi Wopenka. Förlaget som är en hobbyverksamhet har sin inriktning mot facklitteratur om populärlitteraturen.²²⁰ De har en mycket begränsad utgivning, bland annat ger förlaget ut Wopenkas egna texter.²²¹

Lena Pilborg har varit verksam i branschen i ungefär 17 år. Idag är hon förlagschef på *Tre Böcker Förlag* i Förlagshuset i Göteborg. Tre Böcker Förlag startade 1984 och litteraturen är ofta skriven av Västkustens författare och handlingen utspelar sig huvudsakligen i Göteborg.²²²

Bengt Nordin har ett förflutet i förlagsbranschen som marknadschef och bokklubbschef på Bonniers.²²³ Idag är han litterär agent och driver sedan cirka 1990 eget agentföretag, *Bengt Nordin Agency AB*,²²⁴ där profil och inriktning är att vara litterär agent, representera författare och utländska bokförlag.²²⁵

Ann-Mari Skarp har varit förläggare på Norstedts förlag i 25 år.²²⁶ Hon är delägare i Piratförlaget sedan starten 1999.

Uno Palmström är redaktör på branschtidningen Svensk Bokhandel. Det är en tidning som är betydelsefull för debatten inom bok- och förlagsområdet. Palmström har varit verksam inom fältet länge. Han är journalist och författare samt har varit förlagschef på Prisma Förlag.²²⁷

7.2 Databearbetning

Vid databearbetning av mina intervjuer följdes till stor del Annika Lantz råd i *Intervjumethodik*.²²⁸ Intervjuerna delades upp efter intervjufrågorna för att söka efter mönster och för att kunna dra slutsatser. Vidare tillämpades isbergsmodellens *Systems*, där materialet fördelades efter *Synliga manifestationer – Händelser, Trender och kombinationer – Mönster och Kausala samband – Struktur*. I kapitlet *Analys och diskussion* gestaltade jag de underliggande tendenserna bakom en förändring och sådant som inte hörde ihop tvingades åter igen isär med hjälp av tidigare nämnda modell enligt *händelser, mönster och struktur*, i syfte att få ökad förståelse av detaljer. Helheten och förändringen i branschen förstods med

²¹⁹ Lundstedt et. al 2000, s. 23.

²²⁰ Ibid., s. 31.

²²¹ Wopenka, Johan 2001-03-20. Intervju genomförd den 20 mars 2001.

²²² Lundstedt et al. 2000, s. 128.

²²³ Jordahl 2000-09-05. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1.

²²⁴ Repo 1999-08-23. *Göteborgs-Posten*, s. 37.

²²⁵ Lundstedt et al. 2000, s. 334.

²²⁶ Axiell Årtal saknas.

²²⁷ Föreningen Kriminalförfattare i Stockholm Årtal saknas.

²²⁸ Lantz 1998, s. 70-99.

hjälp av tendenser jag undersökt utifrån förändringsfenomenen Piratförlaget, de litterära agenterna och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker. Dessa fenomen hjälpte mig förstå det som sagts på ett nytt och annorlunda sätt och en slutsats kunde dras.

8. Resultat

Inför undersökningen av dynamiken i förlagsbranschen idag har jag använt mig av material såsom intervjuer med aktörer väl insatta i förlagsbranschen samt mediedebatten. Nedan har jag som ambition att konstruera vad som ser ut som ett samtal genom att sammanställa olika personers åsikter. Det är ett samtal som inte har förts i verkligheten, utan det får sitt liv endast här. Tillsammans anser jag att aktörernas ståndpunkter kan komplettera varandra bra och vara användbara för min uppsats. Dispositionen av kapitlet följer de tre kategorier som jag introducerade i kapitel fyra *Analysverktyg*, alltså: *Synliga manifestationer – Händelser*, *Trender kombinationer – Mönster* och *Relationer – Struktur*.

8.1 Synliga manifestationer – Händelser

Det stormar i den svenska bok- och förlagsvärlden idag. Dels är det småförlagen och framförallt Piratförlaget som kapar bästsäljande och etablerade författare framför storförlagens näsor. Dels författarna själva som har svårt att hålla sams och inte minst de litterära agenterna som bjuder ut författare till högstbjudande.²²⁹

8.1.1 Piratförlaget

Ahlinder menar att Piratförlaget har väckt många frågor och satt fart på en diskussion och en utveckling inom bok- och förlagsvärlden.²³⁰ Piratförlaget har även väckt starka känslor, inte minst bland de jag intervjuade. Hedvig Elander, journalist, menar att "Piratförlaget har retat gallfeber på resten av förlagsvärlden",²³¹ då det påstås att de "plockar russin ur kakan" och ger i stort sett bara ut författare som redan är etablerade namn.²³² Ahlinder styrker detta genom att hävda att Piratförlaget ännu är i sin linda och det som gör dem unika är dels att de inte har några debutanter, dels att de tar plantorna, det vill säga författare, som andra förlag har odlat och som ger rikligt med frukt.²³³ Wopenka är positivt inställd till Piratförlagets aktioner, eftersom de stora förlagen som har gått samman behöver skakas om och ses över.²³⁴ Simonsson är även han av denna åsikt. Däremot är han osäker till om han ställer upp på Piratförlagets principer. Detta eftersom principerna endast fungerar på de stora författarna. Dessa metoder är, enligt Simonsson, en brist på solidaritet mot de mindre författarna och debutanterna.²³⁵ Ahlinder är också skeptisk till Piratförlagets hälften-hälftenkoncept, eftersom det i realiteten kan innebära att dela på en ren förlust och för flertalet författare är principen inte lönsam.²³⁶ Jan Guillou, som är delägare i Piratförlaget, hävdar emellertid att det system som hittills funnits gjort förläggarna rika, medan dela lika-modellen gynnar de flesta

²²⁹ Johansson, Lasse 2000-12-12. *Rapport Morgon*, SVT 2, 06.30-09.30. Lasse Johansson var programledare för *Rapport Morgon*.

²³⁰ Ahlinder 2001-03-14.

²³¹ Elander, Hedvig 2001-03-06. *Expressen-Kvällsposten*, sektion K, s. 11.

²³² Ibid.

²³³ Ahlinder 2001-03-14.

²³⁴ Wopenka 2001-03-20.

²³⁵ Simonsson, Kjell 2001-03-19. Intervju genomförd den 19 mars 2001.

²³⁶ Ahlinder 2001-03-14.

författare. Därför, menar han, är Piratförlagets modell mer rättvis och tar större ansvar för författarna.²³⁷ Jonas Ellerström, förläggare, anser Piratförlagets initiativ positivt, då de visar att ett nystartat förlag inte behöver nöja sig med den traditionella småförlagsrollen; att antingen stanna kvar på sin nivå eller bli ett medelstort förlag.²³⁸ Liksom Simonsson och Wopenka hävdar Pilborg att Piratförlaget har skakat om branschen, eftersom de har gått ut med att deras koncept är annorlunda. Men hon menar också att de har ingivit falska förhoppningar till författarna om att det är så oerhört mycket pengar att tjäna i att vara författare, vilket det inte är såvida du inte ger ut många upplagor. På det viset har Piratförlaget säkerligen gjort mycket skada.²³⁹ Jonas Modig, vd för Bonnierförlagen, skriver att: "Om Piratförlaget är en tillfällig företeelse på den svenska bokmarknaden eller om det är ett tecken på en större strukturell förändring återstår att se."²⁴⁰ Linnell hävdar dock Piratförlaget vara ett exempel på att bok- och förlagssystemet håller på att förändras.²⁴¹ Svante Weyler, förlagschef på Norstedts förlag, ser Piratförlaget som ett tecken på en förändring, däremot inte som ett paradigmskifte.²⁴² Skarp förmodar också att Piratförlaget inneburit en förändring, i och med att det ger möjlighet för författarna att få bättre ersättning för försäljningen av deras böcker.²⁴³

Ragnerstam anser att bokmarknaden har stora problem; den är totalt avreglerad och det råder rena Vilda västern där. Piratförlaget är inte någon lösning utan ett symptom på de här problemen. Det är förlagen, vilka under 90-talet har haft en alltmer utpräglad kommersialisering och inriktning mot bestsellerism, vilket var Guillous skäl till avhopp och en av anledningarna till att han startade Piratförlaget.²⁴⁴ John-Erik Forslund, direktör i Sveriges Författarförbund, skriver tillsammans med Ragnerstam att: "Piratförlaget kryper fram ur den korsett av stordrift och koncerntänkande som bokbranschen fastnat i. ... Piratförlaget löser inte problemen på bokmarknaden. ... Men reglerade förhållanden mellan författare/översättare och förlag skulle lösa en del."²⁴⁵ Ahlinder menar tvärtom att Piratförlaget inte primärt är ett resultat av "den hårda centralisering som avregleringen av bokmarknaden lett till". Hon anser att Piratförlaget har ett okonventionellt arbetssätt, men bakgrunden till det skall inte övertolkas.²⁴⁶ Björn Ranelid, författare, förmodar att det är en slags nydaning på gång, i enlighet med mycket annat som sker "i den kommersiella kapitalistiska världen i ett globalistiskt demokratiskt samhälle."²⁴⁷ Svedjedal, som har varit aktiv i debatten angående Piratförlagets uppkomst, skriver om förlagens sätt att arbeta:

"Idéer som höjd vinst åt producenterna, liten fast anställd personal, kostnadsjakt och fria kontraktsformer förknippar åtminstone jag med de förändringar inom företag och förvaltningar som började under 1980-talet. Det var knappast socialistiskt inspirerande och de har självfallet präglat också andra förlag än Piratförlaget."²⁴⁸

²³⁷ Guillou, Jan 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 4, s. 27.

²³⁸ Ellerström, Jonas 2001-01-09. *Expressen*, sektion K, s. 6.

²³⁹ Pilborg, Lena 2001-04-06. Intervju genomförd den 6 april 2001.

²⁴⁰ Modig, Jonas 2000-12-20. *Expressen-GT-Kvällsposten*, sektion K, s. 3.

²⁴¹ Linnell 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

²⁴² Cederskog, Georg 2000-12-06. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

²⁴³ Skarp, Anne-Marie 2001-04-09. Intervju genomförd den 9 april 2001.

²⁴⁴ Ragnerstam, Bunny 2001-03-14. Intervju genomförd den 14 mars 2001.

²⁴⁵ Forslund, John-Erik & Ragnerstam, Bunny 2001-01-15. *Expressen*, sektion K, s. 6.

²⁴⁶ Ahlinder, Kristina 2001-02-04. *Expressen*, sektion S, s. 6.

²⁴⁷ Ranelid, Björn 2000-12-12. *Rapport Morgon*, SVT2, 06.30-09.30.

²⁴⁸ Svedjedal, Johan 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 4, s. 26.

I Svensk Bokhandel skrivs att: ”Trogna författare kan vara ett minne blott. Bästsäljande författare har allt att tjäna på att lojalitetsbanden bryts upp.”²⁴⁹ Ragnerstam menar emellertid att författarna alltid har strävat efter att upprätthålla en förlagstrohet. Det är förlagen själva som har brutit denna tack vare den hårda kommersialismen, den hårda bestsellerismen och den hårda bokklubbsinriktningen. Detta eftersom de satsar på sådant de tror skall sälja, vilket han menar har ”slagit ut” många författare från förlagen. Det är enbart några få författare, exempelvis Jan Guillou och Ulf Lundell, som har råd att reagera på förhållandena inom förlagsbranschen.²⁵⁰ Ahlinder däremot har inte märkt av att författare byter förlag, och hon menar att det inte är något som sker lättvindigt; det är kutym med att inte göra det. Processen när en författare ska ges ut på ett förlag är ofta ett samarbetsprojekt, där texten går igenom tillsammans och då det har gjorts några gånger knyts mer reella band; både en arbetsrelation och en vänskapsrelation växer fram mellan författare och förläggare.²⁵¹ Liksom Ahlinder, menar både Wopenka och Simonsson att det ofta är en personlig relation mellan författaren och förläggaren som uppstår och författaren lämnar ogärna ett förlag där han trivs och blir väl omhändertagen.²⁵² Tvärtemot Ahlinder menar Nordin att det existerar en trend att bryta förlagstroheten. Förr debuterade en författare på ett förlag och i bästa fall var författaren där livet ut. Författarna hade inte en tanke på att byta. Han ser emellertid en tendens till att detta håller på att luckras upp. Piratförlaget ifrågasätter livegenheten som har funnits hos författare; att de aldrig kunde sätta sig upp mot sina förlag.²⁵³ Palmström är inne på samma spår som Nordin angående författare, som förr kom till ett stort förlag, där de blev väl omhändertagna. Där kände de sig dels välkomna, dels att det var deras förlag. Det antar Palmström inte att författarna känner idag och det är inget konstigt, eftersom klimatet är tuffare. Däremot tror han inte på den litterära promiskuiteten som finns i USA, där vissa författare byter förlag för varje bok. Detta, eftersom ”den här familjen, den svenska förlagsvärlden, är så liten så alla känner alla”.²⁵⁴ De flesta är goda vänner, därför tror han inte på den hårda typen av förhandlingar. Emellertid görs på förlagen alltmer ekonomiska övervägningar, vilket även bidrar till att författare gör det. Så sent som i början på 90-talet började ekonomiska kalkyler göras på böckers utgivning, vilket Palmström ogillar, då dagens samhälle är alltför marknadsanpassat och där överväganden görs på allting.²⁵⁵ Pilborg anser liksom Palmström att diskussionen kring förlagstrohet tar sin utgångspunkt i den ekonomiska förändringssituationen. Det vill säga pengar har blivit en viktigare fråga för många de senaste tio åren och tankar om att ”ingen skall tjäna pengar på mig” kan vara en anledning till den här trenden.²⁵⁶ Hon antar däremot att människor i allmänhet stannar hos dem de tycker om. ”Hela redaktörskapet är en vänskap om inte en kärlek. Men går den över så är det ju klart att man flyttar.”²⁵⁷

Den rådande förlagssituationen som Ragnerstam talar om i stycket ovan, och som bland annat Guillou gjort uppror emot, är de stora förlagens resonemang om gungor och karuseller, det vill säga de övervinster förlagen får in på storsäljande författare går till nysatsningar på litteratur.²⁵⁸ Guillou hävdar emellertid att dessa pengar idag går till ”chefslöner, aktieägar-

²⁴⁹ Svensk Bokhandel 1999, nr 21, s. 29.

²⁵⁰ Ragnerstam 2001-03-14.

²⁵¹ Ahlinder 2001-03-14.

²⁵² Wopenka 2001-03-20 & Simonsson 2001-03-19.

²⁵³ Nordin, Bengt 2001-04-03. Intervju genomförd den 3 april 2001.

²⁵⁴ Palmström, Uno 2001-04-10. Intervju genomförd den 10 april 2001.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Pilborg 2001-04-06.

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Linnell 2000-12-08. *Expressen-GT-Kvällsposten*, sektion K, s. 3.

utdelning, 'visioner' och stolliga nysatsningar".²⁵⁹ Fler aktörer på arenan, bland annat Ellerström, talar för det traditionella gungor- och karuselltänkandet som en del av förlagsbranschens historia.²⁶⁰ Henriette Zorn, journalist, menar att de stora förlagen drog öronen åt sig då författaren Marianne Fredriksson, i slutet av 2000, hoppade över från Wahlström och Widstrand till Piratförlaget. "Piratförlagets affärsidé är lika genial som löjligt enkel: plocka frukten av träd som andra planterat och åtminstone initialt vattnat och vårdat."²⁶¹ Frågan som ställs är då vad som händer "när förlagen i parti och minut förlorar de storsäljande karuseller som, enligt förläggarna själva, förutsätter existensen av de mindre säljande gungorna?"²⁶² Borde istället inte förlag ta hand om "sina författare och på allvar fundera över det paradigmskifte de själva varit med om att initiera i jakten på lönsamhet. ... I det perspektivet ter det sig märkligt att förläggarna tror att de av hävd och för gammal vänskaps skull skulle vara förskonade från de marknadskrafter som de i alla sammanhang hyllar".²⁶³ Linnell påstår att fallet Fredriksson aktualiserar djupare förändringar och tendenser i en tidigare stabil bransch.²⁶⁴

Wopenka anser det vara svårt att säga något om Piratförlagets framtid, eftersom de endast står vid portgången. "Det kan bli alltifrån en bra grej till en farlig grej och vi väntar alla på deras framtid med spänning."²⁶⁵ Ahlinder menar att det beror på hur de sköter sina kort. För bok- och förlagsbranschen kan det bli en bra utveckling om det sköts på rätt sätt, men det kan också bli ett elitföretag.²⁶⁶ Här instämmer Svedjedal och skriver att: "Piratförlaget erbjuder författarmakt för miljonärer. Bakom förlagets framgångar ligger en eliternas revolt."²⁶⁷ Detta vore, enligt Ahlinder, olyckligt, eftersom det skulle innebära att stora säljande författare slår sig samman och går till Piratförlaget eller liknande förlag. Detta skulle få negativa konsekvenser för de stora förlagen som skulle bli sittande med debutanter och smalare författare som de inte har råd att ge ut.²⁶⁸ Även Wopenka ser problem i det långa loppet om de stora författarna går över till Piratförlaget. Liksom Ahlinder menade, skulle det dels leda till att de andra förlagen blir drabbade, dels blir de smalare författarna lidande. Han menar att det eventuellt bidrar till färre debutanter och en likriktning i litteraturen. De stora förlagen behöver därför se över sina hus och bjuda högre på de etablerade författarna så att de stannar.²⁶⁹ Nordin anser, liksom Ragnerstam, emellertid att förlagen redan blivit försiktigare i hanteringen av författare.²⁷⁰ Detta, menar Ragnerstam, gäller speciellt de författare som betyder något ekonomiskt. Följaktligen har de fått bättre avtal, utan att de ens behövt be om det.²⁷¹ Även Ahlinder förmodar att fler författare kan komma att ställa större och högre krav på sina förlag.²⁷² Såväl Skarp som Wopenka är övertygade om att en differentiering i ersättningsfrågan kommer bli aktuell hos de traditionella förlagen på ett sätt som aldrig tidigare har förekommit.²⁷³ Skarp menar att när en författare säljer mer och bidrar mer till

²⁵⁹ Guillou, Jan 2000-12-22. *Expressen-GT-Kvällsposten*, sektion K, s. 3.

²⁶⁰ Ellerström 2001-01-09. *Expressen*, sektion K, s. 6.

²⁶¹ Zorn, Henriette 2000-12-06. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Linnell 2000-12-08. *Expressen-GT-Kvällsposten*, sektion K, s. 3.

²⁶⁵ Wopenka 2001-03-20.

²⁶⁶ Ahlinder 2001-03-14.

²⁶⁷ Nylund, Lennart 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 3.

²⁶⁸ Ahlinder 2001-03-14.

²⁶⁹ Wopenka 2001-03-20.

²⁷⁰ Nordin 2001-04-03.

²⁷¹ Ragnerstam 2001-03-14.

²⁷² Ahlinder 2001-03-14.

²⁷³ Skarp 2001-04-09 & Wopenka 2001-03-20.

förlaget, kommer det även finnas anledning för författaren att ställa högre krav på ersättning, vilket förläggaren kommer att gå med på.²⁷⁴ Guillou uttrycker det så här: "... vi betalar författarna mer. Vilket vi snart tvingat de stora förlagen att kopiera. Till litteraturens och författarnas fromma, men inte till aktieägarnas".²⁷⁵ Nordin förmodar även han att ersättningen för författare kommer bli annorlunda och menar att den svenska förlagsbranschen varit ett väldigt statistiskt system. Det uppsagda ramavtalet mellan författare och förläggare gör det möjligt att skriva speciella och kanske enskilda avtal med förlagens författare som de inte vill förlora.²⁷⁶ Palmström förmodar också att den här utvecklingen kommer att ta fart, däremot tror han att det skulle vara "sämre för författaren",²⁷⁷ eftersom de etablerade författarna erbjuds bättre villkor. Detta är emellertid ett orosmoment, då det är unikt för de nordiska länderna att ha standardavtal där både mer eller mindre berömda, till och med världsberömda, författare har likadana avtal. Då fungerar inte fenomenet "gungor och karuseller",²⁷⁸ som förklarades ovan. Emellertid antar han att de flesta förlag håller sig till de statuter som finns i det gamla avtalet.²⁷⁹ Linnell menar att i en tid av avtalslöshet kan både förläggaren och författaren skriva vilka avtal de vill. Detta kommer på sikt leda till en uppdelning av den litterära marknaden, ungefär som i USA, där det finns ett antal små förlag som ger ut böcker som är mycket nischade och knutna till universiteten. När författarna får varumärkeskvalitet kommer de att gå till de stora förlagen. Följaktligen anser Linnell odlandet av författarskap under en lång tid hotas av detta.²⁸⁰ Håkan Nesser, författare, menar att ett avtalslöst tillstånd tjänar enbart förläggaren på, då de vill ha fria aktörer på en fri marknad.²⁸¹

Ahlinder förmodar att Piratförlaget, med dess unika och speciella koncept, inte går att kopiera. Dels beror det på att Sverige inte har så många stora författare som har möjlighet att starta en sådan verksamhet, dels är hälften av Piratförlagets författare delägare i förlaget, vilket gör det möjligt för dem att göra upp om nya och annorlunda former för ersättning. Därmed kan de agera på ett helt annat sätt än vad de stora förlagen med mycket stor utgivning gör. Dessutom har Guillou tillgång till pressen, vilket kan ha spelat roll när det gäller marknadsföringen av förlaget.²⁸² Ragnerstam delar, tillsammans med de flesta jag intervjuat, Ahlinders åsikt angående möjligheterna för stora författare i Sverige att starta nya Piratförlag. Dock tillägger han att det inte har varit någon direkt rusning av författare till Piratförlaget.²⁸³ Trots detta hävdar Ragnerstam att det inte är alldeles omöjligt att det kommer fler Piratförlag "och skulle det ske kommer det börja hända saker på förlagsmarknaden."²⁸⁴ Även Nordin anser Piratförlagets idé vara exceptionell, då de har så stora författare som Guillou och Marklund i sitt stall. Detta är en bidragande faktor till att inte fler kan starta ett Piratförlag anser Nordin. De tjänar mycket pengar på att ha så stora författare som säljer och på grund av det kan de investera i andra författare och ge ut nya böcker.²⁸⁵ Wopenka, däremot, förmodar att om det går bra för Piratförlaget skulle det inte förvåna honom om fler förlag bygger på samma målsättning. Men han menar också att Sverige har ett begränsat antal författare som

²⁷⁴ Skarp 2001-04-09.

²⁷⁵ Guillou 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 4, s. 27.

²⁷⁶ Nordin 2001-04-03.

²⁷⁷ Palmström 2001-04-10.

²⁷⁸ Ibid.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Linnell 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

²⁸¹ Malm, Rasmus 2000-11-28. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

²⁸² Ahlinder 2001-03-14.

²⁸³ Ragnerstam 2001-03-14.

²⁸⁴ Cederskog, Georg 2000-12-12. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

²⁸⁵ Nordin 2001-04-03.

säljer mycket och av dem som gör det är det kanske inte många som vill överge sina förlag.²⁸⁶ Här bör tilläggas att vid slutskedet av min uppsats meddelades att Henning Mankell, författare, tillsammans med förläggaren Dan Israel startade Leopard Förlag AB i början av juni 2001. Mankell skriver: ”Vi har talat om möjligheten i mer än tio år och bedömt att läget nu är det rätta.”²⁸⁷ De skall ge ut historia, samhällsdebatt och populärvetenskap.²⁸⁸ Pilborg förmodar att om fler Piratförlag etableras på marknaden kommer en ”massa normalbra” författare bli lidande, eftersom det blir en så oerhörd koncentration på ett par namn.²⁸⁹ Vidare, hävdar Nordin, kommer konkurrensen att hårdna, eftersom förr kunde vissa författare bekosta att andra författare gavs ut, men det fungerar inte längre så.²⁹⁰

8.1.2 Litterära agenter

De litterära agenternas intrång på det svenska förlagsområdet är ett orosmoment på bok- och förlagsmarknaden. Deras nydanade position har orsakat många veck i pannan hos ett flertal aktörer. Skarp anser det vara något nytt som håller på att ske, då det kommer bli allt fler författare som försöker anlita agenter; det visar det faktum att de få som finns får mängder med förfrågningar dagligen från författare som önskar anlita deras tjänster.²⁹¹ Nordin och Palmström anser, även de, de litterära agenternas nya position vara ett tecken på att något nytt håller på att ske.²⁹² Nordin anser det vara en bra utveckling, eftersom förlagsbranschen är en väldigt konservativ bransch. Därför märks förändringarna och känns olustiga hos många. Däremot är det en välbehövlig utveckling, liksom att det har funnits agenter i musikbranschen och sportbranschen under en lång tid.²⁹³ Hanserik Tönnheim²⁹⁴ menar att marknaden lämnas öppen för nya och friare lösningar rörande utvecklingen då agenter lanserar svenska författare i Sverige. Avtalet mellan Författareförbundet och Förläggareföreningen har upphört att gälla, menar han, men det har istället fött tankar om något annat: Det finns en ny medvetenhet om att alternativen finns, dock har klimatet blivit tuffare för att nå ut. Vidare är författarna medvetna om att agentsystemet lever ute i världen och de har noterat Bengt Nordins stora framgångar.²⁹⁵ Aino Trossell, författare, säger att förlagen ”får skylla sig själva. Det är deras snålhet gentemot författarna som gör att många nu ser sig om efter en litterär agent.”²⁹⁶ Hon anser att en orsak till det ökade intresset för agenter är låga garantihonorar. Vidare pekar hon på att det har funnits ett utrymme inom förlagen som inte har kommit författarna till godo. ”Vi har blivit blåsta helt enkelt.”²⁹⁷ Modig menar att de litterära agenterna är inget nytt fenomen i sig, däremot ”den mera specialiserade verksamhet efter amerikanskt föredöme som nu visar sig. Men litterära agenter kan naturligtvis uppträda på olika sätt – långsiktigt och i gott samarbete med de olika förlagen eller i konfrontation där man i Piratförlagets anda gör sitt bästa för att röra om i grytan och rycka upp författarna från sina gamla relationer”.²⁹⁸ Svedjedal anser att de litterära agenterna bygger på samma idé som Piratförlaget, då

²⁸⁶ Wopenka 2001-03-20.

²⁸⁷ Mankell, Henning 2001. *Ordfront förlag*.

²⁸⁸ SVT 2001-06-05.

²⁸⁹ Pilborg 2001-04-06.

²⁹⁰ Nordin 2001-04-03.

²⁹¹ Skarp 2001-04-09.

²⁹² Nordin 2001-04-03 & Palmström 2001-04-10.

²⁹³ Nordin 2001-04-03.

²⁹⁴ Tönnheim nämns vid *Litterära agenter*, i kapitel 5.2.2.

²⁹⁵ Ericsson & Strandberg 1999. *Svensk Bokhandel*, nr 3, 14.

²⁹⁶ Kerpner 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 6, s. 16.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ Modig 2000-12-20. *Expressen-GT-Kvällsposten*, sektion K, s. 3.

Piratförlaget endast har ”förbindelser med de kommersiellt mest intressanta författarna”.²⁹⁹ Han hävdar att detta kan jämföras med musikbranschen som har höga lönsamhetskrav på de som skall exponeras, vilket i sin tur leder till en hårdare utsällning. Detta innebär en risk för den litterära kulturen, ”som är en långsam kulturform där man ofta behöver jobba på längre sikt”.³⁰⁰ Även Camilla Nagler, förläggare på Bonnierförlaget Wahlström och Widstrand, hävdar gällande agentsystemet att: ”Vi får lära oss att leva med det.”³⁰¹ Nagler menar, liksom Nordin sade, att det finns på musiksidan och i konstvärlden. ”Förlagen ligger lite efter.”³⁰² Börje Fors, vd för KF Media, förmodar att allt fler författare kommer knytas upp i långa kontrakt ”á la skivbranschen”.³⁰³ Den nyetablerade agenten Niclas Salomonsson talar om författaren som en stjärna, som skall lyftas fram. De nya agenterna vill satsa mycket på promotion, vilket, enligt Christina Kerpner, journalist, för tankarna till rockbranschen.³⁰⁴ Egentligen är det en slags anpassning till ett västvärldssystem, anser Pilborg. Hon menar att eftersom agenter har funnits i många andra länder i många år är det sannolikt att det kommer till Sverige. I och med att många svenska författare har stora framgångar i vissa delar av världen, är det inte märkvärdigt att om agenterna sköter dessa författare utomlands, även sköter dem hemmavid.³⁰⁵

Enligt Nordin skall den litterära agenten företräda författaren med sådant som författaren kanske inte alltid är så bra på och förhandla fram bästa möjliga avtal.³⁰⁶ Majgull Axelsson, författare, anser att tillståndet av avtalslöshet gör att författare har anledning att vara mer observanta på vad som kommer in i kontrakten. I detta fall kan en agent fungera som en facklig ombudsman.³⁰⁷ De flesta jag talat med anser agenten vara till fördel för en författare som är skribent och som inte är intresserad av ekonomi. För författare innebär det, enligt Pilborg, att ”ha en handledare i konsten att tackla verkligheten”.³⁰⁸ Att sitta och diskutera med en sympatisk agent om siffror rakt upp och ned är endast positivt. Emellertid har det blivit ett nytt mode och det ger för författare lätt skenet av att ”hade jag bara haft en litterär agent skulle stjärnorna ramla på mig”.³⁰⁹ Ahlinder håller med om att agenter kan vara positiva i bemärkelsen för förlagen att tala med ett proffs, istället för med en nervös och okunnig författare. Emellertid anser hon agenterna vara en negativ företeelse då de är ytterligare ett mellanled som skall ha en del av kakan.³¹⁰ Weyler håller med Ahlinder och anser att agenter blir ytterligare ett led som ska ha betalt, vilket innebär merkostnader som ingen vinner på.³¹¹ Ahlinder anser det olyckligt om utvecklingen skulle bli som i andra länder, där det är mer utpräglat att gå via en agent. Detta eftersom hon värdesätter direktkontakten mellan författaren och förlaget.³¹² Skarp anser att idag hanteras författarsituationen annorlunda och

²⁹⁹ Jordahl 2000-09-05. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Ibid.

³⁰² Ibid.

³⁰³ Cederskog 2000-12-22. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

³⁰⁴ Kerpner 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 6, s. 14.

³⁰⁵ Pilborg 2001-04-06.

³⁰⁶ Nordin 2001-04-03.

³⁰⁷ Kerpner 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 6, s. 17.

³⁰⁸ Pilborg 2001-04-06.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Ahlinder 2001-03-14.

³¹¹ Sörbring, Karin 2000-12-06. *Expressen*, sektion S, s. 11.

³¹² Ahlinder 2001-03-14.

förlagen för författaren mer professionellt. I detta samspel har agenterna en viktig roll att spela.³¹³

Linnell är kritisk inställd till de litterära agenternas nya position på den svenska förlagsmarknaden, där de svenska författarna representeras för de svenska förlagen genom en agent. Han anser det bli svårt i Sverige som har ett blandekonomiskt system. Å ena sidan skall de svenska författarna tjäna pengar på sina böcker direkt från förlagen, där det finns ett avtal mellan författarna och förläggarna om hur mycket pengar författaren skall få. Å andra sidan finns det ett system med stipendier och fonder, vilka finns till för dem som inte klarar sig själva. Detta är ett system som har funnits i många år. Emellertid bryts detta system sönder om ett totalt marknadssystem genomförs, då varje författare representeras av en agent. Konsekvensen av detta är ett amerikanskt system, där de bästa och starkaste klarar sig bättre än de svaga. Det som förloras på de stora författarna får tas igen på småförfattarna.³¹⁴ Svedjedal håller med och anser att svenska agenter ”riskerar att rubba hela systemet”,³¹⁵ det vill säga de ”författare som inte är ekonomiskt framgångsrika kan komma att få bära kostnaderna för dem som har en stark förhandlingsposition”.³¹⁶ Linnell exemplifierar med Stephen King, författare, som köptes upp av förlaget Penguin. Linnell hävdar att detta förlag höll på att kollapsa, eftersom det krävdes så mycket pengar för att upprätthålla Kings produktion. Risken finns att utvecklingen blir densamma här i Sverige.³¹⁷ Wopenka påstår emellertid att det är stor skillnad mellan USA, England och Sverige, eftersom det i de engelsktalande länderna är en helt annan marknad och ett helt annat språkområde än i Sverige. Skillnaden är att de författare som endast säljer medelmåttigt i USA och England kan försörja sig, men det kan inte en författare i Sverige, de får klara sig på stipendier och liknande stöd. Fortsättningsvis menar han att agenter i USA inte, som i Sverige, är beroende av utländska kontakter.³¹⁸ Nordin förmodar emellertid att det kommer dröja mellan fem och tio år innan utvecklingen blir densamma i Sverige som i USA. Han påpekar att han har hållit på i tio år med många svenska förlag och inget har hänt på den tiden. Det har aldrig blivit sådan turbulens som när Marianne Fredriksson lämnade sitt förlag för Piratförlaget. Nordin använder metaforen ”en koloss på lerfötter” för att beskriva den svenska förlagsverksamheten och dess relation till författare.³¹⁹ Förlagsbranschen har sett ut på ett visst sätt och turbulensen beror på att ”branschen är en koloss på lerfötter”.³²⁰ Det har varit en koloss därför att författaren har varit så liten i sammanhanget. Det systemet är nu ”ruckat” och kolossen håller på att röra på sig och med all lera under kolossen måste alla som är med i den här branschen få ett nytt fotfäste på något sätt. ”Kolossen behöver förändra sig nu”.³²¹ Nordin anser att branschen behöver turbulens i syfte att ge nödvändig strukturförändring.³²²

Medan Nordin naturligtvis ser att agenterna är nyttiga för systemet finns det dock kritiska röster. Risken med litterära agenter som dyker upp på den svenska marknaden, anser Linnell, är att förlagsmarknaden får två system. Ett system som inte orkar och som hamnar utanför och ett som är starkt och klarar av den nya omvälvningen. Han påpekar att förlagen har klarat sig

³¹³ Skarp 2001-04-09.

³¹⁴ Linnell 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

³¹⁵ Jordahl 2000-09-05. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1.

³¹⁶ Ibid.

³¹⁷ Linnell 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

³¹⁸ Wopenka 2001-03-20.

³¹⁹ Nordin, Bengt 2000-12-12. *Rapport Morgon*, SVT 2, 06.30-09.30.

³²⁰ Ibid.

³²¹ Nordin 2001-04-03.

³²² Nordin 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

förvånansvärt bra med att upprätthålla en bredd. Den bredden förutsätter emellertid ett stort stabilt system och när ett system börjar destabiliseras, börjar krackeleringen ta fart.³²³ Även Ahlinder är orolig för de litterära agenternas konsekvenser, då det som ses i andra länder är agenter vilka fungerar som ett mellanled och priserna tenderar därmed att trissas upp något kolossalt. Hon anser att förlag som ger enorma förskott till författare eventuellt aldrig kan tjänas in. Detta vore, enligt henne, en oönskad utveckling både för författaren och för förlaget.³²⁴

Enligt Skarp har däremot agenterna en positiv effekt, eftersom det har bidragit till att många författare fått bättre betalt. Detta eftersom de litterära agenterna har ställt krav med större kraft på att upprätta marknadsplaner på ett tydligare sätt, än vad författarna tidigare har orkat göra.³²⁵ Majgull Axelsson är också positivt inställd. Hon anser att de litterära agenterna har förändrat klimatet mellan författare och förlag. Författare har fått lite mer ”råg i ryggen”,³²⁶ i samma veva som förlagen insett att det finns nya intressenter på arenan.³²⁷

Palmström ser en utveckling ta fart i Sverige, där agenten är författarens redaktör, vilket påminner om situationen i USA. Detta innebär att agenten är författarens rådgivare och bollplank och levererar ett färdigbearbetat manuskript till förlaget. Denna utveckling som påminner om situationen i USA, ser Palmström framför sig, som en utveckling som kommer att öka i Sverige. Agenten säljer en till två böcker till ett förlag, men när kontraktet löpt ut med förlaget, drar sig inte agenten för att gå till ett annat förlag.³²⁸ Wopenka hoppas med tanke på författarnas bästa att agenterna tar över förläggarens roll. Därmed kan de få jobba med någon som de har förtroende för och som kan sin sak. Detta påstår han, eftersom han anser det saknas kompetenta redaktörer i Sverige idag, då böcker ges ut med för många ”slarvfel och klantigheter”.³²⁹ Detta i sig beror till stor del på att förlagen har bantat sin personalstyrka.³³⁰ Ragnerstam ser emellertid dystert på en utveckling liknande systemet i USA och England, där agenten är en slags redaktör och där manuset måste kunna sälja på ett förlag. Denna utveckling skulle kunna leda till en strömlinje, där agenten ber författaren göra si eller så för att passa in i förlagens nisch.³³¹ Skarp förmodar, liksom Ahlinder och Pilborg, att agenten inte tar över redaktörens arbete och Pilborg betonar att det finns gränser på hur mycket som kan utvinnas på försäljningen av en bok och ett författarskap.³³² Nagler menar att det vore fatalt om agenten tog över en för stor del av redaktörens arbete. Detta eftersom arbetet med manus är själva navet i förläggeriet. Dessutom skulle lojaliteten med författaren minska eftersom agenten står emellan.³³³ Nordin påstår att amerikanska agenter oftast är redaktörer, medan agenter i Sverige oftast har en marknadsföringsutbildning. Emellertid har Nordin hört att många vill starta som agenter, däribland vissa redaktörer.³³⁴

³²³ Linnell 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

³²⁴ Ahlinder 2001-03-14.

³²⁵ Skarp 2001-04-09.

³²⁶ Kerpner 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 6, s. 17.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Palmström 2001-04-10.

³²⁹ Wopenka 2001-03-20.

³³⁰ Ibid.

³³¹ Ragnerstam 2001-03-14.

³³² Ahlinder 2001-03-14; Pilborg 2001-04-06 & Skarp 2001-04-09.

³³³ Jordahl 2000-09-05. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1.

³³⁴ Nordin 2001-04-03.

Palmström är, liksom de flesta jag har intervjuat, övertygad om att de litterära agenterna i Sverige kommer att bli fler.³³⁵ Wopenka menar att intresset naturligtvis ökar då någon kommer och ”rör runt lite” och gör reklam för sig.³³⁶ Simonsson ser inte detta som negativt, utan hävdar att det är intressant ju mer som händer på bok- och förlagsmarknaden.³³⁷ Nordin anser som sagt att de litterära agenterna är nödvändiga.³³⁸ Vidare hävdar han att det ”finns ett väldigt sug efter agenter”.³³⁹ Detta påstående grundar han på att mellan 10 och 15 författare ringer till honom varje vecka och vill ha honom som representant.³⁴⁰ Ragnerstam är däremot orolig för en framtid där agenterna endast vill ta emot författare som är kända. Han menar att det svala intresset är en följd av bestsellerismen.³⁴¹ Därmed kan han inte helhjärtat förespråka agenterna, eftersom de skulle kunna slå sönder det kollektiva systemet och premiera redan framgångsrika författare.³⁴² Majgull Axelsson står på Ragnerstams sida, då hon hävdar att agenter inte är intresserade av icke välsäljande författare, ”dessa blir blottställda. ... Agentsystemet kan alltså leda till ytterligare en skiktning i branschen, där författare som redan säljer stora upplagor får ännu fler fördelar”.³⁴³ Palmström förmodar att förlagsfolket kommer att knyta ett litet stall av författare, som de företräder, till sig. Emellertid befinner sig de litterära agenterna och Piratförlaget i samma dilemma om de blir för stora. Det blir då svårt att ”ge allt krut på var och en”.³⁴⁴

8.1.3 Elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker

Förlagsbranschen är en konservativ bransch, men det behöver inte, enligt Ahlinder, betyda att det är en statisk bransch. Hon menar att det hela tiden händer något inom branschen och att den ständigt påverkas av sin omgivning. Därmed är hon övertygad om att den tekniska utvecklingen påverkar förlagens inriktning och struktur. Den tvingar fram förlagens förändring, på så sätt att de inte vill ligga i bakvattnet. Förlagen arbetar för fullt med e-boksutgivning och de lägger ut fler och fler böcker för nedladdning. Emellertid är problemet snarare att den e-boksläsare som texten skall tankas ner till ännu inte finns till försäljning i Sverige. Vidare menar hon att när den blir var mans egendom, måste det finnas ordentligt med texter att kunna köpa och ladda ner. Förlagen jobbar mycket med beställningsfunktionerna över Internet, samt Internetboklådor, såsom eLib³⁴⁵ och ePan³⁴⁶. Dessa fungerar som en bokklubb; en beställning görs och boken levereras elektroniskt.³⁴⁷

³³⁵ Palmström 2001-04-10.

³³⁶ Wopenka 2001-03-20.

³³⁷ Simonsson 2001-03-19.

³³⁸ Nordin 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

³³⁹ Sörbring 2000-12-06. *Expressen*, sektion S, s. 11.

³⁴⁰ Nordin 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

³⁴¹ Ragnerstam 2001-03-14.

³⁴² Jordahl 2000-09-05. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1

³⁴³ Kerpner 2001. *Svensk Bokhandel*, nr 6, s. 17.

³⁴⁴ Palmström 2001-04-10.

³⁴⁵ elib AB, vilket innebar att bokförlagen Natur och Kultur, Piratförlaget och Internetbokhandeln AdLibris i november 2000 startade gemensamt bolag för produktion och distribution av elektroniska böcker. Bolaget tillhandahåller böcker med kopieringsskydd. De producerar och distribuerar e-böcker åt alla förlag som är intresserade och förmedlar dem till alla återförsäljare som vill sälja e-böcker. Hämtat från eLib 2000-2001.

³⁴⁶ Epan är efterföljaren till eLib. Det är bolaget inom förlagsgruppen P.A. Norstedt & Söner som sköter digitalisering av förlagets böcker. De kopieringsskyddar bland annat böcker för att tillfredsställa digitala behov och efterfrågan som marknaden har. Hämtat från Kiepels, Caroline 2001-03-07. *Dagens IT*, s. 1.

³⁴⁷ Ahlinder 2001-03-14.

Ragnerstam, Pilborg och Ahlinder är alla övertygade om att den tekniska utvecklingen bidrar till förlagens förändringsstruktur.³⁴⁸ Ragnerstam menar att det finns rationaliseringar att göra angående tekniken på förlagen, vilket exempelvis Piratförlaget kommer att göra.³⁴⁹ Skarp förmodar också hon att den tekniska utvecklingen påverkar förlagen, eftersom tekniken bland annat förenklar etablering av mindre förlag.³⁵⁰ Pilborg anser å ena sidan att det blir ett helt annat sätt att arbeta på. Å andra sidan är det i slutändan samma produkt av olika arbetsinsatser. ”Men för bokens vidkommande är det ointressant egentligen.”³⁵¹ Produkten boken kommer även framledes att se ut på samma sätt.³⁵² Wopenka förmodar att arbetssätten på förlagen kommer att förändras och i och med andra distributionsmöjligheter. Bokens traditionella beståndsdel av antingen text och eller bild kommer förändras. Följderna av det här blir att förlagen antingen måste bygga upp helt egna tekniska avdelningar, eller tvingas samarbeta med helt nya partners.³⁵³ Svedjedal instämmer med Wopenka, då han anser produktionsledets institutioner vara i en förändringsfas. ”Hela den gamla kedjan av förläggare, redaktörer, tryckare och bokhandlare tycks vara i färd att brista genom de nya arbets- och publikationsformer nätet möjliggör.”³⁵⁴

En diskussion kring bokens framtida position finner jag tämligen relevant då jag diskuterar förlagens förändringsstruktur, eftersom utan boken, vilket flera av mina intervjupersoner, bland annat Wopenka, konstaterat, kan inte förlagen överleva. Han hävdar att i samma ögonblick boken upphör existera gör även förlagen det.³⁵⁵ Sverker Lenas, journalist, tolkar Dick Brass, chef på Microsofts teknologiavdelning, som spår en framtid om att 2001 bortskänkes en miljon e-böcker. 2006 öppnas elektroniska pressbyråer, vilka säljer e-tidskrifter och e-tidningar till förbipasserande på gatan. 2008 gränsar försäljningen av e-litteratur till antalet sålda pappersböcker. 2009 dumpar storsäljande författare de traditionella förlagen, för att istället sälja sina böcker direkt till läsekretsen över nätet. 2010 väger de nya elektroniska läsplattorna cirka 200 gram och de rymmer fler böcker än vad Svenska Akademiens ledamöter tillsammans hinner läsa under sina liv. 2020 är pappersboken ett museiföremål.³⁵⁶ Barbro Thomas, biblioteksråd på KB, är Brass motpol, eftersom hon inte anser e-boken vara ett hot mot den traditionella boken. Däremot kan det bli förändringar – tidtabeller, telefonkataloger samt läroböcker kommer säkert publiceras i elektronisk form. Hon menar inte heller att olika medier måste stå mot varandra – boken har hittills stått sig ganska bra.³⁵⁷ Wopenka förmodar att den litteratur som läses för nöjes skull kommer finnas kvar i traditionellt bokformat ett bra tag framöver. Därmed kommer de skönlitterära förlagen vara minst känsliga vad det gäller den nu pågående tekniska utvecklingen. Däremot håller han för sannolikt faktaböckernas försvinnande i bokform. Han förmodar, liksom många av mina intervjupersoner, att fack- respektive studentlitteratur kommer vara de mest attraktiva vad det gäller den digitala textläsningen.³⁵⁸ Ragnerstam är enig med Wopenka och hävdar att elektroniken kommer få stor betydelse på läromedels- och fackbokssidan.³⁵⁹ Däremot menar

³⁴⁸ Ragnerstam 2001-03-14; Pilborg 2001-04-06 & Ahlinder 2001-03-14.

³⁴⁹ Ragnerstam 2001-03-14.

³⁵⁰ Skarp 2001-04-09.

³⁵¹ Pilborg 2001-04-06.

³⁵² Ibid.

³⁵³ Wopenka 2001-03-20.

³⁵⁴ Götselius, Thomas 2000-04-12. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 2.

³⁵⁵ Wopenka 2001-03-20.

³⁵⁶ Lenas, Sverker 2000-08-26. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1.

³⁵⁷ Edvardsson, Anja 2001-01-19. *Expressen-GT-Kvällsposten*, sektion K, s. 31.

³⁵⁸ Wopenka 2001-03-20.

³⁵⁹ Ragnerstam 2001-03-14.

Roy Blomberg, journalist, att många bedömare inte anser e-boksmarknaden kommer ta fart förrän en gemensam standard vad gäller program för läsning på läsplattor har kunnats enas om.³⁶⁰ Nordin anser inte heller han att e-böcker skulle leda till bokens fall, då boken har överlevt många övergrepp. Vidare tror han inte heller på print-on-demand teknikens affärsmöjligheter, eftersom det fortfarande är viktigt att synas i affärerna.³⁶¹ Ahlinder förmodar att det dröjer innan samhället står utan tryckta böcker.³⁶²

Wopenka antar att många av de författare som väljer vägen via Internet inte blir antagna av de etablerade förlagen, eftersom de är för dåliga. Trots detta ser han Internet som en lösning för de författare vars böcker anses för kontroversiella av de större förlagen. Däremot tror han inte på denna modell om författaren vill satsa på en karriär.³⁶³ Anne-Marie Appelgren, författare, anser emellertid att svenska författare har börjat tänka i eget intresse och värna om sin integritet.³⁶⁴ Ragnerstam i sin tur förmodar att författare kommer ta saken i egna händer och lägga ut sina texter på Internet, men han tillägger att de inte kommer bli långlivade.³⁶⁵ Detta eftersom ingen klok författare lägger ut sin bok på nätet, anser han, då de inte får något betalt och de riskerar att få den ”ideella rätten skändad”.³⁶⁶ Principen om att ge ut sin text själv har dock funnits i många år, i och med Författares Bokmaskin,³⁶⁷ men Ragnerstam menar att det är enklare nu när elektroniken sköter sig själv. Ragnerstam ställer sig emellertid frågan:

”Varför skall man lägga ut sin bok på sin hemsida för? Dels hur många vet om att den finns, dels hur många sitter och letar efter en inte särskilt känd författare och dess böcker? När de sedan laddar ner den är den på 400 sidor, samtidigt som det kostar att skriva ut den. En sladdig version i A-4. Jag ser inte det som en framtid.”³⁶⁸

Att lägga ut böcker på nätet används idag bland annat som smakprov, där en färdig bok sedan kan beställas. Förlagen har fortfarande en betydelsefull position menar Ragnerstam, eftersom de står för marknadsföring och distribution.³⁶⁹ Ahlinder är överens med Ragnerstam om att författaren inte kommer ha råd att ge ut något själv. Dessutom anser hon Internet vara ett problem i sig, där det läggs ut alldeles för mycket texter. Detta försvårar sovrandet av texterna, emellertid ger det förlagen en garantistämpel på att de böcker de ger ut är en bra text.³⁷⁰ Nätets innehåll har ända sedan dess begynnelse varit en fråga som det brottats med. Vad kommer den elektroniska bokfloden att erbjuda oss? Stora bokhandlare erbjuder mestadels referens- och managementlitteratur samt klassiker, medan de renodlade e-förlagen har ett utbud av överdådig kvantitet och undermålig kvalitet.³⁷¹ Ahlinder anser att:

Författarna själva har väldigt svårt att marknadsföra sina böcker och vara hela sin kedja från ax till limpa. ... Författare är bra på att skriva, det är det de kan i bästa fall. Sen behöver man någon som

³⁶⁰ Blomberg, Roy 2000-09-13. *Dagens Nyheter*, sektion C, s. 3.

³⁶¹ Nordin 2001-04-03.

³⁶² Ahlinder 2001-03-14.

³⁶³ Wopenka 2001-03-20.

³⁶⁴ Appelgren, Anne-Marie 2000-12-10. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

³⁶⁵ Ragnerstam 2001-03-14.

³⁶⁶ Lundblad, Anna-Karin Årtal saknas. *Copy – bokens framtid*.

³⁶⁷ Författares Bokmaskin grundades 1972 i Stockholm. Det är en verkstad för offsetproduktion av böcker, där var och en kan framställa böcker till självkostnadspris utan mellanhänder och med insats av eget arbete. Hämtat från Författares Bokmaskin 1994. *Bonniers Lexikon*. Bd 6, s. 254.

³⁶⁸ Ragnerstam 2001-03-14.

³⁶⁹ Ibid.

³⁷⁰ Ahlinder 2001-03-14.

³⁷¹ Lenas 2000-08-26. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 1.

hjälper dem att titta över texten och hjälper en med marknadsföring och satsar pengar i det projektet som bokutgivning är. Det kanske är ett jättestort riskprojekt som kostar mycket pengar och som man aldrig får tillbaka.³⁷²

8.2 Trender och kombinationer - Mönster

Nu när jag har gått igenom dessa manifestationer – händelser vill jag sondera efter underliggande tendenser, kombinationer – mönster, som jag beskriver i kapitel fyra vid *Analysverktyg*.

8.2.1 Marknadsanpassat system

Ragnerstam anser förlagsbranschen ha haft en kraftig oligopolisering, där alla medelstora förlag har försvunnit och köpts upp. Enligt honom har all kapitalistisk produktion från början gått ut på att skapa ett monopolläge och minimera osäkerheten i produktionen. Emellertid, menar han, är kulturproduktion något av det osäkraste som finns, eftersom det är svårt att veta hur publiken reagerar.³⁷³ Wopenka ser med fasa på de allmänna tendenserna inom förlagsvärlden, där bland annat de stora förlagen inte vågar göra missar, samtidigt som de måste satsa på nya saker som slår. Därmed är han orolig vad gäller den konstnärliga verksamheten, eftersom det alltid finns en risk för likriktning och en minskad bredd.³⁷⁴ Ragnerstam menar att i Sverige bestämmer förlagen ett halvår i förväg vilken som skall vara huvudbok i en bokklubb. Förlagen vill veta i förväg vilka titlar som kommer att sälja bäst och han menar att det inte behöver vara de ”bästa” böckerna. Det är vad som håller på att hända och det märks allt tydligare. Böcker får inte den kulturella, utan endast den reklamässiga, chansen på marknaden och den marknadsanpassade utvecklingen är redan här. Det är en positiv utveckling för förlagen, respektive författare om det ger avkastning. Emellertid brukar det oftast påverka författaren negativt, då inkomsterna sjunker och han ställer sig frågan om det är positivt för litteraturen. Att allt skall gå snabbare och snabbare uppfattar han som ett problem, eftersom god litteratur tar lång tid att skriva och måste skrivas med omtanke. Därför kan inte själva skapandeprocessen rationaliseras.³⁷⁵ Nordin anser, liksom Ragnerstam, att marknadsanpassningen är här. Det är viktigt att vara omtalad och synas i TV-program. Det räcker inte att endast skriva en bok, utan aktörerna måste synas och marknadsföras på något sätt.³⁷⁶ Det håller Curt Jonsson, författare, med om, då han nämner att författarens egen personlighet är viktig. ”Helst ska författaren redan vara känd för allmänheten på något annat sätt. Eller ha någon speciell egenskap eller förmåga som är av allmänt intresse. Då kan han/hon vara med i TV, och det är enligt många förlag en förutsättning för att *det* ska vara riktigt intressant (=lönsamt) för dem.”³⁷⁷ Nordin menar att en marknadsekonomi står för dörren, vilket är en oundviklig utveckling. Han antar att ett elittänkande blir allt vanligare och han förmodar att allt fler förlag kommer att satsa på bestsellers. Däremot anser Nordin att marknaden vill ha en förändring och som litterär agent är han en del av processen. Vidare hävdar han att de stora förlagen kommer ha kvar sin nisch och finnas kvar på marknaden.³⁷⁸

³⁷² Ahlinder 2001-03-14.

³⁷³ Ragnerstam 2001-03-14.

³⁷⁴ Wopenka 2001-03-20.

³⁷⁵ Ragnerstam 2001-03-14.

³⁷⁶ Nordin 2001-04-03.

³⁷⁷ Jonsson, Curt 2000-11-28.

³⁷⁸ Nordin 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

Linnell anser även han att marknadsekonomi är en oundviklig utveckling och att denna måste ses mot bakgrund av allt annat som har skett i Sverige. Motkraften till en avreglering av marknaden är statens finansierande. Statens engagemang och de etablerade formerna av finansiering, såsom fonder, stipendier, icke-kommersiella och icke-marknadsanpassade krafter kan finansiera stora delar av den litteratur som skrivs idag. Stipendier kan idag fås på två eller fem år och en författare behöver då inte känna någon press på sig att något måste säljas under den här perioden. Om däremot förlagen själva skulle finansiera författaren, eller om författaren måste leva på det han tjänar på marknaden, skulle det automatiskt leda till att färre författare blev kvar. Däremot är det inte sagt att de etablerade formerna av finansiering enbart är av godo. Det finns en risk att förlagen utnyttjar systemet under den tid mindre etablerade författare producerar sina verk genom att låta staten finansiera dem under denna icke inkomstbringande period.³⁷⁹

Jonsson anser att det idag existerar en ”benhård” konkurrens och de som blir publicerade måste vara ”ännu” duktigare än forna tiders författare. De måste också vara marknadsanpassade, det vill säga skriva om sådant som förlagen kan sälja i stora upplagor.³⁸⁰ Simonsson instämmer med aktörerna vars åsikter presenterades i föregående stycke om att en anpassning till marknadsekonomi redan har tagit fäste. Han anser att utbudet på exempelvis Bokia i Varberg är oerhört strömlinjeformat. Det beror delvis på att Seelig³⁸¹ är så dominerande.³⁸² Palmström förmodar det finnas en risk att förlagsmarknaden går mot en amerikanisering, en marknadsanpassad utveckling och ett bestsellersystem, vilket hänger ihop med de ekonomiska avvägningarna och att chansningar inte görs på samma sätt.³⁸³ Fler än Palmström antar att förlagsvärlden går mot en amerikanisering. Börje Fors, vd för KF Media, tycker sig ”se tendenser som pekar mot en amerikansk förlagssituation, där det är en väldigt stor skillnad mellan de etablerade författarstjärnorna och de unga – ett slags proffshockeytänkande”.³⁸⁴ Ahlinder hävdar att det finns anledning att tro att förlagsbranschen går mot en amerikanisering, men hon förmodar att det kommer dröja innan branschen är där. Vidare menar hon att förlagsvärlden kanske inte riktigt når dit, eftersom det svenska språket är en väldigt liten marknad och antalet författare i Sverige inte är så stort. Därmed går inte en amerikansk eller engelsk boks potential att sälja att jämföra med en svensk boks.³⁸⁵ Wopenka håller med, då han anser det vara en stor skillnad på vad som händer i USA och i Sverige, eftersom det är två helt differentierade marknader. Däremot antar han att det amerikanska systemet till viss del kommer anammas i Sverige, men det kommer ta lång tid, beroende på att den svenska marknaden är såpass liten.³⁸⁶ Linnell menar att:

”Risken är stor att vi får en amerikansk utveckling i Sverige, med några stora, rika och framgångsrika bästsäljande förlag, antingen författarägda eller inte – medan de nya experimentella, nyskapande kommer ut på små, kanske universitetsbaserade förlag ... Och när någon av dessa förlags författare blir synlig som potentiellt varumärke på marknaden köps hon upp. ... Men det systemet har ett pris! Vägen

³⁷⁹ Linnell 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

³⁸⁰ Jonsson 2000-11-28.

³⁸¹ Seelig AB är dotterbolag inom koncernen Btj. Seelig AB består bland annat av logistik och inköp. Btj förädlar och förmedlar informationstjänster och medieprodukter till bibliotek, bokhandel, förlag och företag samt institutioner i Sverige. Hämtat från BTJ Årtal saknas a & BTJ Årtal saknas b.

³⁸² Simonsson 2001-03-19.

³⁸³ Palmström 2001-04-10.

³⁸⁴ Cederskog 2000-12-22. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

³⁸⁵ Ahlinder 2001-03-14.

³⁸⁶ Wopenka 2001-03-20.

från det svenska systemet dit blir smärtsam – och många av dem som bara ser guld och gröna skogar hägra vid resans slut kommer att stupa under vandringen.”³⁸⁷

Fortsättningsvis, hävdar Ahlinder, fastän det inte är något hon önskar, finns vissa delar av det amerikanska förlagssystemet i Sverige och det är möjligt att det kommer mer än agentsystem och förskott. Däremot tillägger hon att de svenska förlagen än så länge arbetar traditionellt och använder det gamla ramavtalet mellan Förläggareföreningen och Författarförbundet som stomme. ”Det kommer ta lång tid innan vi är helt borta från det, men en amerikanisering finns ändå i framtiden.”³⁸⁸ Pilborg anser, till skillnad från Palmström ovan, att förlagsbranschen redan har ett bestsellersystem och genom det en amerikanisering. Emellertid antar hon att amerikaniseringen snart ebbar ut, eftersom den har pågått i två till tre år. Dock tillägger hon att i grunden är all uppmärksamhet riktad mot läsandet positiv och då ett drogberoende börjat hos människor som aldrig tidigare läst övergår de så småningom till andra författare.³⁸⁹ Emellertid blir det kanske aldrig som i USA i teorin, tillägger Nordin, då det i det amerikanska samhället är viktigt att lyckas med pengar, medan människor i Sverige har andra värderingar. Däremot går vårt samhälle en bit mot det systemet, mycket beroende på att människorna ständigt matas med amerikanska filmer, tv-serier med mera och många kanske tar till sig lite för mycket ibland.³⁹⁰

Palmström antar att den smala litteraturen blir drabbad i det korta perspektivet, däremot inte på längre sikt. Trots att de stora förlagen blir mer tveksamma till utgivning av snävare litteratur, förmodar han de mindre förlagen fortsätta med den utgivningen. Emellertid kommer inom sinom tid de stora förlagen sluka de mindre förlagens författare. Att författare kommer ut på mindre förlag och senare köps över av de större förlagen är även detta är en amerikansk utveckling. Palmström anser emellertid att så länge förlagsmarknaden har de mindre förlagen med litterära ambitioner, kommer inte den smala litteraturen gå förlorad. Eventuellt kan det bli en tidsförskjutning, ”men visst vi går åt en hårdare marknadsanpassning, vi går åt bestsellerism”.³⁹¹ Ahlinder anser en fri marknad och fria priser vara gynnsamt både för branschen och konsumenterna samt att fria priser ökar pris konkurrensen på de mest populära titlarna. Detta bidrar till att priserna sjunker medan konkurrensen för den smalare litteraturen, som färre efterfrågar, minskar.³⁹² Den smala litteraturen har alltid varit drabbad, anser Pilborg. I ordet ”smal” ligger ju att den är smal. Emellertid är det en väldig fördel för den smala litteraturen att det finns småförlag i Sverige. De stora förlagen har i alla tider balanserat sina vinster till publicering av smal litteraturen. Vidare har småförlagen i regel inga civilekonomer, utan de lever mer på sin känsla och de känner ofta lusten att göra något på sitt eget vis. Hade inte de små förlagen funnits, hade det inte publicerats så mycket smal litteratur. Hon förmodar inte att den smala litteraturen fått det sämre, utan snarare bättre. Därtill är den lättillgänglig över nätet och kännedomen om den finns på ett sätt som inte fanns förut.³⁹³ Wopenka anser inte heller att de små entusiasterna skall underskattas och illustrerar påståendet med ett citat av seriefiguren Bamse: ”Många små är tillsammans lika starka som en stor.”³⁹⁴

³⁸⁷ Linnell 2000-12-08. *Expressen-GT-Kvällsposten*, sektion K, s. 3.

³⁸⁸ Ahlinder 2001-03-14.

³⁸⁹ Pilborg 2001-04-06.

³⁹⁰ Nordin 2001-04-03.

³⁹¹ Palmström 2001-04-10.

³⁹² Ahlinder 2001-03-14.

³⁹³ Pilborg 2001-04-06.

³⁹⁴ Wopenka 2001-03-20.

8.3 Relationer - Struktur

8.3.1 Fundamentala förändringar vad gäller förlagens struktur

Merparten av de jag intervjuat anser att det händer mycket på förlagsbranschen idag. Somliga hävdar att det är oroligt och Ragnerstam påstår att rena Vilda västern råder.³⁹⁵

Nordin håller med Linnell om att förlagsbranschen håller på att krackelera. Han anser att förlagen har ändrat sig redan nu, i och med att de inte längre satsar långsiktigt på författarskap. Resonemanget om ”att en dag ger den här författaren frukt, vilket kan ta fyra till fem böcker” är sedan några år tillbaka borta.³⁹⁶ Idag går det för snabbt hävdar Nordin.³⁹⁷ Ahlinder håller med Nordin med att allt går snabbare och snabbare hela tiden och menar att det är mycket möjligt att tålmodet hos förlagen har minskat, då förlagen vill ha valuta för sina ekonomiska investeringar mycket tidigare.³⁹⁸ Vidare hävdas av Maria Schottenius, kulturchef på tidningen Expressen, att tiden ”är ute för den eftertänksamme förläggaren, det intressanta författarskapet, som tar tid och redaktörstalang för att utveckla”.³⁹⁹ Palmström anser även han att förlagen inte har tid att vänta ut författare och låta dem mogna. Han förmodar att det hör ihop med den hårdare marknadsanpassningen och bestsellerismen.⁴⁰⁰ En tendens Piratförlagets värningsverksamhet inte orsakat, men på kort sikt säkert kommer att förstärka, menar Ellerström, är att de stora förlagen gör sig av med sina icke-lönsamma svenska författare till förmån för bästsäljare främst från det anglosaxiska området.⁴⁰¹ Även Ranelid anser att förlagen bör ha tålmod och vänta ut författare som behöver mogna och arbeta med sitt språk och sin personliga stil. Detta för att varje författare skall hålla i längden och göra avtryck i litteraturhistorien.⁴⁰² Det sägs att en bestsellerfilosofi med snabb behovstillfredsställelse på sikt kommer att göra den litterära världen enstämigare och entonigare, skriver Schottenius.⁴⁰³ Ragnerstam förmodar också att förlagens traditionella sätt att odla författare avtar.⁴⁰⁴ Han menar att förlagen själva satt sig i situationen genom en extrem bestsellerism. De behöver tänka om och visa att de satsar på en bredd och därigenom vinna författarnas förtroende. Ragnerstam hoppas att de stora förlagen nu börjar värna mer om sina författare och engagerat odlar författarskap.⁴⁰⁵ Däremot hävdar Skarp att förlagsbranschen inte går mot en tid då förlagen inte har tid att vänta ut författare. Hon anser det vara självklart för förlag att satsa på författarskap.⁴⁰⁶ Pilborg instämmer och menar att det alltid har varit så. Förlag är en uthållighetsmaskin, vilket är ”grejen” med att vara förläggare. Förläggare har uthållighet, eftersom det är en av förlagsverksamhetens grundstenar, därest de har råd.⁴⁰⁷ Palmström förmodar att förlagen i ett längre perspektiv trots allt inser att de måste vänta ut författare. Skillnaden kommer emellertid vara att förlagen tar hand om färre författare

³⁹⁵ Ragnerstam 2001-03-14.

³⁹⁶ Nordin 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

³⁹⁷ Nordin 2001-04-03.

³⁹⁸ Ahlinder 2001-03-14.

³⁹⁹ Schottenius, Maria 2000-12-06. *Expressen*, sektion K, s. 1.

⁴⁰⁰ Palmström 2001-04-10.

⁴⁰¹ Ellerström 2001-01-09. *Expressen*, sektion K, s. 6.

⁴⁰² Ranelid 2000-12-12. *Rapport Morgon*.

⁴⁰³ Schottenius 2000-12-06. *Expressen*, sektion K, s. 1.

⁴⁰⁴ Ragnerstam 2001-03-14.

⁴⁰⁵ Cederskog 2000-12-22. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

⁴⁰⁶ Skarp 2001-04-09.

⁴⁰⁷ Pilborg 2001-04-06.

och de författare som blir över kanske kommer få hjälp av en agent.⁴⁰⁸ Anne-Marie Appelgren, författare, skriver att den svenska förläggaren ska vara både säljare och köpare, tröstare och kritiker. Enligt henne faller det kanske på sin orimlighet och menar att det måste vara enklare att försöka vara ärlig och rak. ”Men ärligheten garanterar ju inte framgång eller bästsäljare.”⁴⁰⁹

Ahlinder menar att förlagsbranschen traditionellt sätt är konservativ och har följt gamla vägar väldigt länge, men tekniken har gjort att saker och ting har förändrats väldigt snabbt. Hon hävdar att förlagsbranschen är inne i en förändringsfas.⁴¹⁰ Enligt Kristian Lundberg, journalist, är det på många sätt uppenbart att förlagsbranschen befinner sig i ett nytt system, som ännu inte är klart definierat.⁴¹¹ Ahlinder anser inte förändringen vara så väldigt dramatiskt, utan menar att förändringar sker snabbare än tidigare, men det är inte tecken på att förlagsbranschen är i total upplösning, eller i totalt kaos. Hon tror att förlagen kommer ta sig helskinnade ifrån denna snabba utvecklingsfas.⁴¹² Palmström håller delvis med Ahlinder, då han menar att det i stort sett inte har hänt något inom den svenska förlagsbranschen de senaste 30-40 åren. För författare har det varit en skyddad verkstad; de har gått till förlagen med manus och fått dem utgivna. Förhållandet mellan författare och förlag har varit förtroendefullt och författare har aldrig tänkt tanken på att lämna förlaget, begära mer betalt och förlagen norpade inte författare från varandra. Detta var en ”charmig konservatism”, där förlagen slog vakt om ”höga värden”. Detta är emellertid helt sönderslaget nu.⁴¹³ Nordin ser följande orsaker till förändring inom förlagsbranschen: För det första finns det inte något avtal som reglerar förhållandena mellan författare och förläggare. För det andra att Piratförlaget kommer in på marknaden och arbetar helt annorlunda. De är ”enormt” framgångsrika och ger bättre villkor till författarna. För det tredje att agenterna kommer in på den svenska förlagsmarknaden och gör så att kolosserna skakas om. Vidare blir de stora förlagen bara större och större och när ”vi agenter” och ”såna som Piratförlaget” hittar på annat innebär det att hela systemet skakas om.⁴¹⁴ Detta är ett bevis på att aktörer i branschen fortfarande kan hitta på saker utan att gå i ledband med de ”största”. Nya fenomen anser han enbart vara nyttigt och när förlagsbranschen väl har hittat formerna för hur samarbetet skall ske på marknaden kommer det bli bättre. ”Så länge folk kommer att läsa böcker kommer det att ordna upp sig om de här interna striderna.”⁴¹⁵ Däremot, menar Thomas Lindblad, projektansvarig på förlaget Serum, finns det bland ”många” en vilja att förändra det svenska kulturklimatet, trots att ”kulturfolk ofta är långsamma och föga välvilligt inställda till förändringar”.⁴¹⁶ Pilborg anser emellertid inte det vara oroligare i förlagsbranschen idag än tidigare. ”De som vill se det som en röra är att Förläggareföreningen och Författarförbundet inte är överens om royaltysatser, ... men det har ju mer att göra om personkemin mellan vissa gubbar än om verkligheten hos författare och förläggare. ... I ingen bransch är ju livet stiltje, det händer ju alltid saker och ting, en föds och en dör.”⁴¹⁷ Ahlinder håller med och anser att

⁴⁰⁸ Palmström 2001-04-10.

⁴⁰⁹ Appelgren, Anne-Marie 2000-12-16. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 3.

⁴¹⁰ Ahlinder 2001-03-14.

⁴¹¹ Lundberg, Kristian 2000-08-28. *Kvällsposten/Expressen*, sektion S, s. 4.

⁴¹² Ahlinder 2001-03-14.

⁴¹³ Palmström 2001-04-10.

⁴¹⁴ Nordin 2001-04-03.

⁴¹⁵ Ibid.

⁴¹⁶ Jansson, Malena 1999-09-29. *Svenska Dagbladet*, sektion K, s. 15.

⁴¹⁷ Pilborg 2001-04-06.

branschen befinner sig i en snabb utvecklingsfas, där det kan hända att ett förlag går omkull och ett förlag köps upp, men det är ”inget konstigt i det, det händer hela tiden”.⁴¹⁸

Ragnerstam förmodar att förlagsbranschen håller på att förändras i grunden, eftersom förläggarens roll är helt förändrad. Det är inte längre förläggaren som ger ut böcker, hävdar han, utan förläggaren sitter och läser igenom manus och föreslår en ekonomisk styrelse att en bok skall ges ut. Det är ekonomerna och marknadsavdelningarna som står för beslutsfattandet idag. De kan alltså rösta ned en förläggare som gjort sin litterära bedömning. Enligt honom är detta något helt nytt i Sverige och han menar att det blir alltmer som i USA.⁴¹⁹ Nordin kan, liksom Ragnerstam, tänka sig att den traditionella förlagsverksamheten håller på att förändras i grunden. För det första tror han inte att de stora förlagen om några år kommer att finnas kvar. För det andra kommer förlagen inte ha så många anställda och de kommer jobba mer hemifrån.⁴²⁰ Även Wopenka förmodar att en omstrukturering på förlagen kommer att ske. Förlagen kommer emellertid fortfarande ha kvar sin nuvarande förlagsroll. Däremot kommer produkterna, arbetssätten och förlagens samarbetspartners förändras.⁴²¹ Ahlinder hävdar att en förändringsprocess har pågått tämligen länge, men anser inte att förlagsbranschen håller på att förändras i grunden.⁴²² Palmström antar inte heller att det kommer ske stora förändringar mer än att det rationaliseras och marknadsanpassas hårdare. På det viset hävdar han att det är en förändring, men huvudlinjerna kan fortfarande kännas igen. ”Men tyvärr kommer det aldrig bli det här gamla, som jag tycker det fina systemet, att alla författare har samma del av kakan. Det kommer att bli en segregering, men annars tror jag inte att det kommer att vara några större förändringar.”⁴²³ Börje Fors hävdar emellertid att den ”gamla solidariska branschmodellen är förmodligen på väg att försvinna och vad som ersätter den är i extremen en ren individualism”.⁴²⁴ Skarp förmodar däremot att enskilda författare även i framtiden kommer tycka det är intressant att röra sig fritt mellan olika förlag – liksom det har varit sedan ett flertal år tillbaka. Trots detta tror hon inte att förlagen förändras i grunden.⁴²⁵

Wopenka anser de stora förlagen vara för långsamma idag, mycket beroende på att de har för långa beslutsprocesser. Han förmodar att de kommer vakna upp och upptäcka att de måste göra något och det väldigt snabbt. När det gäller beslutsfattning måste den ske snabbt, vilket kan innebära svårigheter för de stora förlagskonglomeraten. Det ligger till fördel för de mindre förlagen. De små förlagen kan genom sina nischer ligga långt framme och har ofta ett försprång vad gäller framtida beslutstaganden, exempelvis tekniska innovationer.⁴²⁶ Hos förlaget Manifest vill man ta vara på möjligheterna som ett litet förlag har; att snabbt ge ut böcker med aktuella ämnen. Medan de stora ”jättarna” har planeringsscheman som gör att det kan gå flera år mellan manus och färdig produkt, vill Manifest att steget mellan tanke och handling skall vara minimalt.⁴²⁷ Vidare, menar Wopenka, är det påtaglig skillnad mellan de stora respektive små förlagen, då de stora förlagen har aktiekunder som vill ha en vettig utdelning.⁴²⁸ Jonsson hävdar att de ”stora förlagen är alltför rädda, de har kortsiktiga

⁴¹⁸ Ahlinder 2001-03-14.

⁴¹⁹ Ragnerstam 2001-03-14.

⁴²⁰ Nordin 2001-04-03.

⁴²¹ Wopenka 2001-03-20.

⁴²² Ahlinder 2001-03-14.

⁴²³ Palmström 2001-04-10.

⁴²⁴ Cederskog 2000-12-22. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

⁴²⁵ Skarp 2001-04-09.

⁴²⁶ Wopenka 2001-03-20.

⁴²⁷ Boberg, Anita & Eicsson, Åke 1999-06-03. *Göteborgs-Posten*, s. 53.

⁴²⁸ Wopenka 2001-03-20.

ekonomiska planer”.⁴²⁹ Småförlagen däremot drivs ofta av ”entusiaster” som är mer flexibla. Därmed drabbas inte småförlagen lika hårt vid strukturförändringar som de stora förlagen.⁴³⁰ Pilborg, som arbetar på ett mindre förlag, håller med.⁴³¹ Liksom Wopenka hävdar Simonsson att de stora förlagen måste agera snabbare om de inte vill hamna på efterkälken. Trenden han ser idag är att små förlag växer och att de stora förlagen stagnerar. Han ser detta som ett nytt fenomen.⁴³²

Ahlinder påpekar att förlag inte är några kulturinstitutioner, utan affärsdrivande företag, som har en marknad att agera på. Därför uppträder förlagsaktörer inte samfällt. Däremot försöker de med hjälp av Förläggareföreningen spela på samma nivå vid tillkomsten av nya ramavtal med författare och vid påverkan på politiker, lagstiftning, stöd, bidrag etcetera.⁴³³ Ragnerstam menar inte heller att de agerar som en enhet. Detta eftersom de är enskilda företag, som var och ett arbetar ”stenhårt och de är säkert beredda att hugga varann i strupen”.⁴³⁴ Det är de rådande omständigheterna, som har gjort att de ser likadana ut, snarare än planering.⁴³⁵ Wopenka menar emellertid att de sneglar på varandra. Har någon en bra idé, hänger de andra gärna på, åtminstone vad gäller de stora förlagen. Det är endast de riktigt stora förlagen som har möjligheter att skapa trender, eftersom de har potential att diskutera med exempelvis filmbolag. Småförlagen är mindre trendkänsliga och de större förlagen är mer angelägna att hänga på strömlinjer.⁴³⁶ Ragnerstam håller med och anser de stora förlagen följa strömmen, då de får en alltmer likartad utgivning, medan de små förlagen lever på sina nischer.⁴³⁷ Enligt Ahlinder följer förlagen hela tiden utvecklingen som pågår. Förlagen har stora kontaktnät innanför och utanför Sverige och försöker se vad som ligger i tiden vad gäller förlagsverksamhet samt vad som händer i andra branscher, men förlagen själva startar inte några trender.⁴³⁸ Nordin anser förlagsbranschen arbeta mindre och mindre som en enhet, mycket tack vare att det inte finns något avtal. Förlagen arbetar på sina egna sätt, vilket han anser vara bra, eftersom författaren då kan välja vilket förlag som passar.⁴³⁹

8.3.2 Framtid

Sammantaget verkar de flesta vara överens om förlagens framtid som god. Ahlinder förmodar att förlagens verksamhet kommer likna den förlagsmarknaden har idag; där förlagen är nålsögat och den som vaskar igenom texter. Vidare måste det finnas någon som har ekonomiska möjligheter att satsa på ett författarskap. Emellertid kommer det kanske se annorlunda ut, då de tekniska redskapen medför förändringar i bland annat distributionsprocessen. Däremot tror hon det är svårt att åtgärda processen då förlagen får en text tillsänd sig till att den går i tryck.⁴⁴⁰ Wopenka förmodar att alla branscher som är beroende av teknik kommer att förändras. Förvisso är det endast den, som kan utnyttja och ta tillvara den nya tekniken, med Internet, datorer etcetera, som kommer att överleva. Han är

⁴²⁹ Jansson, M. 1999-09-29. *Svenska Dagbladet*, sektion K, s. 15.

⁴³⁰ Wopenka 2001-03-20.

⁴³¹ Pilborg 2001-04-06.

⁴³² Simonsson 2001-03-19.

⁴³³ Ahlinder 2001-03-14.

⁴³⁴ Ragnerstam 2001-03-14.

⁴³⁵ Ibid.

⁴³⁶ Wopenka 2001-03-20.

⁴³⁷ Ragnerstam 2001-03-14.

⁴³⁸ Ahlinder 2001-03-14.

⁴³⁹ Nordin 2001-04-03.

⁴⁴⁰ Ahlinder 2001-03-14.

övertygad om att den dagen det utvecklas en ordentlig läsplatta kommer det att börja hända något stort, eftersom denna teknik har många fördelar.⁴⁴¹ Pilborg tror starkt på bokens möjlighet att överleva. Emellertid antar hon att det kommer utvecklas flera sidospår, med bland annat e-böcker, ”men läsandet ökar i Sverige och då vore det underligt om det inte skulle funka ungefär som nu. Folk vill ha papper. Folk sitter på jobbet framför en skärm, de sitter framför en burk för att titta på nyheter när de kommer hem. Då är det alldeles självklart att de måste ha en balans till det här. Mycket talar för den tryckta boken”.⁴⁴² Även Nordin förmodar att förlagens framtid är god. Så länge böcker fortsätter vara populära och läsas måste det finnas människor som ger ut böcker.⁴⁴³ Om någon skulle gå ut i förlagsvärlden och fråga om hur framtiden för förlagen ser ut, förmodar Palmström, att förlagsmarknaden skulle få ett dystert besked. Om följdfrågan däremot ställdes ”hur tror du att det går för ditt eget förlag och din verksamhet?”,⁴⁴⁴ skulle svaret bli positivt. Det innebär, enligt Palmström, att förlagsbranschen inte kommer förändras mycket.⁴⁴⁵ Inte heller Weyler tror på stor förändring i den svenska förlagsmarknaden. Marknaden är alldeles för liten för fler förlag enligt Piratförlagets modell. ”En konsolidering av förlagen i större enheter kommer att föda mindre förlag som sedan kommer växa eller förbli små.”⁴⁴⁶

⁴⁴¹ Wopenka 2001-03-20.

⁴⁴² Pilborg 2001-04-06.

⁴⁴³ Nordin 2001-04-03.

⁴⁴⁴ Palmström 2001-04-10.

⁴⁴⁵ Ibid.

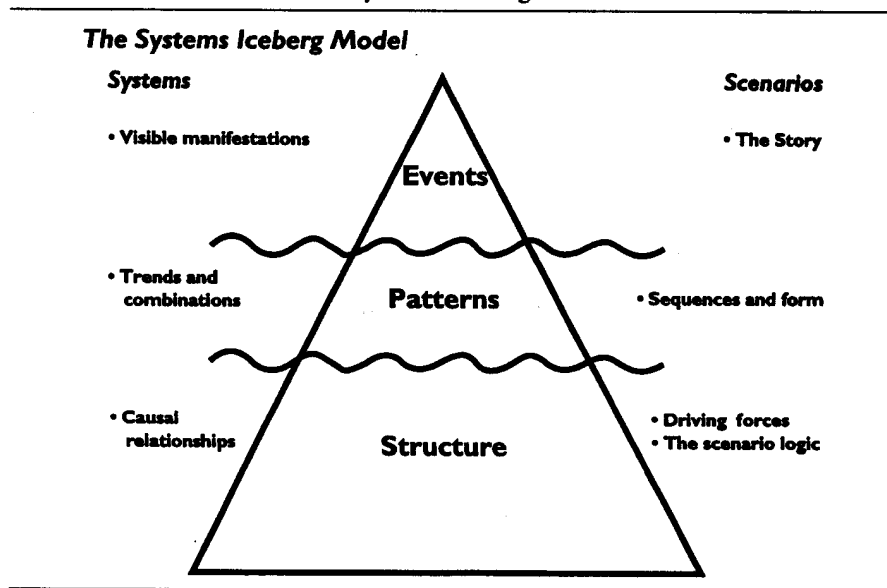
⁴⁴⁶ Cederskog 2000-12-22. *Dagens Nyheter*, sektion B, s. 4.

9. Analys och diskussion

Avsikten med analysen är att lyfta tankar och resultatredovisningens presentation till en högre nivå med hjälp av isbergsmodellen, där alla "isbergets" delar redovisas. Det ursprungliga syftet var att se fenomenen eller de tydliga trenderna Piratförlaget, de litterära agenterna och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker som manifestationer på förändringar. Ur dessa fenomen önskades ett svar erhållas på vilka tendenser i branschen som utlöste en strukturell förändring. Därför intresserade jag mig för isbergsmodellen som ett analytiskt sätt att ge manifestationerna en kropp. Från början var strategin att först identifiera drivkrafterna bakom trenderna. Därför var modellens *händelser* intressant, där fenomenen placerades och även modellens *struktur*, där drivkrafterna erhöles. Därmed var till en början toppen och botten av isbergsmodellen användbara. Det visade sig dock vara mitten av modellen, det vill säga *mönstren* eller tendenserna, vilka händelsernas uppkomst härrör ifrån och där branschen placeras, som genererade problem. Därför ville jag utvinna mer kunskap om förlagsbranschen, där branschen ses som något som måste följa med i de övergripande samhällsförändringarna. De betraktade fenomenen har således uppkommit tack vare tendenserna gestaltade i *mönstren*, vilka i sin tur uppstått på grund av övergripande strukturer, åskådliggjorda i stycket *struktur*.

I analysen används metoden att blanda material från både fas ett, massmediedebatten och fas två, intervjumaterialet, för att kunna teckna en fylligare bild av problematiken och förstå mönstrena. Detta genom att göra en syntes av idéer och argument. Eftersom jag utfört en kvalitativ studie har problemställningen växt fram under arbetets gång, baserad på de första antaganden om tecken på en förändring. Därmed fick jag efter hand bättre grepp om strukturen och drivkrafterna, vilka händelserna uppkommer ifrån och kunde analysera dessa på ett annat sätt än vad jag först ämnade. Emellertid upptäckte jag att det finns problem med isbergsmodellens sätt att skilja mellan händelser och mönster, då det beror på vilken nivå det som skall undersökas placeras. Det som först ses som en manifestation eller trend kan också ses som ett mönster eller tendens och de fundamentala drivkrafterna, det vill säga Faheys och Randalls *miljöbetingade krafter: ekonomiska, sociala och kulturella händelser*, samt *institutionernas aktioner: affärsorganisationers handlingar* är inte helt dolda, utan tvärtom helt uppenbara, i en föränderlig tid. Vidare löper många av tendenserna, vilka har lett fram till förändringar i förlagsbranschen, hand i hand med varandra. Dessutom har vissa tendenser uppstått på senare tid, medan andra har pågått under en längre tid. Jag är inte på något sätt intresserad av att teckna enkla kausala samband med hjälp av isbergsmodellen, utan jag gör en förenklad modell, där ett försök görs att länka fenomen på olika nivåer med varandra. Vidare skall inte denna modell förstås som något statistiskt, utan tvärtom som en teckning av dynamiska förändringsfaktorer. Gränsdragningar innebär förvisso problem, då de flyter ihop, men det är ett sätt att strukturera upp komplicerade fenomen på. Som avslutning prövas Charles Handys Up-side-down-thinking tillsammans med Joseph Schumpeters Vågteori på fenomenen Piratförlagets och de litterära agenternas etablering. Detta för att ytterligare undersöka vad fenomenen har inneburit för förlagsbranschen.

Exhibit 4.3
The Systems Iceberg Model

Peter Seneges The Systems Iceberg Model, illustreras under kapitel 4, *Institutioner i förändring*.

9.1 Händelser

Piratförlagets idé ses som ett tecken på en ny händelse. Även den litterära agenten Bengt Nordins nya koncept att lansera författare på den svenska marknaden och som deras företrädare få ut bästa möjliga avtal, ses som en ny händelse. Elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker är enligt det här synsättet inte bara en nya händelser, utan den tekniska utvecklingen är också ett tecken på en strukturell övergripande förändring i samhället, tillsammans med det nya informations-samhället.

Vad som även bör kommenteras är Henning Mankells nystartade förlag. Det är ytterligare ett tecken på Piratförlagets omvälvande effekt på förlagsbranschens förändring. Det är omöjligt att kommentera förlagets framtid, eftersom det ännu är i sin linda, men det är ändå ett tecken på uppbrott från den traditionella roll författaren innehar. Emellertid är det få svenska författare som har denna möjlighet, på grund av brist på ekonomiska medel. Inte heller ersättningssystemet är klart och en anammelse av Piratförlagets modell är för tidigt att yttra sig om.

9.2 Mönster

De omrörande krafterna har rötter som går samman. Det finns bland annat ett symbiosförhållande mellan de litterära agenterna och Piratförlaget. De samspelar med varandra på förlagsarenan, där de båda står för omvälvningar och förändringar.

Ur mitt material framgick att majoriteten ansåg förlagsbranschen vara i en förändring och det är främst deras åsikter som framhålls i detta kapitel *Analys och diskussion*. Tydliga branschspecifika förändringar jag tyckt mig se är bland annat det numer avtalslösa förhållandet mellan Författarförbundet och Förläggareföreningen, som bereder vägen för nya

förlag och nya fenomen att etablera sig, eftersom de gamla traditionella formerna ej gäller. Den avreglerade marknaden, tillsammans med en hårdare kommersialism, vilket i sin tur leder till en bestsellerism, bidrar till viss del till att svenska författare har börjat tänka i eget intresse och värna om sin integritet. Vidare har det funnits ett ekonomiskt utrymme inom förlagen, som inte har kommit författarna till godo och ett missnöje bland författarna breder ut sig angående förlagens marknadsföringsstrategier. Detta leder till att många författare idag gör uppror, där de kräver mer av förlagen och är inte längre förlagen trogna på samma sätt som förut.

Förlagen tycks skaffa sig ett allt större stall av författare – många menar att förlagen har fler författare än vad de har tid till. Den gamla bilden av förlagens utgivning av böcker är förlegad. Förlagen vill se böcker som säljer, de vill ha valuta för sina investeringar snabbare och de vill minimera osäkerheten i produktionen. Därför har förlagen ett kortare perspektiv idag. De har varken tid eller ekonomiska resurser att satsa långsiktigt på författare och deras tålmod tycks ha minskat. Vidare är omloppstiden på böcker kortare och tack vare den nya tekniken går allting snabbare. Trots detta bidrar den ökande takten tillsammans med ekonomiska brister till att förlagen inte har tid att odla författare varsamt och så småningom ta hand om frukten, vilket i sin tur leder till en bestsellerfilosofi med en snabb behovstillfredsställelse. Men den skapande processen kan aldrig skyndas på, utan det tar tid att odla ett bra författarskap.

Från en tid då förlagen sågs som en familj, där inget egentligt konkurrensförhållande rådde och där författaren levde i en skyddad verkstad har utvecklingen gått snabbt. Konkurrensen ökar i det allt hårdare marknadsklimatet. Den gamla solidariska branschmodellen är förmodligen på väg att försvinna och det som ersätter den är kanske en ren individualism. Hederskodexen förlagen emellan uppfattas således ha försvunnit, då de stjälar författare från varann.

Konkurrensen mellan författarna hårdnar, och systemet med att vissa författare får bekosta att andra ges ut, fungerar inte längre som rådande praxis. Det så kallade gungor- och karuselltänkandet har försvunnit från förlagsbranschen, då denna långsamma återväxtfilosofi förutsätter en stabil bransch som inte längre finns. Vidare anser de stora författarna inte att förlagen ägnar dem uppmärksamhet i förhållande till deras försäljningssiffror. Tendenser tycks peka på att den amerikanska förlagssituationen, där det är stor skillnad mellan de etablerade författarstjärnorna och debutanter, kommer till Sverige. Risken finns därmed att de redan framgångsrika författarna premieras på bekostnad av de mindre författarna. Detta kommer förmodligen leda till att avtalen mellan författarna och förlagen ser olika ut, beroende på författarens status.

Ofta uppstår en personlig relation mellan författaren och förläggaren, men då de litterära agenterna allt mer tar över jobbet med förhandlingar med förläggaren och även den redaktionella biten kanske den ”traditionella” relationen tenderar att försvinna. I och med detta känner författaren sig inte bunden till förläggaren på samma sätt, vilket kan bidra till att författarens val av förlag styrs på mer individuell basis, med avtal och löner författaren och förlaget emellan. Därmed kanske författarna i framtiden blir mer flexibla vid val av förlag och inte förlagstrogna på samma sätt som tidigare.

Klyftorna är stora i den svenska förlagsbranschen, där de små förlagen är en motvikt mot bland annat de större förlagens bästsäljarinriktning, marknadsanpassning, vinstfokusering och ofta kortsiktiga ekonomiska planer. Småförlagen benämns ofta nischförlag, då de specialiserat sig på ett område och allt som oftast leds av en utgivare som brinner för det material som ges

ut. Nischförlagen uppfattas bli allt fler. Tekniken är en av de bakomliggande faktorerna för denna utveckling, då det idag inte är lika kostnadskrävande att driva ett förlag. Slutligen sägs nischförlagen, i motsats till de stora förlagen, ofta stå för kvalitetslitteraturen i och med att de drivs av sitt intresse och deras syfte är inte att bli förmögna på sin verksamhet. I längden är inte den smala litteraturen utrotningshotad, inte så länge förlagsmarknaden har de mindre förlagen med litterära ambitioner.

9.3 Struktur

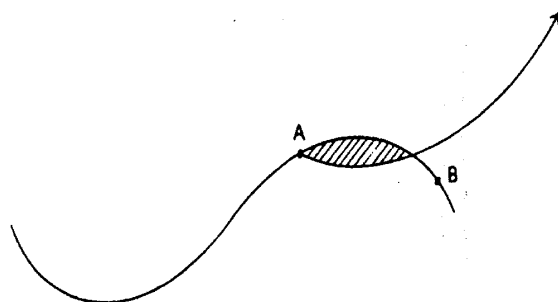
Naturligtvis finns det en grund i hur värderingar förändras, det vill säga den tekniska utvecklingen kan bara få sitt genomslag om den ses som legitim i ett socialt system och därmed passar gällande värderingar. Den tekniska utvecklingen måste gå i takt med sin tid och den hänger ihop med bland annat globalisering och övergripande samhällsförändringar.

Den nya marknadsekonomin i dagens samhälle bidrar till de tre nyckelorden: konkurrens, avregleringar och marknadsanpassning, där de snabba tar de långsamma och inte de stora de små. Detta kopplar jag till de mindre förlagens större möjligheter till snabba affärer, gentemot de stora förlagens tröga beslutsprocesser, där de små förlagen tack vare deras flexibilitet inte i lika hög grad drabbas av strukturförändringar, såsom deras bundsförvanter. Trenden som kan utläsas idag är att de stora förlagen tappar, medan småförlagen växer. Vidare flyter branscher ihop och inträdeshindren försvinner som en följd av internationaliseringen, avregleringar och digitaliseringar. En annan faktor är de tre drivkrafterna teknologi, institutioner och värderingar som inverkar både på människor, företag och samhället. Konkurrensen är total och personlig. I förlagens värld skulle detta kunna återspeglas i den konstnärliga produktionsprocessen, vilken tycks bli var mans egendom. Vissa hävdar i detta hänseende att elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker bildar förlagens nya framtid, medan andra påstår att utvecklingen leder till förlagens förfall. I detta samhälle karaktäriserar individualismen den moderna människan, där hon känner sig starkare än någonsin. Vidare är det viktigt med egna nischer, att vara annorlunda och att sticka ut. Detta hör ihop med vikten av att marknadsföra sig för att komma någon vart idag. Slutsatsen jag drar av detta är att småförlagen med dess kvickhet och möjligheter att agera snabbt, i en tid präglad av föränderlighet, har stor potential att överleva bredvid de stora jättarnas ekonomiska apparatur.

Dessutom är en tendens jag tyckt mig se inom den svenska förlagsbranschen ett klimat liknande musikbranschens, där de litterära agenterna agerar mer eller mindre som författarnas företrädare, och har hand om marknadsföring, avtalsförhandlingar och så vidare. Fortsättningsvis implementerar den svenska förlagsbranschen en amerikaniserad förlagsverksamhet på många olika sätt, mycket tack vare globaliseringen. Följden av det här kan tänkas vara svårigheter att upprätthålla bidragssystemet. Problem uppstår vid överförandet av ett system till ett annat, exempelvis till Sverige, på grund av det låga underlaget av bestsellers, låga publiksiffror och där agenterna måste vara etablerade även internationellt sett.

De två begreppen ”koloss på lerfötter” och ”krackelera” karakteriserar förlagsbranschen på olika vis. Där det sistnämnda kan summeras som att förlagsmarknaden har en fungerande maskin som håller på att rosta och gå sönder och den förstnämnda ”kolossen på lerfötter” är en bidragande orsak till krackeleringen. På så sätt kan de båda ses som sjukdomsbilder i förlagsvärlden, vilka är varandras drivkrafter och bidrar till varandras infektion. Dessa sjukdomstillstånd kan leda till en situation där nya aktörer får större och friare svängrum, eftersom de gamla aktörerna inte förmår bota förlagsbranschen. Därmed kan en ny struktur ta

sig an problemen och förändringar i förlagsbranschen är redan i stånd. Emellertid kan värderingar hos människan sammanfattas som en seghet angående förändringar kring samhällseliga värdebaser. Det vill säga tekniken utvecklas i en enorm takt, det är dock människan som sätter käppar i hjulet för utvecklingen att fortskrida, då människan måste hinna ikapp och anpassa sig efter strukturförändringarna. Förändringar i den konservativa förlagsbranschen tycks emellertid ha satt fart, men det är svårt att säga om den impliceras snabbt eller långsamt. Det beror på förlagsaktörernas vilja och förmåga att ta sig an förändringarna.

Charles Handys Sigmoidkurva⁴⁴⁷.

Liksom Handy menade, vid stycke 2.4 *Institutioner i förändring*, tolkar jag både Piratförlagets och de litterära agenternas aktioner som en utmaning mot de traditionella föreställningarna inom förlagsbranschen. Dessa fenomen är båda exempel på aktioner inom en organisation som ställer om verksamheten för att svara mot förändringar i omvärlden. Enligt min tolkning av Handys Sigmoidkurva befinner förlagsbranschen sig strax efter punkt A i det läge där den ursprungliga kurvan börjar dala. Nu har branschen tagit sig igenom den första tidens förberedelser och vedermödor innan den svänger nedåt och den andra kurvan sakta men säkert tar fäste och accelererar. En indikation på detta är att redan vid början av 1990-talet försökte Nordin bli litterär agent efter amerikanskt koncept, efter att ha fått en inblick i en internationell föreställning av de litterära agenterna. Det började försöksvis och prövande med en ny kurva vid punkt A. Först tio år senare skulle konceptet visa sig bli ramgångsrikt. Nu har de flesta aktörer i branschen hunnit reagera och protestera mot det nya konceptet. Fler och fler agenter vågar sig på Nordins idé. Det är här som den ursprungliga kurvan avtar och först när fler i branschen accepterat det nya fenomenet börjar utgångspunkten för den nya kurvan ta fart. Piratförlaget i sin tur startade 1999. De gick emot sin tid och svarade mot förändringar i omvärlden på varierande plan. Dels mot marknadsekonomiska krafter och mot rådande förhållanden för bland annat författare, dels mot den tekniska utvecklingens nya möjlighet beroende på bland annat elektronisk publicering. De tog tillfället i akt när det råder en avtalslöshet mellan Författarförbundet och Förläggareföreningen. Ännu ett tecken på att kurvan befinner sig efter punkt A och att den nya kurvan är på väg uppåt kan vara att en författare efter Piratförlaget anammat idén om eget förlag, Henning Mankell. Detta är i sig inget tecken på att förlagsbranschen och dess aktörer accepterat fenomenen de litterära agenterna och Piratförlaget, men ju fler som gör uppror och hakar på dessa trender, desto större är chansen att fler accepterar dessa förändringar. När de nya fenomenen är allmänt accepterade då överges den ursprungliga kurvan till förmån för den nya. Detta resonemang kan även styrkas av Joseph Schumpeters Vågteori. Då ”en kreativ förstörelse”, där jag placerar de litterära agenternas aktioner och Piratförlaget, breder ut sig,

⁴⁴⁷ Handys Sigmoidkurva förklaras utförligare vid kapitel *Analysverktyg*.

bereder det även plats för nytänkande och innovationer. Därmed är dessa båda fenomen i sig krafter som driver på en förändring.

Många talar om förändringen vad gäller förlagen, men den traditionella bokhandeln, förmodar jag och många andra med mig, kommer beröras först och främst av elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker. Deras arbetssätt kommer antagligen se mycket annorlunda ut inom de närmsta åren. Därför anser jag det vara nödvändigt att forska mer kring detta, för att utröna vilka effekter det kommer att få på vår konsumtion av litteratur. Även en studie i hur staten ställer sig till förlagsbranschens förändringar vore önskansvärd, inte minst beroende på hur litteraturstödet påverkas.

10. Slutsatser

1970-talet var en tid präglad av förändring i den svenska förlagsbranschen. ”Herrarna” ersattes av civilekonomer och branschens aktörer gjorde uppror mot strukturer och mönster. Ur den föddes ett nytt marknadstänkande. Svedjedal menar att krisen upprepar sig i nya böjningar och att förlagsmarknaden idag står inför en liknande förändring. Många med honom tycker sig se en förändring uppenbara sig i en för övrigt konservativ bransch. Nya företeelser syns och nya aktörer vågar kliva upp på arenan, där de traditionella artisterna härskat under en längre period. Arenan fläktas av friska vindar och både gamla och nya utmaningar tar fart. För det första Författarförbundet i en ny skepnad i form av Piratförlaget, med författaren Jan Guillou i spetsen. För det andra de litterära agenternas frontfigur Bengt Nordin, med idén att lansera de svenska författarna på svenskt territorium, i en tid präglad av avtalslöshet. Sist men inte minst elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker samt den tekniska utvecklingen, vilka infiltrerar inte enbart förlagsbranschen, utan hela samhällen med nya möjligheter. I förlagens fall kan det leda till att nya aktörer stiger fram, att arbetssätt blir annorlunda, samt att omorganisationer äger rum. En annan aspekt som varit synlig i debatten kring förlagens tekniska utveckling, som förts under hösten 2000 samt våren 2001, är den konstnärliga verksamheten, vilken kan komma att bli var mans egendom. Där har Internet en stor och viktig roll att spela. Det är ett alternativ för de författare som vill nå ut med sitt material, men där förlagen har nekat till publicering. Många med mig är emellertid skeptiska till detta förfarande där själv är bäste dräng, dels eftersom varje författare troligtvis behöver en redaktör och förlagen kommer i framtiden att vara kvar på sin plats som granskare och ”gate-keeper”, dels eftersom det finns risker för författaren då det inte finns några avtal och de riskerar att få den ideella rätten skändad.

Förlagsbranschen har varit en koloss på lerbettor, mycket beroende på att författaren har varit så liten i sammanhanget och levt i en skyddad verkstad. Författare håller emellertid på att bryta upp från gamla mönster och strukturer med hjälp av olika krafter som verkar i symbios med varandra. Författare har blivit starkare än vad de tidigare har varit och förlagsbranschen har bland annat därför börjat krackelera. Piratförlaget är ett exempel på att författare bryter upp rotade förhållanden i en tidigare stabil bransch. Men mycket av debatten grundar sig i författarnas uppror gentemot rådande förhållanden på förlagsmarknaden. Författarna vill ha bättre lönesystem. De ser hur mycket pengar förlagen tjänar på bokförsäljningen av deras böcker och de vill därmed ha mer av kakan. Därav Piratförlagets hälften-hälftenprincip, vilken påstås vara mer lönsam för författarna. Stora författare reagerar på det traditionella systemet med lika mycket i ersättning oavsett i vilken grad författarna är etablerade och trots olika mängd sålda böcker. Piratförlaget är därmed ett exempel på en händelse där förlagen tvingas se över sitt stall av författare med hänsyn till de mer etablerade författarna. Redan kan en differentiering i ersättningsfrågan ses, där karusellerna, det vill säga de större författarna erbjuds högre betalt för att de skall stanna. Detta blir en ond cirkel där gungorna, det vill säga de mindre författarna, kommer i skymundan och i värsta fall inte har råd att satsa på. De litterära agenterna i sin tur nappar på dessa förändringar och märker att marknaden efterfrågar dem. Författarna behöver någon som kan förhandla åt dem, eftersom avtalen har luckrats upp. De litterära agenterna kan därmed fungera som fackliga ombudsmän, men de kan även fungera som förmedlare mellan förlagen, där de hjälper författaren att flytta från ett förlag till ett annat, beroende på vilket förlag som erbjuder bättre förmåner och arvoden. Detta i sin tur kan leda till en uppdelning på den litterära marknaden, där småförlagen vågar satsa på nischade böcker och när deras författare växer sig stora går de över till storförlagen.

Tendenser inom branschen som har legat och grott under varierande lång tid har lett fram till Piratförlagets start och de litterära agenterna. Elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker å sin sida kan betraktas på ett annorlunda vis, som jag nämnt tidigare i uppsatsen. Detta eftersom elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker i sig kan ses som tendenser till förändringen i branschen. Medan Piratförlaget och de litterära agenterna har framträtt i min analys på grund av tendenser, kan elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker vara dessa tendenser.

För att spegla förlagsbranschen, sedd som satt i en förändring, rättvisa, måste den givetvis ses ur flera perspektiv. I mitt fall lyckades jag, bland annat via mina intervjuer inventera flera synsätt, som jag sedan ställt emot varandra genom att konstruera ett fiktivt samtal. Emellertid har jag trots detta varit begränsad av mina glasögon, då jag tolkat och analyserat materialet. Dock var min teori, då jag enligt isbergsmodellen delade upp manifestationer, branschspecifika mönster och fundamentala förändringar var för sig, till stor hjälp vid strukturerandet av mina tankar. På detta vis kom jag att inse att förlagsbranschen är en komplicerad värld, där många strukturer och faktorer, som ofta är sammanlänkande med varandra, spelar in vid tankar om en förändring. Vidare insåg jag att strukturerna och faktorerna måste ses ur ett vidare perspektiv och nå utöver förlagsbranschens gränser. Detta eftersom förlagsbranschen liksom övriga branscher och fenomen i samhället påverkas av förändrade värderingar, en förändrad marknad med ökad konkurrens, individualisering, vikten av att komma med nya kontroversiella idéer, förmågan att skraddarsy individuella lösningar, att åstadkomma revolutionära förändringar och så vidare.

De förändringar jag har tyckt mig se är till viss del ännu i sin linda, men de kan komma att slå omkull den stabila traditionella förlagsbranschen. Detta tror jag är nyttigt för alla parter – det behövs friska fläktar i alla branscher och nu märks behovet i förlagsbranschen.

11. Sammanfattning

Förlagsbranschen är, beroende på många faktorer, i ropet idag. Det talas både om att bokförlagsbranschen befinner sig i ett nytt system och att den håller på att krackelera. Syftet med uppsatsen har varit att utreda vilka tendenser som idag är urskiljbara rörande strukturella förändringar i förlagsbranschen och hur dessa analytiskt kan förstås. För att reda ut detta användes följande frågeställningar:

Vilka tendenser kring förlagsbranschens förändring är Piratförlaget ett tecken på?

Vilka tendenser kring förlagsbranschens förändring är de litterära agenterna ett tecken på?

Vilka tendenser kring förlagsbranschens förändring är elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker ett tecken på?

Uppsatsen bygger på en kvalitativ undersökning. Aktörer med varierade arbetsuppgifter väl insatta i förlagsbranschen har intervjuats. Intervjuerna begränsades till våren 2001 och hade för avsikt att spegla förlagsverksamheten och de problem den stod inför vid denna tidpunkt. Litteratursociologin, med dess sätt att närma sig samspelet mellan litteraturen och samhället, var det allmänna perspektiv. Emellertid vidgades teoriområdet vid tillfällen litteratursociologin visade sig otillräcklig. Den teoretiska ramen hämtades bland annat från Faheys och Randalls *Key Scenario Elements*. Ur den utvanns *miljöbetingade krafter institutionernas aktioner*, vilka driver på och påverkar händelseförlopp. Vidare togs Peter Senges *The Systems Iceberg Model* till hjälp, i syfte att reflektera mer systematiskt över förlagsbranschens dynamik. Ur modellen urskiljs *händelser, mönster och strukturella förändringar*, där mönstren, där förlagens branschstruktur ingår, var av störst intresse.

För att förstå förlagsbranschens dynamik angående branschens förändringsfas, var det nödvändigt att vidga perspektivet och gå utanför förlagens fält. Övergripande förändringar i samhället på nationell och internationell nivå spelade därmed en viktig roll.

I resultatdelen presenteras intervjumaterialet med kompletterande material från mediedebatten, vilket bidrar till en djupare insikt i förlagsbranschens dynamik. Där ställs de olika aktörernas åsikter och tankar mot varandra, för att se eventuella skillnader och likheter. Många tendenser är sammanlänkade med varandra rörande förlagsbranschens strukturella förändring. De lever i symbiosförhållande på olika plan. Med hjälp av fenomenen och trenderna Piratförlaget, de litterära agenternas intåg på den svenska förlagsmarknaden och elektronisk publicering och andra förlagsrelaterade tekniker har tendenserna styckats upp i delar, i syfte att urskilja och få en insikt i dem på ett djupare plan. Tendenser till Piratförlagets uppkomst har bland annat att göra med att de har följt med i tiden gällande samhälleliga förändringar såsom ökad individualitet. Detta har i sin tur lett till synliggörandet av tendenser som uppror gentemot orättvisor i förlagsbranschen och bestsellerism. Litterära agenter svarar mot marknadens behov. Tendenserna till deras ursprung har bland annat varit globaliseringen, vilken bidragit till en inblick i andra branscher och hur andra länder agerar. Elektronisk publicering och andra tekniska förlagsrelaterade tekniker går i takt med sin tid och hänger ihop med övergripande samhällsförändringar.

12. Källförteckning- och litteraturförteckning

12.1 Otryckta källor

12.1.1 Respondenter

Ahlinder, Kristina, direktör Förläggareföreningen, intervju med uppsatsförfattaren i Stockholm, genomförd den 14 mars 2001.

Nordin, Bengt, litterär agent på Bengt Nordin Agency AB, intervju med uppsatsförfattaren per telefon, genomförd den 3 april 2001.

Palmström, Uno, chefredaktör på Svensk Bokhandel, intervju med uppsatsförfattaren per telefon, genomförd den 10 april 2001.

Pilborg, Lena, förlagschef på Tre Böcker, intervju med uppsatsförfattaren i Göteborg, genomförd den 6 april 2001.

Ragnerstam, Bunny, ordförande i Förläggareföreningen, intervju med uppsatsförfattaren i Stockholm, genomförd den 14 mars 2001.

Simonsson, Kjell, förläggare på Argument förlag, intervju med uppsatsförfattaren i Varberg, genomförd den 19 mars 2001.

Skarp, Anne Marie, delägare och förläggare på Piratförlaget, intervju med uppsatsförfattaren per telefon, genomförd den 9 april 2001.

Wopenka, Johan, chefredaktör på GT, intervju med uppsatsförfattaren i Göteborg, genomförd den 20 mars 2001.

12.2 Tryckta källor

Ahlinder, Kristina (2001). Hör av er! *Expressen*, 2001-02-04, sektion S, s. 6.

Alexandersson, Mikael (1998). Den fenomenografiska forskningsanstaltens fokus. I Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar, red. *Kvantitativ metod och vetenskapsteori*, s. 111-136. Lund: Studentlitteratur.

Almerud, Peter (19101) [Sic!]. Nya vägar för boken: Rapport från ett projekt. *Kungl. Biblioteket: Sveriges nationalbibliotek*. (Ujvari Tünde, Webbansv.). <http://www.kb.se/nvb/verksamhetsrapport2.htm> [2001-01-25].

Almerud, Peter (2000). *Nya vägar för boken: Rapport från ett projekt*. (Kungl. Biblioteket, Rapport, 26). Stockholm: Kungl. Biblioteket.

- Appelgren, Anne-Marie (2000a). Debatt/Förläggarrollen: Nya tider – nya möjligheter. Den patriarkaliske förläggaren är föråldrad. *Dagens Nyheter*, 2000-12-10, sektion B, s. 4.
- Appelgren, Anne-Marie (2000b). Förläggarrollen: Ärlighet efterlyses. Förlagens satsning är till stor del ekonomisk och då är det väl rimligt att förvänta sig utdelning. *Dagens Nyheter*, 2000-12-16, sektion B, s. 3.
- Axiell (Årtal saknas). *E-böcker nästa kap för piraterna*. http://www.axiell.se/108_pirat.html [2001-07-30].
- Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Björkegren, Dag (1992). *Kultur och ekonomi*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Blomberg, Roy (2000). Allianser kring e-bokmarknad. *Dagens Nyheter*, 2000-09-13, sektion C, s. 3.
- Boberg, Anita & Ericsson, Åke (1999). Uppstickare i förlagsvärlden. *Göteborgs-Posten*, 1999-06-03, s. 53.
- Bokbranschens FinansieringsInstitut AB (1996). *Den svenska bokmarknaden – utvecklingen under de senaste 25 åren*. Stockholm: Bokmarknadens FinansieringsInstitut AB.
- Boken i tiden* (1997). Betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1997:141). Stockholm: Fritzes.
- Bokförlag (1990). I *Nationalencyklopedien*. Bd 3, s. 130. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- BTJ (Årtal saknas a). *Detta är BTJ*. http://www.btj.se/om_btj/detta_ar_btj/index.html [2001-07-30].
- BTJ (Årtal saknas b). *Enheter och dotterbolag*. http://www.btj.se/om_btj/enheter_bolag/index.html [2001-07-30].
- Cederskog, Georg (2000a). Storsäljare flyr till Piratförlaget. *Dagens Nyheter*, 2000-12-06, sektion B, s. 4.
- Cederskog, Georg (2000b). Bokbranschen/ del 1: Förlagskrig höjer royaltyn. *Dagens Nyheter*, 2000-12-22, sektion B, s. 4.
- Center for Science Technology Society, Santa Clara University (Årtal saknas). *William H. Davidow*. <http://sts.scu.edu/center/board/davidow.htm> [2001-08-06].
- Centrum för folkhälsoforskning (1999-01-11). *Bengt Starrin – CFF*. http://www.cff.kau.se/omcff/bengt_starrin.htm [2001-08-14].
- Czeslaw Jan Grycz (1996-11-09). *The Wladyslaw Poniecki Foundation, Inc*. <http://www.poniecki.org/ICIMSS/PeopleFiles/Grycz.html> [2001-07-30].
- Edvardsson, Anja (2001). Ett bibliotek i din hand. *Expressen-GT-Kvällsposten*, 2001-01-19, sektion K, s. 31.

- Elander, Hedvig (2001). Piraternas nya klipp: Eva Dahlgren. Sångerskan ger ut bok på Guillous och Liza Marklunds förlag. *Expressen-Kvällsposten*, 2001-03-06, sektion K, s. 11.
- eLib (2000-2001). *Om eLib*. http://www.elib.se/ebook_about_eLib.asp#about_ett [2001-08-15].
- Ellerström, Jonas (2001). Flankerna breddas. Jonas Ellerström ser en framtid för de små förlagen i piratens kölvatten. *Expressen*, 2001-01-09, sektion K, s. 6.
- Ericsson, Gunilla & Strandberg, Hans (1999). Agenter bakom svensk bokexport. *Svensk Bokhandel*, nr 3, s. 13-21.
- Fahey, Liam & Randall, Robert M., eds. (1998). *Learning from the future: Competitive foresight scenarios*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Fahey, Liam & Randall, Robert M. (1998). What is scenario learning? I Fahey, Liam & Randall, Robert M, eds. *Learning from the future: Competitive foresight scenarios*, s. 3-21. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Forslund, John-Erik & Ragnerstam, Bunny (2001). Pampar och pirater. *Expressen*, 2001-01-15, sektion K, s. 6.
- Fossen, Erling (2000). *Marx i cyberspace*. [Omarbetad utgåva]. Övers. Sven Rånlund. (Marx i cyberspace). Lund: Barrs bokförlag.
- Föreningen Kriminalförfattare I Stockholm (2001-06-05). *Uno Palmström*. (Johaness Genberg, Webbansv.). <http://www.keg.se/fkis/up.html> [2001-07-30].
- Författares Bokmaskin (1994). I *Bonniers Lexikon*, Bd 6, s. 254. Bonnier Lexikon AB.
- Författarförlaget (1992). I *Nationalencyklopedien* Bd 7, s. 206. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Författarförlaget (2001). *Nationalencyklopedien*. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=178155 [2001-08-02].
- Förlagshuset i Göteborg: Katalog 2000, Nyheter & backlist från åtta Göteborgsförlag (2000). Broschyr. *Förlagshuset i Göteborg*.
- Förlagshuset i Göteborg (Årtal saknas). *Förlagshuset svensk*. <http://www.forlagshuset.se/forlagshuset.htm> [2001-04-05].
- Gedin, Per I. (1997). *Litteraturen i verkligheten: Om bokmarknadens historia och framtid*. 2., [bearbetade och utökade] uppl. Stockholm: Rabén Prisma.
- Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Övers. Sten Andersson. (Samfunnsvitenskapenes forutsetninger). Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Grycz, Czeslaw Jan (1998). Electronic Publishing: New Technologies and Publishing. I Altbach, Philip G. & Teferra, Damtew, eds. *Publishing and Development: A Book of Readings*, s. 131-159. Chestnut Hill: Bellagio Publishing Network. (Bellagio Studies in Publishing ; 9).

Guillou, Jan (2000). Jan Guillou, trött på att bli skinnad av staten och kapitalet, om Piratförlagets roll i bokkriget: Därför är vi inga pirater. *Expressen-GT-Kvällsposten*, 2000-12-22, sektion K, s. 3.

Guillou, Jan (2001). Även debutanter gynnas av oss. *Svensk Bokhandel*, nr 4, s. 27.

Götselius, Thomas (2000). Litteratur: I övergången från bly till bitar. Johan Svedjedal har skrivit en studie över hur villkoren för läsandet och skrivandet överförs till digital miljö. *Dagens Nyheter*, 2000-04-12, sektion B, s. 2.

Handy, Charles (1995). *The Empty Raincoat: Making Sense of the Future*. 7. uppl. Sydney: Arrow Business Books.

Hertel, Hans (1997). Boken i mediasymbiosens tid. Övers. Gunnar Sandin. (Bogen i mediasymbiosens tid). I Furuland, Lars & Svedjedal, Johan, red. *Litteratursociologi, Texter om litteratur och samhälle*, s. 202-222. Lund: Studentlitteratur.

Ilshammar, Lars & Larsmo, Ola (1999). *net.wars: kampen om nätet*. 2. uppl. Stockholm: Atlas Förlag.

Jansson, Christian & Schönström, Suzanne (1999). "Talång får kapitalet att dansa". *Svenska Dagbladet*, 1999-07-25, s. 30.

Jansson, Malena (1999). Serum – Sveriges första webbaserade förlag. Roman direkt ur datorn. *Svenska Dagbladet*, 1999-09-29, sektion K, s. 15.

Johansson, Lasse (2000). *Rapport Morgon*, SVT 2, 06.30-09.30, 2000-12-12.

Jonsson, Curt (2000-11-28). *Författaryrkets framtid*.
<http://www.datom.se/curtjons/forfatt1.htm> [2001-02-08].

Jordahl, Anneli (2000). Litterära agenter hotar förlagen. "Poeter och debutanter drabbas". *Dagens Nyheter*, 2000-09-05, sektion B, s. 1.

Kerpner, Christina (2001). Agenten är här på allvar – kaxig och efterlängtd. *Svensk Bokhandel*, nr 6, s. 14-17.

Kiepels, Caroline (2001). – Inget Napster för e-böcker, tack. *Dagens IT*, 2001-03-07, s. 1.

Konglomerat (2001-10-08). *Nationalencyklopedien*.
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=228760 [2001-10-08].

Kotter, John P. (1998). Winning at Change. *The Peter F. Drucker Foundation for Nonprofit Management*. <http://drucker.org/leaderbooks/121/fall98/kotter.html> [2001-08-24].

Lantz, Annika (1998). *Intervjumetodik: Den professionellt genomförda intervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lenas, Sverker (2000). Boken spås en framtid på museum. "Skrytfaktor saknas med e-böcker". Läsplattor ska göra boken mer konkret, säger förläggaren Tomas Lindblad. *Dagens Nyheter*, 2000-08-26, sektion B, s. 1.

- Lindberg, Fredrik (1999). Att bända upp ett nålsöga. *Svensk Bokhandel*, 1999, nr 21, s. 26.
- Linnell, Björn (2000a). Björn Linnell, förläggare under en epok som gått i graven: Bokkriget kommer att skörda många offer. *Expressen-GT-Kvällsposten*, 2000-12-08, sektion K, s. 3.
- Linnell, Björn (2000b). *Rapport Morgon*, SVT 2, 06.30-09.30, 2000-12-12.
- Ljungh, Lisa (1996). *Bokförlag – bransch i postmodern förändring*.Handledare Thomas Bay & Per Bäckman. Mag. uppsats. Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen, vt 96.
- Lundberg, Kristian (2000). Vem dikterar litteraturens trender? *Kvällsposten/Expressen*, 2000-08-28, sektion S, s. 4.
- Lundblad, Anna-Karin (Årtal saknas). Författaren förlorar på digital publicering. *Copy – bokens framtid*. <http://www.sh.se/jmm/projekt/v99-webbprojekt/grupp10/html/bok.htm> [2001-02-08].
- Lundblad, Niklas (2000). *Fönster mot framtiden: Då, nu, sedan – framtidsforskarnas bild av framtiden*. 1. uppl. Uppsala: Uppsala Publishing House AB.
- Lundstedt, Annika, Holmer, Gun-Britt & Zorn, Henriette, red. (2000). *Den Svenska Bokbranschen 2000: Företagsfakta och personmatrikel*. Bokmarknadens Marknadsinstitut AB, BMI.
- Malm, Rasmus (2000). E-boken bov i avtalstvist. *Dagens Nyheter*, 2000-11-28, sektion B, s. 4.
- Mankell, Henning (2001). Henning Mankell startar nytt förlag. *Ordfront förlag*. <http://www.google.com/search?q=cache:W7pidzn2b60:www.ordfront.se/forlag/+Leopard+F%F6rlag&hl=en> [2001-08-24].
- Meadow, Charles T. (1998). *Ink into bits: a web of converging media*. Maryland: Scarecrow Press, Inc.
- MIT Media Laboratory (Årtal saknas). *Nicholas Negroponte*. <http://www.media.mit.edu/people/nicholas/> [2001-08-06].
- Modig, Jonas (2000). Jonas Modig, trött på piratförläggare och okunniga kulturskribenter: sötvattnspirater! *Expressen-GT-Kvällsposten*, 2000-12-20, sektion K, s. 3.
- Mählqvist, Stefan (1997). Bokmarknadens nya moguler. I Furuland, Lars & Svedjedal, Johan, red. *Litteratursociologi, Texter om litteratur och samhälle*, s. 472-489. Lund: Studentlitteratur.
- Mälardalens Högskola (Årtal saknas). Mälardalens högskola – Personaldatabasen. <http://www.mdh.se/servlet/VisaPerson?fornamn=Annika&efternamn=Lantz> [2001-08-14].
- News Wiley (Årtal saknas). *Learning from the Future: Press Release* (Sillberman Ellen) <http://pages.prodigy.net/schrief.htm> [2001-07-30].

- Nordfors, Lennart & Levin, Bert [tillsammans med] Peter Nõu, Joakim Persson & Jan Sandred (1999). *Internetrevolutioner: Så förändras våra liv av internet – fyra framtidsscenarioer* [Sic!]. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Nordin, Bengt (2000). *Rapport Morgon*, SVT 2, 06.30-09.30, 2000-12-12.
- Nordström, Kjell A. & Ridderstråle, Jonas (1999). *Funky business: Talang får kapitalet att dansa*. Övers. Mia Poletto Andersson. (Funky Business, talent makes capital dance). Stockholm: BookHouse Publishing AB.
- Norstedts stora engelsk-svenska ordbok (1993). 2 uppl., s. 320. Stockholm: Norstedts Förlag.
- Nylund, Lennart (2001). "Piratförlaget bryter författarnas solidaritet". *Svensk Bokhandel*, nr 3. <http://www.svb.se/index.php?menu=001,004,005,003&viewpos=2&page=3836> [2001-08-24].
- Ogilvy, James A. (1998). Plotting Your Scenarios. I Fahey Liam & Randall Robert M, eds. *Learning from the future: Competitive foresight scenarios*, s. 58-75?. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Oligopol (2001-10-08). *Nationalencyklopedien*. http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=275386 [2001-10-08].
- Piratförlaget (Årtal saknas). *Piratförlaget om förlaget*. <http://www.piratforlaget.se/about.html> [2001-01-29].
- Ranelid, Björn (2000). *Rapport Morgon*, SVT 2, 06.30-09.30, 2000-12-12.
- Repo, Walter (1999). Agent – med rätt att sälja författare. *Göteborgs-Posten*, 1999-08-23, s. 37.
- Riksbankens och Finansinspektionens beredskapsansvar* (1993). Delbetänkande av utredningen om översyn av lagstiftningen för det finansiella området under krigsförhållanden. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1993:116). Stockholm: Fritzes.
- Robert M. Randall (Årtal saknas). *R.M. Randall & Associates*. <http://www.eclicktick.com/robertrandallresume.htm> [2001-08-14].
- Royalty (1995). I *Nationalencyklopedien*. Bd 16, s. 66. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Schottenius, Maria (2000). Inte lika bra med bestselleri. *Expressen*, 2000-12-06, sektion K, s. 6.
- Senge, Peter (1999). *The Dance of Change: The Challenges of sustaining momentum in learning organizations: A fifth discipline resource*. London: Nicholas Brealey Publishing.
- Sjöström, Ulla (1998). Hermeneutik – att tolka utsagor och handlingar. I Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar, red. *Kvantitativ metod och vetenskapsteori*, s. 73-90. Lund: Studentlitteratur.
- Sjöström, Ulla, red. (Årtal saknas). Barns utsagor i utredningar vid misstanke om brott – nio uppsatser från Vittnespsykologiska forskningslaboratoriet. (Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, rapport nr 2). *Nordiska kommittén för mänskliga rättigheter*.

http://www.nkmr.org/boktips_barns_utsagor_i_utredningar_vid_misstanke_om_brott.htm [2001-08-27].

Skolporten.com (2001-08-24). *Mikael Alexandersson, Skolporten.com.*
http://www.skolporten.com/erbjudande/storre/mikael_alexandersson.asp [2001-08-24].

Skolverket (1998). Nyhetsbrev, nr 4, november 1998. *The Baltic Sea Project.*
http://www.skolverket.se/baltic_sea/nyhetsbrev/ny984.html [2001-08-14].

Skolverket (2000-12-15). *Emin Tengström* (Hallal David, Webbansv.)
<http://www.skolverket.se/teknikprogrammet/antologi/emin.html> [2001-07-30].

Smith, Camilla & Zachrisson, Annika (2000). *Skönlitteraturens nya kläder? Elektronisk publicering av skönlitteratur: en kvalitativ intervjustudie med nio svenska förlag och fyra övriga aktörer på det litterära fältet.* (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap 2000:34) Borås: Högskolan i Borås.

SPK (2001-08-05). *Nationalencyklopedin.*
http://www.ne.se/jsp/search/artickle.jsp?i_art_id=313057 [2001-08-05].

Starrin, Bengt (1998). Om distinktionen kvalitativ – kvantitativ i social forskning. I Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar, red. *Kvantitativ metod och vetenskapsteori*, s. 11-39. Lund: Studentlitteratur.

Strandberg, Hans (1999). Böckerna faller utan bokstöd. *Svensk Bokhandel*, nr 21, s. 25.

Svedjedal, Johan (1994). *Författare och förläggare: och andra litteratursociologiska studier.* Gidlunds.

Svedjedal, Johan (2000a). *Det litteratursociologiska perspektivet: Om en forskningstradition och dess grundtaganden.* (Gunder Anna, Webbansv.)
<http://www.littvet.uu.se/Isoc/material/detlitteratursociologiska.htm> [2001-04-23].

Svedjedal, Johan (2000b). *Det skönlitterära nätet: Internet och svensk skönlitteratur.* (Gunder Anna, Webbansv.). <http://www.littvet.uu.se/Isoc/material/detskonlitteraranatet.htm> [2001-01-25].

Svedjedal, Johan (2000c). *Literary web literature and publishing in the age of digital production: a study in the sociology of literature*, (Acta Bibliothecae Regiae Stockholmiensis; LXII), Stockholm: Kungl. Biblioteket.

Svedjedal, Johan (2001). Guillou är kritisk till omfördelning. *Svensk Bokhandel*, nr 4, s. 26-27.

Svensk Bokhandel (1999). Liten ordlista för nittioalet, 1999, nr 21, s. 28-29.

Svenska Förläggareförening (2000-11-24). *Sammanbrott mellan författare och förläggare!* (Jonas Hehrne, Webbansv.). <http://www.forlagskansli.se/forhandlingar.htm> [2001-03-12].

Svenska Förläggareföreningen (Årtal saknas). *Om Svenska Förläggareföreningen.* (Hehrne Jonas, Webbansv.). <http://www.forlagskansli.se/info.htm> [2001-03-12].

- Sveriges Författarförbund (2000-01-14). *Avtal*.
<http://www.forfattarforbundet.se/sff/avtalen.html> [2001-03-12].
- Sveriges Författarförbund (2001-05-31). *Organisation*.
<http://www.forfattarforbundet.se/sff/organisation.html> [2001-08-02].
- SVT (2001-06-05). *svt.se/nyheter – 5 juni 2001*.
<http://www.svt.se/nyheter/2001/010605/150.html> [2001-07-30].
- Sörbring, Karin (2000). För fräck för förlagen. Bengt Nordin tjänar miljoner på succéförfattarna. *Expressen*, 2000-12-06, sektion S, s. 11.
- Tengström, Emin (1987). *Myten om informationssamhället – ett humanistiskt inlägg i framtidsdebatten*. 1. uppl. (Tema information). Rabén & Sjögren.
- The Learning Partnership* (2000). Liam Fahey. http://www.tlp.org/bios/liam_fahey.htm
[2001-08-14].
- Toffler, Alvin & Heidi (1997). *Tredje vågens samhällsbygge* [efterord av Mona Sahlin]. Övers. Peter Jochumzen. (Creating a New Civilization). Svenska Förlaget liv & ledarskap AB.
- Uppsala Universitet: Litteraturvetenskapliga Institutionen (2000). *Avdelningen för litteratursociologi* (Anna Gunder, Webbansv.). <http://www.littvet.uu.se/lsoc/> [2001-04-23].
- Wahlström, Bengt (1996). *En förändrad värld*. Malmö: Liber-Hermods.
- Whiteley, Meredith A. (1998-09-26). Book Review Making Scenario-Based Planning Work for You. *Planning For Higher Education the quarterly journal of The Society For College And University Planning*. (Sharon Morioka, Webbansv.) <http://www.scup.org/br27n1-4.htm>
[2001-08-02].
- Yrlid, Rolf (1994). *Litteraturens villkor*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Zorn, Henriette (2000). Dags att vakna. Vad gör förlagen när de förlorar sina storsäljare som är förutsättningen för de mindre säljande? *Dagens Nyheter*, 2000-12-06, sektion B, s. 4.

Bilaga 1 Frågeunderlag till undersökta aktörer

Piratförlaget

Vilka motstrategier kommer traditionella förlag att initiera?

Ser du idag tendenser hos författare att de bryter trenden angående förlagstrohet?

Vad händer om fler Piratförlag etablerar sig i Sverige och vilka blir då drabbade?

Litterära agenter

Vad anser du om litterära agenter, bra eller dåliga? Är de ett hot mot förlagen? Bra för författare? Vad kan de tillföra? För vem är de positiva?

Vilka trender har följt på agentsystemet? Vilka kan utläsas i framtiden?

Är litterära agenter som kommer in på den svenska bokmarknaden ett tecken på att något nytt håller på att ske inom den svenska bok- och förlagsbranschen? På vilket sätt?

Tror du att agentsystemet kan bli som i USA, där agenten i vissa fall tar över redaktörsarbetet?

Kommer den smala litteraturen att drabbas i ett marknadsanpassat system? Kommer en viss genre av böcker att bli lidande?

Går vi mot en framtid där förlagen inte har tid att vänta ut författare och låta dem mogna? Vad kommer det innebära?

Den tekniska utvecklingen

Hur påverkar den tekniska utvecklingen förlagen? Bidrar den till förlagens förändringsstruktur?

Är den tekniska utvecklingen ett tecken på att något nytt håller på att hända?

Vilka tekniska innovationer och trender påverkar förlagsbranschen strukturellt? På vilket sätt?

Befinner sig de stora kontra de små förlagen i en ojämlikhet på grund av den tekniska utvecklingen?

Förändringen

Vad händer just nu på den svenska förlagsmarknaden? Är situationen orolig? Vilka aktörer berörs?

Sker en förändring just nu och i sådana fall varför?

Håller den traditionella förlagsverksamheten på att förändras i grunden? På vilket sätt?

Hur hanteras frågor om förändring och om framtiden?

Hur planerar ni inför framtiden? Jobbar ni utifrån era egna motiv eller hakar ni på trender och följer strömmen?

Tycker ni er i allmänhet urskilja förlagen som alltmer nischade?

Har förlagsbranschen gemensamma strategier rörande strukturell förändring?

Hur ser förlagens framtid ut? Är den annorlunda mot dagens? På vilket sätt?